

ÖNSÖZ

PEYZAJ MİMARLIĞI MESLEĞİMİZİN TÜM BİLEŞENLERİ
AKADEMİ,
MESLEK ODAMIZ
SERBEST ÇALIŞANLAR,
KAMUDA ve YEREL YÖNETİMLERDE GÖREV YAPANLAR VE
GÖNÜLLÜLER,
MESLEĞİMİZİN ARA KESİTİ OLAN DİĞER MESLEK GRUPLARI

Mesleğimiz ile ilgili geçmişten bugüne meslek alanımız ile ilgili üretilen bütün bilgilere, eserlere ve yayınlara ve özellikle bu eserleri ortaya koyan değerli bilim insanlarına, meslek aktivistlerine hepimizin huzurunda şükranlarımı sunuyorum.

Meslek disiplinimizde her geçen gün sayıları artan eğitim kurumları,
Özel tasarım ve planlama ofisleri,
Bitki üretim merkezleri,
Danışman kurumlar,
Mesleğimizin kazanımları için örgütsel anlamda mücadelelerini 1994 yılından beri kesintisiz ve büyük bir kararlılıkla sürdüren odamız ve mesleğimiz ile ilgili faaliyet gösteren sivil inisiyatifler,
Çok disiplinli ve disiplinlerarası bir meslek olma özelliği nedeniyle mesleğimiz ile organik bağları olan diğer meslek grupları,
İnşaat şirketleri Gönüllüleri ile
Sesimizi duyuran ve bizimle yol arkadaşlığı yapan aktivistler
Ve son olarak da yayıncı kuruluşlar

Yukarıda sözünü ettiğim mesleğimizin tüm partnerleri, hep birlikte mesleğin çok daha ilerilere gitmesinde kendilerine düşen görevi yerini getirmede sorumluluk almak durumundadırlar. Bu birlikte başarılacak bir süreçtir. Akademide olan bizler için, akademik hayatımızda eksikliği hissedilen salt araştırmaya dayalı bir bilimsel derginin olmayışı, ister istemez pek çok akademisyeni, profesyonel meslek uzmanlarını farklı meslek alanlarında faaliyet gösteren bilimsel dergilerde kendimizi ifade etmek durumunda bırakmıştır. Varlığımızı anlamlandırmanın yollarından biri de ürettiğimiz nitelikli bilginin yayınlanabileceği sahip olacağımız saygın bilimsel dergilere sahip olmak ve mesleğimizle ilgili farklı alanlarda nitelikli yayınların sayısını arttırmak olmalıdır. Bu dergi, bu düşüncelerle yola çıkılarak hazırlanmıştır. Siz, akademide, profesyonel yaşamda üreten değerli meslektaşlarımsınız. Dileğimiz, hazırlanan bu derginin, Dünya ölçeğinde pek çok index tarafından taranarak aranılan bir dergi hüviyetine kavuşması. Bu, mesleğimize, kendimize duyduğumuz saygının da sınındığı bir faaliyet alanıdır.

Dergi, "TÜRKİYE PEYZAJ ARAŞTIRMALARI DERGİSİ (PEYAD)" ile ilk sayısını Temmuz 2018 yılında çıkararak araştırma dergisi niteliğinde yayın hayatına girmiştir.

• Derginin başlangıçta on-line olarak yayınlanmasının ulaşılabilirlik ve herkesin erişimi açısından daha mantıklı olduğunu düşünüyoruz. Daha sonraki sayılarda basılı olması yönünde de bir arzumuz var ve bunu hayata geçirmek istiyoruz.

- Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi/PEYAD, Peyzaj Mimarlığı Eğitim alanına katkıda bulunan özgün araştırma makalelerini, deneme/derlemeleri ve çevirileri yayınlayan; hakemli, bilimsel bir dergidir.
- Dergide sadece Peyzaj Mimarlığındaki öğretim üyeleri dışında mesleğimizin ara kesitinde çalışan diğer tasarım disiplinleri ile doğal bilimler konusunda çalışan akademisyenlerin danışma kuruluna alınmasının, derginin gerek tanınırlığı açısından ve gerekse mesleğimizin ilgi alanları ile ilgili araştırma temelli yazıların üretilebilmesini teşvik edecek olması nedeniyle zaman içinde çok faydası olacaktır.
- Türkiye Peyzaj Araştırmaları Dergisi/PEYAD, akademik, evrensel bilim kurallarına ve kriterlerine uygun teorik ve uygulamaya dönük çalışmaları yayımlayarak, meslek-içi ve meslekler-arası iletişimi güçlendirmenin yanı sıra çeşitli bilimsel kuruluşlar ile toplumu oluşturan tüm katmanların arasında etkileşim ve paylaşımı sağlamanın ötesinde farkındalıkları arttırmayı hedeflemektedir.
- Derginin faaliyet alanı, Dünya ölçeğinde tanımlanmış olan ve peyzaj mimarlığına yönelik çalışma alanlarıdır.
- Dergi isminde Türkiye adının geçmesi ile yayın dilinin Türkçe olmasını arzuladık. Ancak Dergiye yabancı yazarların da makale gönderecek olmaları nedeniyle İngilizce olarak yazılan makaleler de kabul edilecektir. Türkçe yayınlanan makaleleri, yabancı yazarların takip edebilmeleri açısından genişletilmiş bir İngilizce özet istenmektedir. Ancak makalesini İngilizce yazan araştırmacıdan herhangi bir Türkçe özet istenmeyecektir.
- Dergi, Temmuz ve Aralık olmak üzere yılda iki kez elektronik ortamda yayınlanacaktır.
- Dergiye gönderilen makalelerin daha önceden başka bir yerde yayınlanmamış olma şartı aranmaktadır.
- Bu dergi sitesindeki isimler ve elektronik posta adresleri bu derginin belirtilen amaçları doğrultusunda kullanılacaktır ve diğer amaçlar veya başka bir bölüm için kullanılmayacaktır.
- Gönderilecek makalelerin yazım dili ve redaksiyonu makaleyi gönderen kişi tarafından üstlenilecek olup makale, dergi yazım kurallarına göre hazırlanmalıdır.
- Makalelerde yer alan istatistiksel modeller ve istatistik yöntemleri, İstatistik editörleri tarafından, makalelerini İngilizce gönderecek olanlar için ise makalelerin İngilizce kalitesi açısından değerlendirilmesi ise Lisan Editörleri tarafından yapılacaktır.
- Makale yazarlarından, kabul edilen makaleler için herhangi bir ücret talep edilmemektedir.
- Derginin elektronik ortamda basılı olacak olması nedeniyle dergiye ulaşmada, açık erişimi sağlama politikasını benimsemiştir.
- Dergide yayınlanmak üzere gönderilen taslak metin, Editör ya da editör yardımcısının ön incelemesi sonrasında “Hakem” değerlendirmesi sürecine girer.
- Derginin belirlenmiş konu başlıklarına ve içeriğine girmeyen veya derginin yazım formatına ve kurallarına uymayan makaleler için hakemlik süreci başlatılmaz ya da yazım formatı ve şekil içerik ve şartlarını taşıması yönünde değiştirilmesi için bazı değişiklikler istenebilir.
- Dergimiz, 2015 yılından beri Ulakbim tarafından taranmakta olup yayıncı kuruluş Süleyman Demirel Üniversitesi'dir.

Temmuz, 2018

Prof.Dr. Öner DEMİREL
Editör

Editör	
Yardımcı Editörler	Prof. Dr. Öner DEMİREL
Lisan Editörleri	Doç. Dr. Banu Çiçek KURDOĞLU Doç. Dr. Elif BAYRAMOĞLU Dr. Öğr. Üyesi Ömer Kamil Örucü Dr. Öğr. Üyesi Şehriban ERASLAN Dr. Öğr. Üyesi Ertan DÜZGÜNEŞ
İstatistik Editörü	Dr. Öğr. Üyesi Elif TOKDEMİR DEMİREL Dr. Işıl Günseli KAÇAR
Danışma Kurulu	Doç. Dr. Yılmaz ÇATAL Dr. Öğr. Üyesi Oytun Emre SAKICI
	Prof. Dr. Abdullah KELKİT, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Prof. Dr. Alper ÇABUK, Osman Gazi Üniversitesi Prof. Dr. Alper ÇOLAK, İstanbul Üniversitesi Prof. Dr. Atila GÜL, Süleyman Demirel Üniversitesi Prof. Dr. Barbara ZARSKA, Varşova Üniversitesi, Polonya Prof. Dr. Bülent YILMAZ, İnönü Üniversitesi Prof. Dr. Claudia JUROWSKI, Northern Arizona Üniversitesi, ABD Prof. Dr. Çağatay SEÇKİN, İstanbul Teknik Üniversitesi Prof. Dr. Engin ALPARSLAN NURLU, Ege Üniversitesi Prof. Dr. Hakan ALPHAN, Çukurova Üniversitesi Prof. Dr. Hakan DOYGUN, İzmir Demokrasi Üniversitesi Prof. Dr. Latif Gürkan KAYA, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Prof. Dr. Levent GENÇ, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Prof. Dr. Marec LORENC, Wroclaw Üniversitesi, Polonya Prof. Dr. Murat ÖZYAVUZ, Namık Kemal Üniversitesi Prof. Dr. Serpil ÖNDER, Selçuk Üniversitesi Prof. Dr. Sevgi YILMAZ, Atatürk Üniversitesi Prof. Dr. Sonay ÇEVİK, Karadeniz Teknik Üniversitesi Prof. Dr. Süha BERBEROĞLU, Çukurova Üniversitesi Prof. Dr. Şükran ŞAHİN, Ankara Üniversitesi Prof. Dr. Turan YÜKSEK, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Doç. Dr. Banu ÖZTÜRK KURTASLAN, Selçuk Üniversitesi Doç. Dr. Gül GÜNEŞ, Atılım Üniversitesi Doç. Dr. Murat ZENGİN, Pamukkale Üniversitesi Doç. Dr. Oğuzhan SARIKAYA, Isparta Uygulamalı Bilimler Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Olgu ÇALIŞKAN, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Dr. Öğr. Üyesi Şebnem ERTAŞ, Karadeniz Teknik Üniversitesi Dr. Ayşegül ORUÇKAPTAN, Peyzaj Mimarları Odası Başkanı Dr. Yıldırım LİSE, Doğa Koruma Merkezi Vakfı

İÇİNDEKİLER/CONTENTS

Araştırma Makaleleri/Research Article

Peşaj Planlamada Peşaj Ekolojisi Yaklaşımı.....	1-8
<i>Landscape Ecology Approach In Landscape Planning.</i>	
<i>Sara DEMİR, Öner DEMİREL</i>	

Peşaj Mimarlığı Eğitiminde Kalite Yönetimi ve Akreditasyon	9-19
<i>Quality Management And Accreditation In The Landscape Architecture Education</i>	
<i>Saye Nihan ÇABUK</i>	

Kentsel Planlama İçerisinde Yer Alan Çocuk Oyun Alanlarının Önemi; Amasya Kenti Örneği.....	20-25
<i>Importance of Playgrounds Included in Urban Planning: The Case for Amasya City</i>	
<i>Mustafa ERGEN</i>	

Rekreasyonel Aktivitelere Katılımın Mental Sağlığa Etkilerinin Değerlendirilmesi: Düzce Kenti Örneği.....	26-41
<i>Evaluation of Mental Health Effects at the Participation of Recreational Activities:</i>	
<i>A Case Study of Düzce City, Turkey</i>	
<i>Pınar GÜLTEKİN, Sinem ÖZDEDE, Can KORKUT, Aysu ESENTÜRK, Hakan GÜL, Kerem TOPÇU</i>	

Parkların Bitkisel Tasarımında Yenilenebilir Türlerin Kullanımı Üzerine Kullanıcı Görüşlerinin Antalya-Konyaaltı Örneğinde Araştırılması.....	42-48
<i>Investigation Of User Preferences On The Use Of Edible Plants On Planting Designs Of Public Parks, A Case Of Konyaalti, Antalya</i>	
<i>Rifat OLGUN, Tahsin YILMAZ, Saliha TÜRK</i>	

PEYZAJ PLANLAMADA PEYZAJ EKOLOJİSİ YAKLAŞIMI

Sara DEMİR¹, Öner DEMİREL²

¹Bursa Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bursa, Türkiye,
sarademir@gmail.com

²Kırıkkale Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Kırıkkale, Türkiye,
odofe01@gmail.com

Özet

Son yıllarda peyzaj planlama çalışmalarında peyzajın işlevini ve hassasiyetini dikkate alan, peyzajın yapı ve işleyişini değerlendiren ve peyzaj ekolojisine dayanan planlama yaklaşımları gelişmiştir. Bu bağlamda ele alınan bu çalışmanın amacı, fiziksel planlama ve peyzaj planlama ile arazi kullanım çalışmalarında oluşan sorunlara çözüm bulabilen abiyotik, biyotik ve kültürel kaynak değerlerine dayanan peyzaj ekolojisi yaklaşımını ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında peyzaj ekolojisinin kısaca tarihi gelişimine değinilmiş, peyzajın karakteristiğini ortaya koyan peyzajın yapı, fonksiyon ve değişimi tanımlanmış, peyzajın mozaik yapısı ile ilgili ölçümler listelenmiş ve son olarak peyzaj planlamadaki bazı ekolojik yaklaşımlar üzerinde durulmuştur. Sürdürülebilir planlama kararlarının alınmasında ve doğal ile kültürel peyzaj kaynak değerlerinin korunmasında ekolojik yaklaşımlı peyzaj planlama, yönetim, koruma ve onarım çalışmalarının artması gerektiği vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj planlama, peyzaj ekolojisi, peyzaj ölçümleri, peyzaj metrikleri

LANDSCAPE ECOLOGY APPROACH IN LANDSCAPE PLANNING

Abstract

In recent years, the planning approaches have been developed in landscape planning studies that consider the landscape function and sensitivity assess the landscape structure and process, is based on landscape ecology. In this context, the aim of this study is to establish a landscape ecology approach based on abiotic, biotic and cultural resource values that can find solutions to problems in physical planning and landscape planning and land use studies. In the scope of the study, the history process of the landscape ecology was briefly described, the structure, function and change of the landscape revealing the landscape character were described, the measurements related to the landscape mosaic structure were listed, and finally some ecological approaches in landscape planning were emphasized. The landscape planning, management, conservation and restoration studies should be increased in the taking sustainable landscape decisions and protection the natural and cultural landscape resource values.

Keywords: Landscape planning, landscape ecology, landscape measurements, landscape metrics

GİRİŞ

Nüfusun artması kentsel gelişimin hızlanmasına, yaşam kalitesinin ve refah seviyesinin düşmesine, doğal kaynakların tüketiminin artmasına ve kontrolsüz bir şekilde kullanılmasına dolayısı ile insan ve diğer canlıların yaşam alanlarının tehdit altında olmasına neden olmuştur. Bu olumsuz gelişmeler nedeni ile 1960'lı yıllardan sonra doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması adına çalışmalara hız verilmiştir (Demir, 2017, Deniz vd., 2006).

Peyzaj ekolojisi kavramı ilk olarak 1939 yılında Alman biyo-coğrafyacısı Carl Troll tarafından (Turner vd., 2001; Deniz vd., 2006) kullanılmış ve ekoloji bilimi disiplininin bir alt dalı altında değerlendirilmiştir. Peyzaj ile ekoloji kavramlarından peyzaj ekolojisi, peyzajı oluşturan elemanların birbirleri ile olan ilişkilerini ele almaktadır. Peyzaj ekolojisi, peyzaj yeryüzünün bir parçasını oluşturan bir mozaiktir ve bu mozaik birçok peyzaj elemanlarını bir araya gelmesi ile oluşmaktadır. 19 yy. dan itibaren gündeme gelen organizmaların birbirleri ve çevreleri ile olan ilişkilerini araştıran ekoloji habitatlar arasındaki ilişkileri ele alan bir bilim dalıdır (Turner vd., 2001).

Peyzaj ekolojisinin temel yapısında ekosistemler arasındaki ekolojik işleyiş mevcuttur. (IALE, 1998; Deniz vd., 2006). Bunu ele alarak gerçekleştirilen ve peyzajın sahip olduğu doğal, kültürel, sosyo-ekonomik ilişkilerden etkilenen peyzaj ekolojisi çalışmaları, peyzajların tüm ekolojik işleyişteki değişimleri ölçek farkını dikkate almadan değerlendirmektedir. Bu bağlamda peyzaj ekolojisi disiplinler arası bir çalışmaya dayanmaktadır (IALE, 1998; Deniz vd., 2006). Ekolojik süreçler ile mekansal desenler arasındaki etkileşim ile çevresel değişkenler arasındaki neden-sonuç etkileşimini inceleyerek değerlendiren peyzaj ekolojisi, peyzajdaki mekansal bilgiler ile bunların ekolojik süreçlerini birbirleri ile ilişkilendirebilmektedir (Turner vd., 2001). Peyzaj ekolojisi, peyzaj elemanları veya ekosistemlerin dağılım desenleri (1), su, enerji, besin, organik-inorganik materyaller ve türler arasındaki dolaşım (2), peyzaj mozaığının zamansal değişimi (3) olmak üzere üç temele dayanmakta çalışmalarını buna göre gerçekleştirmektedir (Forman ve Godron, 1986; Deniz vd., 2006).

Mekansal planlama ve peyzaj planlama ile arazi kullanım çalışmalarında oluşan sorunlara çözüm bulabilen abiyotik, biyotik ve kültürel kaynak değerlerine dayanan peyzaj ekolojisi yaklaşımını ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma kapsamında peyzaj ekolojisinin tarihi geçmişi incelenmiş, peyzajın karakteristiğini ortaya koyan peyzajın yapı fonksiyon ve değişimi tanımlanmış, peyzajın mozaik yapısı ile ilgili ölçümler listelenmiş ve son olarak peyzaj planlamadaki bazı ekolojik yaklaşımlar üzerinde durulmuştur.

Peyzaj Ekolojisi

Peyzaj elemanları ile ekosistem dağılım desenlerini, su, enerji, besin ve diğer materyaller ile türler arasındaki dolaşımı, peyzaj mozaığının zamansal değişimini temel alan peyzaj ekolojisi çalışmaları peyzaj yapısı, peyzajın işlevi ve peyzajdaki değişimleri ele alarak peyzajın karakteristiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır (Deniz vd., 2006). Peyzaj karakterleri oluşturan kümeler buldukları alan içerisinde tekrarlanma eğilimi göstermektedirler. Bu bağlamda peyzaj yapısının ortaya konulması için peyzajın sahip olduğu fonksiyon ile peyzajda değişime neden olan etkilerin saptanması ve peyzajların bölümlenerek tanımlanması gerekmektedir. Ekolojik temelli gerçekleştirilen peyzaj analizi çalışmalarında peyzajlar yapı, fonksiyon ve değişim başlıkları altında değerlendirilmektedirler (Forman ve Godron, 1986). Bu kapsamda peyzaj ekolojisi çalışmalarında *peyzaj yapısı*; peyzaj elemanları (hayvanlar, bitkiler, enerji akışı ve materyaller) veya farklı ekosistemlerin dağılım desenlerini tanımlamakta, *peyzaj fonksiyonu*; bu elemanlar ve sistemler arasındaki etkileşimi incelemekte, *peyzaj değişimi* ise peyzaj yapısında zaman içerisinde meydana gelen farklılaşmaları tespit etmektedir (Forman ve Godron; 1986; Deniz vd., 2006; Görmüş, 2012; Benliay ve Yıldırım, 2013; Demir, 2017). Peyzajın yapı, fonksiyon ve değişimin belirlenmesi ile peyzajların sahip oldukları karakterleri tanımlanması ve değerlendirmesi kolaylaşmaktadır (Dramstad vd., 1996; Uzun, 2003; Benliay ve Yıldırım, 2013; Demir, 2017)

Peyzaj Yapısı: Peyzajlar birbirinden farklı mekansal yapıya sahiptirler. Bu mekansal yapılar bir araya gelerek kendi içlerinde homojen fakat çevreleri ile heterojen özellik gösteren mozaik bir peyzaj yapısı oluşturmaktadır. İşlev ve köken olarak birbirlerine benzerlik gösteren heterojen özellikteki bu mozaik yapı, mekansal ilişkilere sahip ekosistemleri içermektedirler (Forman, 1995; Benliay, 2009). Ekosistemlerin büyüklüğüne, sayısına ve şekline göre bu mekansal ilişkiler değişiklik göstermektedir (Deniz vd., 2006). Peyzajın sahip olduğu biyolojik zenginliği ve çeşitliliğini yansıtan peyzaj yapısı matris, leke ve koridordan oluşan bir mozaiktir ve peyzajlar leke-koridor-matris modeline göre tanımlanmaktadır (Forman; 195; Deniz vd., 2006; McGarigal, 2009; Benliay, 2009). Bu

model aracılığı ile peyzajın yapısı, fonksiyonları ve değişimleri ile ilgili mekansal analizler ve değerlendirmeler yapılarak peyzajların karakterleri belirlenebilmektedir (Uzun vd., 2012; Şahin vd., 2013; Demir, 2017).

İç bükey mekansal birimlerden oluşan lekeler doğrusal olmayıp kendi içlerinde homojen yapı göstermekte ve etrafındaki elemanlara göre yapısal açıdan farklılıklar göstermektedir. Büyükten küçüğe, uzundan yuvarlağa, düzden kıvrımlıya kadar farklı formlarda bulunmaktadır. Çizgisel karakterde olan koridorlar homojen özellik gösterip böldüğü peyzajın her iki tarafından da yapısal açıdan farklılıklar göstermektedir. Genişten dar, yüksekten düşük bağlantılı olanlara, düzden kıvrımlıya kadar farklı formlarda bulunmaktadır. Mozaik modelin iskeletini oluşturan matris, kütleli açıdan baskın olan ekosistem yapısıdır. Üzerinde koridorları ve lekeleri bulundurur, peyzaj mozaığının alan kullanımını belirler. Sınırlanmış yayılı olanlara, alacalıdan homojenliğe yakın olana kadar farklı formlarda bulunmaktadır (Forman, 1995; Uzun, 2003; Demir, 2017).

Heterojen bir yapı gösteren peyzaj mozaığı, birbirinden farklı elemanları ve ekosistemleri bir araya getirerek bunlar arasındaki mekansal ilişkiyi ortaya koymakta ve bunların büyüklüğünü, şeklini, sayısını, türünü ve kalitesini belirlemektedir. Bu bağlamda, peyzaj yapısındaki ekolojik işleyişi peyzaj kompozisyonu ve peyzaj konfigürasyonu olarak değerlendirilmektir (Farina, 2000; Uzun, 2013; Deniz vd., 2006). Peyzaj mozaığı içinde dağılmış lekelerin kalite ve miktarlarını tanımlayan peyzaj kompozisyonu, mekansal olmayan ve ölçülemeyen nitelikler taşımaktadır. Arazi örtüsü veya alan kullanımlarının mekansal dağılımını veya düzeni ortaya koyan peyzaj konfigürasyonu ise mekansal ve ölçülebilir nitelik taşımaktadır (Farina, 2000).

- **Peyzaj Fonksiyonu:** Peyzajdaki ekolojik süreçler sırasında gerçekleşen ekosistemdeki işleyiş peyzaj fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır. Buna göre peyzaj yapısı ile peyzaj fonksiyonu sürekli bir etkileşim içindedirler (Forman ve Godron, 1986). Bu etkileşim nedeni ile peyzajda gerçekleşen tüm değişimler peyzajın ekolojik sürecini ve dolayısı ile işleyişini etkilemektedir. Bu etki-tepki nedeni ile benzer şekilde peyzaj işleyişi ve sürecin de meydana gelen tüm etkiler peyzaj yapısında değişime sebep olabilmektedir (Forman ve Godron, 1986; Deniz vd., 2006).
- **Peyzaj Değişimi:** Belirli zaman aralıklarında peyzaj yapısı ve işleyişi üzerinde oluşabilecek etki peyzaj değişimine neden olmaktadır. Peyzajdaki bu değişimler, peyzaj yapısını oluşturan elemanlar arasında meydana gelen değişimler ile peyzaj fonksiyonunda meydana gelen değişimler olarak ortaya çıkmaktadır (Deniz vd., 2006; Tağıl vd., 2016). Sonuç olarak peyzaj değişimleri; peyzaj mozaığını oluşturan leke ve koridor öğelerinin şeklini, sayısını ve büyüklüğünü değiştiren ya da tamamen ortadan kaldıran değişimler (1) ile Peyzaj bileşenlerinde meydana gelen değişimler (2) olarak iki farklı şekilde sınıflandırılabilir.

Peyzaj Ölçümleri

Peyzaj yapısının ve işleyişini inceleyen peyzaj fonksiyonun belirlenmesi ile peyzaj değişimlerinin ortaya konulması peyzaj ekoloji temelinde yapılan çalışmalara dayanmaktadır.

Bunun için peyzaj metrikleri kullanılarak peyzaj ölçümleri gerçekleştirilmekte ve arazi sınıflarına uygulanmaktadır (Forman ve Godron, 1986; Gergel ve Tumer, 2002; Gökyer, 2013). Bu peyzaj ölçümleri peyzajın mozaik yapısı ile ilgili olup leke-koridor-matrisden oluşan peyzaj elemanlarını incelemektedir. Bu sayede peyzaj elemanlarının karakteristik yapıları ile ilgili bilgi sahibi olmak kolaylaşmaktadır (Farina, 2000; Uzun, 2003). Bu amaçla peyzaj yapısı kapsamında peyzaj kompozisyonu ve peyzaj konfigürasyonu olmak üzere iki farklı yaklaşımla ölçümler yapılmaktadır (Uzun, 2003; Görmüş, 2012). Mekansal özellikli istatistiklerle yapılan bu peyzaj ölçümleri, peyzaj deseninde zamansal süreçte meydana gelen değişimleri analiz etmektedir. Böylece peyzajdaki tür kompozisyonları ile biyolojik çeşitlilik değişimlerinin gözlemlenmesine ve geleceğe yönelik alan kullanımlarına yönelik senaryoların geliştirilmesine olanak sağlamaktadır (McGarigal ve Marks, 1995; Leitao ve Ahern, 2002; Deniz vd., 2006).

- **Peyzaj kompozisyonu:** Peyzaj mozağını ele alarak bu mozaik içerisinde bulunan peyzaj elemanlarının kapladığı alan tiplerini, kaliteleri ve miktarlarını analiz etmektedir. Mekansal olmayan ve ölçülmeyen niteliğe sahiptir. Peyzaj fonksiyonunun belirlenmesinde belirleyici bir role sahiptirler (Farina, 2000; Uzun, 2003; Benliay, 2009). Peyzaj dokusundaki çeşitliliği, peyzaj dokusundaki mekansal tiplerin oransal dağılımı ve bu tiplerin baskınlık düzeyini tespit etmektedirler (Deniz vd., 2006, Eroğlu, 2012; Demir ve Demirel, 2016). Oran, zenginlik, baskınlık, değişmezlik, ve çeşitlilik gibi peyzaj karakteristikleri ile peyzaj ölçümü yapılır (Leitão ve Ahern, 2002; Uzun, 2003). İzafi zenginlik, çeşitlilik ve baskınlık ile bağlantı indeksleri peyzaj kompozisyon metrikleri arasında en çok kullanılanlarıdır.
- **Peyzaj konfigürasyonu:** Peyzaj mozağını ele alarak bu mozaik içerisinde bulunan peyzaj elemanlarının kapladığı alanların mekansal dağılımını, mekansal karakterini ve bu mekansal yapıların aralarındaki ilişkilerini tanımlar (Uzun, 2003; Deniz vd., 2006; Benliay, 2009). Bunların alan genişliği, miktarı, şekli, çevresel uzunluğu, yoğunluğu ve komşuluk ilişkilerini sayısal verilere dayandırarak açıklar (Farina, 2000; Uzun, 2003; Deniz vd., 2006). Peyzajdaki habitat tiplerinin mekansal büyüklüklerini ele alarak peyzaj düzeni hakkında bilgiler elde ederler (Farina, 2000, Turner vd., 2001). Bu ölçümler için çoğunlukla fayda matrisi (matrix utility) ve yakınlık indeksi (proximity indeks) kullanılmaktadır.

Peyzaj ölçümleri ile sayısal olarak peyzaj yapısını tanımlayabilmek mümkündür. Bu bağlamda peyzaj metrikleri ile mekansal ölçekte peyzaj yapısının heterojenliğinin ve habitat parçalanmasının ölçülmesi yapılabilmektedir (McGarigal ve Marks, 1995; Deniz vd., 2005; Uzun vd., 2012; Şahin vd., 2013). Peyzajın işleyişi ve değişimi ile ilgili çalışmalara katkı sağlaması ve mekansal olarak peyzaj yapısını nicel olarak ölçülmesinin yanı sıra bu metrikler aracılığı ile peyzaj mozağının tüm elemanları, bu elemanların konumsal ve oransal durumu, şekilsel yapısı ile mozaik içindeki dağılımı hakkında bilgiler ortaya konabilmektedir (Leitao ve Ahem, 2002; Deniz vd., 2006).

Leke büyüklüğünün artması ile leke sayısı ve ortalama leke ölçüsü değerinin büyümesi genellikle habitat fonksiyonu değerini artmaktadır. Düzensiz ya da düzgün biçimde olmayan leke sınırının çizgisel özelliği peyzajın besin, su, enerji akışı üzerinde etki oluşturmaktadır. Peyzajdaki leke yoğunluğunun az olması leke sınıfının kenar sayısının daha az olduğunu bu sebeple peyzajların daha fazla iç tür içerebileceğini varsaymaktadır. Bu durumun belirlenmesi alan ve kenar metrikleri ile gerçekleşmektedir (Leitao ve Ahem, 2002; Uzun, 2003; Deniz, 2005).

Ekolojik olarak leke şekilleri, peyzaj içerisindeki hareketliliği ve akışları etkilendiğinden oldukça önemlidir. Leke şekillerinin ekolojik fonksiyonları çizgisel, kıvrımlı, iç ve çevre olarak dört grupta ele alınmaktadır. Sıkışık formlar (kompakt), peyzajların kaynak değerlerinin korunmasını sağlar ve çevrenin olumsuz etkilerine karşı iç kaynakları korumaktadır. Kıvrımlı formlar, çevre ile etkileşimlerin arttırılmasını sağlarlar. Çevre ile aktif bir etkileşime ek olarak ağ ya da labirent formlar ise çevre ile aktif bir etkileşim içerisinde ve dolayısı ile bir yerden bir yere hareket akışını yönlendirme eğilimindedir. Çok az iç türleri barındıran çizgisel lekeler göre sıkışık bir leke formu daha yüksek tür zenginliğine sahip olurlar. Ekolojik açıdan yuvarlak lekeler optimum şekle sahiptir. Bu sebeple bu optimum leke şekli iç alanların artmasına ve dış çeperin büyümesi ile daha çok oranda türlerin eklenmesine olanak sağlamaktadır. Şekil metrikleri kullanılarak lekelerin çizgisel, kıvrımlı, iç ve çevre nitelikleri tespit edilebilmektedir (Farina, 2000; Esbah, 2009; Şahin vd., 2013; Demir, 2017).

Lekelerin dış etkilerden uzak olması ve iç bölgelerinde öz alanlarının bulunması habitat fonksiyon değeri için oldukça belirleyici etkiye sahiptir. Öz alan metrikleri lekelerin iç bölgesindeki öz alanların niceliksel olarak rakamsal nitelikte tespit edilmesini sağlamaktadır (Farina, 2000; Leitão ve Ahern, 2002; Deniz vd., 2006).

İzolasyon ve bitişiklik metrikleri ile peyzajdaki habitat fonksiyon değerini etkileyen lekelerin birbirlerine olan yakınlığı incelenmektedir. Buna göre bitişik olan lekeler enerji geçişine ve materyal değişimine neden olmakta ve bu durum habitat değerinin artmasını sağlamaktadır. Çünkü lekelerin izolasyon etkisinin azalması enerji-materyal geçişini azaltmakta dolayısı ile peyzajın habitat değerini de düşürmektedir (Gökyer, 2013; Seto ve Fragkias, 2005; Esbah vd., 2010).

Peyzaj ölçümleri ile ilgili gerekli hesaplamalar Fragstats (McGarigal ve Marks, 1995; McGarigal vd., 2002) ve Patch analyst (Elkie vd., 1999) adlı programlar ile gerçekleştirilmektedir. Bu programlar kullanılarak peyzaj ölçümleri, leke, sınıf ve peyzaj olmak üzere üç düzeyde yapılmaktadır (Farina, 2000; Uzun, 2003). Peyzaj yapısının belirlenmesinde ve zamansal süreçte meydana gelen değişimlerin tespit edilmesinde alan/yoğunluk/kenar, şekil, öz alan, izolasyon/yakınlık, çeşitlilik, karışım, bağıntılılık ve baskınlık adlı peyzaj ölçümleri gerçekleştirilmektedir (McGarigal vd., 2002; Benliay, 2009). Bu ölçümlerin yapılmasında kullanılan bazı peyzaj metrikleri Tablo 1’ de listelenmiştir.

Tablo 1. Peyzaj planlamada en çok kullanılan peyzaj metrikleri (Farina, 2000; Herzog vd., 2001; McGarigal vd., 2002; Görmüş, 2012; Demir, 2017).

Bazı Peyzaj Metrikleri	
Sınıf Alanı	Class Area
Tüm Peyzaj Alanı	Total Landscape Area
Leke Sayısı	Patch Number
Ortalama Leke Boyutu	Mean Patch Size
Toplam Kenar	Total Edge
Ortalama Şekil İndisi	Mean Shape Index
Shannon Çeşitlilik İndisi	Shannon’s Diversity Index
Shannon Düzen İndisi	Shannon’s Evenness Index
Toplam Öz Alan	Total Core Area
Ortalama Öz Alan	Mean Core Area
En Yakın Komşuluk	Mean Nearest Neighbour
Ortalama Yakınlık İndisi	Mean Proximity Index
Birbiri içinde Dağılım İndisi	Interspersion Juxtaposition Index

Peyzaj metrikleri aracılığı ile peyzaj yapısı kapsamında ele alınan leke-koridor-matris modelindeki tüm öğeler ile peyzaj elemanlarının belirlenmesi, peyzaj fonksiyonu ile peyzajın işleyişi ve hassasiyeti hakkında bilgi edinilmesi, peyzajda zamanla gerçekleşen parçalılığın belirlenmesi ve yıllara göre peyzajda gerçekleşen zamansal değişimin tespit edilmesi peyzaj planlama, koruma, onarım çalışmalarına katkı sağlamaktadır (Jaeger, 2000; Herzog vd., 2001; Gökyer, 2013; Demir ve Demirel, 2016). Peyzaj yapısındaki tüm dinamiklerin tanınması, işleyişi ile hassasiyetinin bilinmesi ve zamansal değişiminin belirlenmesi peyzaj planlama çalışmalarında alınacak olan kararların yönlendirilmesini etkilemektedir (Leitão ve Ahern, 2002).

PEYZAJ PLANLAMADA BAZI EKOLOJİK YAKLAŞIMLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ

20 yy. sonuna doğru doğal kaynakların sürdürülebilirliğinin sağlanması planlama süreci içerisinde yer almaya başlamıştır. Bu doğal kaynak değerlerinin planlama sürecinde yer alması ekolojik yaklaşımı gündeme getirmiştir (Özgül, 2006; Uzun, 2015; Demir ve Demirel, 2016). Böylece ekonomik ağırlıklı planlama anlayışının yerine ekolojik değerleri dikkate alarak doğal çevreyi koruyan ekolojik temelli planlama anlayışı ortaya çıkmıştır (Özgül,2006). Doğal kaynaklar ile peyzajların ekolojik değerlerini bir arada ele alan bu ekolojik yaklaşımlı peyzaj planlama süreci disiplinler arası bir çalışma gerektirir. Üst ölçeklerde alınan doğa ile uyumlu plan kararlarını alt ölçeklerde detaylı olarak çözen, peyzaj kaynaklarını koruma-kullanma çerçevesinde değerlendiren bu ekolojik planlama yaklaşımı kapsamında şunlar ele alınmalıdır (Özgül, 2006);

- Mevcut durumun analiz edilmesi
- Koruma öncelikli alanların tespit edilmesi
- İleriye dönük alan kullanım senaryolarını tahmin edebilen peyzaj hassasiyeti analizi ile peyzajın risk analizlerinin gerçekleştirilmesi
- Analizlerin değerlendirilmesi

- Katılımcı bir planlama yaklaşımının gerçekleşmesi

Peyzaj planlama temelinde ele alınan ekolojik yaklaşımın amacı, doğal değerleri koruyan, doğal ve kültürel değerlerin özelliklerini, peyzaj hassasiyetleri ile risklerini ortaya koyan ve alan kullanımlarının yol açabileceği çevresel baskıları tespit edebilen planlar gerçekleştirmektir (Demir, 2017).

Son yıllarda özellikle peyzaj planlama çalışmaları başta olmak üzere peyzaj koruma, onarım ve yönetim çalışmalarında da peyzaj ekolojisi yaklaşımı değerlendirilmektedir (Swanwick, 2002; Müncher ve Washer, 2007; Uzun vd., 2012; Şahin vd., 2013, Tağıl vd., 2016; Demir ve Demirel, 2016). Avrupa Peyzaj Sözleşmesi gereği peyzaj planlama kapsamında peyzaj karakterlerinin analiz edilmesi ve değerlendirilmesi çalışmalarının tamamlanması için peyzaj yapısının belirlenmesi, peyzajda değişiminin tespit edilmesi ve bu değişime neden olan baskının ortaya konması gerekmektedir. Bu bağlamda ekolojik açıdan peyzaj yapısını ortaya koyan leke-koridor-matris modeli belirlenmelidir (Leitão ve Ahem, 2002; Eroğlu, 2012).

Peyzaj ekolojisi çalışmaları ekolojik planlama çerçevesinde dikkate alınmaktadır. Bu kapsamda çoğunlukla çevre ile ilgili çalışmalarda peyzaj elemanları ile peyzajda mekansal ilişkileri olan ekosistemlerin yapısal ve işlevsel durumları ve zamansal değişimleri saptanmaktadır (Benliay ve Yıldırım, 2013).

Peyzaj ekoloji çalışmaları, doğal peyzaj kaynakların sürdürülebilir kullanımını sağlayarak biyolojik çeşitliliğin korunması ve yönetilmesini amaçlamaktadır. Bu kapsamda peyzaj metrikleri kullanılarak peyzaj yapısının sayısal bir tabanda ele alınması ve böylece peyzaj işleyişinin objektif olarak değerlendirilmesi sağlanmaktadır. Bu metrikler, peyzajda zaman içerisinde gerçekleşen değişimleri ve peyzaj yapısındaki elemanları arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran ekolojik içerikli bu mekansal analizleri gerçekleştirir. Bu sayede geleceğe yönelik alan kullanım tahminleri ile alternatif planlama senaryolarını ileri sürmekte ve peyzaj planlama, yönetimi, koruma ile peyzaj onarım çalışmaları kapsamında alınacak kararlar için bir öngörü oluşturmaktadır (Herzog vd., 2001; Leitão ve Ahem, 2002; Deniz vd., 2006; Uzun vd., 2012; TÜBİTAK, 2016; Demir, 2017).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Peyzaj ekolojisi temelli peyzaj planlama yaklaşım kapsamında kullanılan peyzaj metrikleri, sürdürülebilir alan kullanım kararlarının alınması ve doğal ile kültürel peyzaj değerlerinin korunmasında önemli rol üstlenmektedir. Peyzaj planlama aşamasında peyzajların ekolojik süreçlerin anlaşılması, peyzaj yapısı ile işlevlerinin belirlenmesine, farklı planlama model önerilerinin geliştirilmesine, su kaynakları, maden, orman kaynakları, yaban hayatı, biyolojik çeşitliliğin peyzaj değerinin belirlenmesine, kırsal-kentsel alanların ve ulaşımın planlamasına, çevresel etki değerlendirmesi ile ekolojik risk değerlendirmesinin gerçekleşmesine, arazi yönetiminin organize edilmesine, peyzaj planlama, peyzaj onarımı, peyzaj izleme ve peyzaj gelişim stratejilerinin belirlenmesine katkıda bulunmaktadır.

Birçok fitocoğrafik bölge içerisinde konumlanan Türkiye'nin kendine özgü ekosistemleri bulunmaktadır. Kontrolsüz nüfus artışı nedeni ile bu ekosistemlerdeki doğal kaynakların çoğu tehlike altındadır. Peyzaj planlama, yönetim, koruma ve onarım çalışmaları kapsamında temel alınan peyzaj ekolojisi yaklaşımı, sürdürülebilir olmayan alan kullanım kararları ile peyzajdaki riskler nedeni ile oluşabilecek olumsuz etkilerin iyileştirilmesine olanak sağlamaktadır. Bu sebeple özellikle peyzaj planlama süresince alınacak olan alan kullanım kararlarında, peyzajın çevresel koşullarını, peyzajdaki mekanların ve canlı toplulukların birbirleri ile olan etkileşimleri ile ilişkilerini tespit eden bir ekolojik yaklaşımın temel alınması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Benliay, A. (2009) *Peyzaj Planı Oluşturulması Bağlamında Finike-Kumluca Kıyı Bölgesi'nin Değerlendirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Ana Bilim Dalı, Ankara, Türkiye.

- Benliay, A., ve Yıldırım E., Peyzaj planlama çalışmalarında peyzaj metriklerinin kullanımı, *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi Dergisi*, 6(1): 07-11, 2013.
- Demir, S. (2017). *Tarihi Peyzaj ve Peyzaj karakter Değerlendirilmesi Yaklaşımları ile Doğa Koruma-Turizm Odaklı Peyzaj Planlama: Meryemana Vadisi Örneği, Trabzon*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Trabzon, Türkiye.
- Demir, S. ve Demirel, Ö., Korunan havzalarda peyzaj değişimi ve peyzaj karakter analizi ile peyzaj planlama yaklaşımı: Meryemana Vadisi örneği, Trabzon, *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 6(13), 155-174, 2016.
- Deniz, B., Küçükerbaş, E.V. ve Esbah, T. H., Peyzaj ekolojisine genel bakış, *ADÜ Ziraat Fakültesi Dergisi*, 5-18, 2006.
- Dramstad, W.E., Olson, J.D. ve Forman, R.T.T. (1996). *Landscape Ecology Principles in Landscape Architecture and Land-Use Planning*, Harvard University, Island press, 80 s.
- Elkie, P., R. Rempel and A. Carr. (1999). *Patch analyst user's manual : a tool for quantifying landscape structure*, Northwest Sci. & Technol. Thunder Bay, Ont. TM-002.
- Eroğlu, E., (2012) *Dağlık Alan Yol Koridorlarında Peyzaj Karakterini Belirleyen Doğal Bitki Kompozisyonlarının Tanımlanması: Ataköy-Sultanmurat-Uzungöl Yol Güzergahı Örneği*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Trabzon, Türkiye.
- Esbah, H. Analyzing Landscape Change Through Landscape Structure Indices Case of City of Aydın, Turkey, *Journal of Applied Sciences*, 9(15), 2744-2752, 2009.
- Esbah, H., Deniz, B., Kara, B. ve Kesgin, B., Analyzing landscape changes in the Bafa Lake Nature Park of Turkey using remote sensing and landscape structure metrics, *Environmental Monitoring and Assessment*, 165,1, 617-632, 2010.
- Farina, A. (2000). *Landscape Ecology in Action. Lunigiana Museum of National History*, Venice University, Urbina University, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Netherlands.
- Forman, R.T.T. ve Godron, M., (1986). *Landscape Ecology*, University of Minnesota, Willey, New York, NY, USA.
- Forman, R.T.T. (1995). *Land Mosaics: The Ecology of Landscape and Regions*, Cambridge University Press, Cambridge, England.
- Gergel, S.E., ve Turner M.G. (2002). *Learning Landscape Ecology, A Practical Guide to Concepts and Techniques*, Springer-Verlag, New York.
- Gökyer, E. (2013). Understanding Landscape Structure Using Landscape Metrics, Advances in Landscape Architecture, in: Özyavuz M, S. (Ed.), *Advances in Landscape Architecture. InTech*, 663-676.
- Görmüş, S. (2012) *Korunan Alanlarda Peyzaj Karakter Analizi: Kastamonu-Bartın Küre Dağları Milli Parkı Örneği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Herzog, F., Lausch, A., Müller, E., Thulke, H.H., Steinhart, U. ve Lehmann, S. (2001). Landscape Metrics for Assessment of Landscape Destruction and Rehabilitation, *Environmental Management*, 27, 191-107.
- IALE, Executive Committie, , IAEL Mission Statement Bulletin, *International Association for Landscape Ecology*, 16(1), 1, 1998.
- Jaeger, J. A. G. Landscape division, splitting index, and effective mesh size: New measures of landscape fragmentation. *Landscape Ecology*, 15(2): 115-130, 2000.
- Leitão, A.B. ve Ahern, J. Applying landscape ecological concepts and metrics in sustainable landscape planning. *Landscape and Urban Planning*, 59, 65-93, 2002.
- McGarigal, K., Neel, M.C., Ene, E. (2002). *FRAGSTATS: Spatial Pattern Analysis Program for Categorical Maps*, Computer software program produced by the authors at the University of Massachusetts, Amherst, Available at: www.umass.edu/landeco/research/fragstats/fragstats.html.
- McGarigal, K., Tagil, S., ve Cushman, S. A. Surface Metrics: An alternative to Patch Metrics for the Quantification of Landscape Structure, *Landscape Ecology*, 24, 3, 433-450, 2009.

- McGarigal, K., ve Marks, B.J. (1995). *FRAGSTATS: Spatial Pattern Analysis Program for Quantifying Landscape Structure*, Forest Science Department, Oregon State University, Corvallis.
- Müncher, S. ve Wascher, D. European landscape characterization, *Landscape Europe*, 37-43 s., 2007.
- Özgül, M.D. (2006). Ekolojik planlamada kullanılabilecek analitik bir model önerisi: Ömerli içme suyu havzası örneği, *YTÜ Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, 1(4), 201-217.
- Şahin, Ş., Perçin, H., Kurum, E., Uzun, O. ve Bilgili, C., (2013). *Bölge-AltBölge (İl) Ölçeğinde Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi Ulusal Teknik Kılavuzu*, Müşteri Kurumlar; T.C. İçişleri Bakanlığı, T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ve T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Yürütücü Kuruluş; T.C. Ankara Üniversitesi ve TÜBİTAK KAMAG 1007 Programı 109G074 nolu PEYZAJ-44 Projesi.
- Seto, K.C. ve Fragkias, M. Quantifying Spatiotemporal Patterns of Urban Land-Use Change in Four Cities of China with Time Series Landscape Metrics. *Landsc. Ecol.* 20, 871–888, 2005.
- Swanwick, C., (2002). *Landscape Character Assessment - Guidance for England and Scotland*. Cheltenham and Edinburgh: The Countryside Agency and Scottish Natural Heritage.
- Tağıl, Ş., Görmüş, S. ve Cengiz, S., (2016). Denizli'de Kentsel Yayılma, Peyzaj Deseni ve Ekolojik Süreç İlişkisi, 6. *Uzaktan Algılama-cbs Sempozyumu (UZAL-CBS 2016)*, 5-7 Ekim 2016, Adana, 847-858.
- TÜBİTAK, (2016). *Meryemana Vadisi Peyzaj Karakter Analizi ve Doğa Koruma-Turizm Odaklı Peyzaj Planlaması*, Michigan State University, 2214-A TÜBİTAK Doktora sırası Araştırma Bursu, 6 ay, 01/08/2015-31/01/2016, Geography Department, Coğrafya Bölümü, Araştırma Raporu.
- Turner, M.G., Gardner, R.H. ve O'neill, R.V. (2001). *Landcape Ecology in Theory and Practice Pattern and Process*. Springer. New York. USA.
- Turner, M.G., Gardner, R.H. ve O'Neill, R.V. (2001). *Landscape Ecology in Theory and Practice: Pattern and Process*, Springer-Verlag, New York, 447 s.
- Uzun, O. (2003) *Düzce Akarsuyu Havzası Peyzaj Değerlendirmesi ve Yönetim Modellerinin Geliştirilmesi*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Uzun, O. (2015). Ulusal, Bölgesel ve Yerel Ölçeklerde Koruma Kararlarının Alınmasında Peyzaj Planlama: Yeşilirmak Havzası, Malatya ve Konya Deneyimleri, *Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 11-13 Aralık 2015, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayınları. No: 2016/3.47-60. Ankara.
- Uzun O., Ilke E.F., Çetinkaya G., Erduran F. ve Aç.ksöz, S. (2012). *Peyzaj Planlama: Konya İli, Bozkır-Seydeşehir-Ahırlı- Yalılıyük ilçeleri ve Suğla Gölü Mevkii Peyzaj Yönetimi Koruma ve Planlama Projesi*, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Lazer Ofset Yayın No: 15108, Ankara.

PEYZAJ MİMARLIĞI EĞİTİMİNDE KALİTE YÖNETİMİ VE AKREDİTASYON

Saye Nihan ÇABUK

*Anadolu Üniversitesi, Yer ve Uzay Bilimleri Enstitüsü,
sncabuk@anadolu.edu.tr*

Özet

Yükseköğretimde kalite güvencesi sağlamaya yönelik çalışma ve girişimler her geçen gün daha fazla ön plana çıkmaya ve önem kazanmaya başlamıştır. Bu çerçevede, program akreditasyonu, programların akademik ve idari düzeydeki kalite gereklilikleri karşılanmış bir şekilde tasarlanmasını, sunulmasını ve böylelikle mezunların ilgili meslek alanındaki gerekli tüm asgari bilgi, beceri ve yetkinlikleri kazanmalarını güvence altına alan önemli bir kalite sağlama aracıdır. Program akreditasyonu, değişen koşul ve ihtiyaçlar çerçevesinde programların sürekli iyileştirilmesini, yükseköğretimde hareketliliğin kolaylaşmasını, öğretim elemanlarının desteklenmesini, rekabetin gelişmesini, toplumun ve sektörün eğitime duyduğu saygı ve güvenin artmasını sağlamaktadır. Bologna Süreci çerçevesinde yükseköğretimde kalite güvencesi sağlamaya yönelik girişimler de aslında gönüllülük esasına dayalı olan program akreditasyonunu neredeyse zorunlu hale getirmektedir. Bu nedenlerle, başta ABD olmak üzere tüm dünyada uzunca bir süredir yükseköğretim programları, hatta lise düzeyindeki eğitim programları akredite edilmektedir. Ülkemizde ise 2000'li yılların başından bu yana yükseköğretim programlarının akreditasyonuna yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda; mühendislik, mimarlık, eczacılık, fen, edebiyat, tarih, coğrafya, dil, psikoloji programları akredite edilmekte, güzel sanatlar alanındaki programların akreditasyonunu sağlamak yolundaki girişimler devam etmektedir. Diğer yandan, peyzaj mimarlığı programlarının dâhil olduğu bazı yükseköğretim alanlarında akreditasyon sistemi oluşturmaya yönelik çalışmalar yok denecek kadar azdır ya da yavaş ilerlemektedir. Peyzaj mimarlığı programlarının da akredite edilerek farklı fakülteler altında yer alan lisans ve lisansüstü programların asgari gereklilikleri yerine getirilmiş bir eğitim-öğretim sunmalarının sağlanması son derece önemlidir. Bu amaçla yapılacak çalışmalarda, ABD'deki öncü uygulamalar (LAAB akreditasyon ölçütleri ve süreçleri) ve Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu (IFLA) tarafından akreditasyon ve peyzaj mimarlığı eğitime yönelik olarak yayımlanmış kılavuzlar sürecin kolaylaşmasında şüphesiz yol gösterici olacaktır. Bu amaçla, bu makalede, akreditasyon kavramı, yaklaşımları ve peyzaj mimarlığı alanındaki akreditasyon ölçütleri kısaca değerlendirilerek, ulusal bir model oluşturulması için izlenebilecek bir yol haritası ortaya konulmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Peyzaj mimarlığı eğitimi, akreditasyon, eğitimde kalite güvencesi

QUALITY MANAGEMENT AND ACCREDITATION IN THE LANDSCAPE ARCHITECTURE EDUCATION

Abstract

The works and efforts to provide quality assurance in the field of higher education have become more significant and prominent lately. Within this context, programme accreditation is an important means of designing and launching the programmes with the necessary academic and administrative quality requirements and thus ensuring that the graduates gain all the necessary knowledge, skills and competencies in the field of the profession. Programme accreditation, provides the continuous improvement of the programmes in accordance with the changing environments and needs, facilitation of the mobility in the higher education, support for the faculty, competition improvement and increase in the respect and trust of the society and the sector for the

education. The efforts within the Bologna Process, to establish quality assurance for higher education programmes make the programme accreditation nearly obligatory, which actually is a voluntary process. Because of these reasons, most of the higher education programmes and even high school ones have been accredited all over the world, primarily in USA. In Turkey, on the other hand, the higher education programme accreditation efforts have started in 2000s. Within this context, engineering, architecture, pharmacy, natural sciences, literature, history, geography, linguistic and psychology programmes have been accredited for some time. Moreover, there have been significant attempts to constitute an accreditation frame for the programmes of fine arts. Unfortunately, the efforts to establish an accreditation system for landscape architecture programmes are either quite inadequate or progressing very slowly. It is of great importance to ensure that the undergraduate and graduate landscape architecture programmes, which are mostly distributed under different faculties, provide education opportunities meeting the minimum requirements in the field. For this reason, pioneer applications in USA (LAAB accreditation processes and criteria) and International Federation of Landscape Architects (IFLA) guidelines on accreditation and landscape architecture education would be helpful for the facilitation of the process. From this point, this paper aims to give information about the concept of accreditation and evaluate the basic accreditation criteria for landscape architecture programmes in order to present a roadmap to develop a national model.

Key Words: Landscape architecture education, accreditation, quality assurance in education.

GİRİŞ

Kalite; amaca, kullanıma, ihtiyaca ve standartlara uygunluktur. Kalite ihtiyaçların karşılanması ve beklentilerin ötesine geçilmesidir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra Japonya'nın, Avrupa'daki ve ABD'deki üreticilerle rekabet edebilmek adına başlattığı kalkınma hamleleri, kalite geliştirme çalışmalarında dönüm noktası olmuştur. 1980'li yıllara gelindiğinde Japon firmalar, üretim sektöründe Avrupa ve ABD pazarlarının çoğunda lider konuma gelmişler, bu durum karşısında rekabet gücünü yükseltmek isteyen Avrupalı ve ABD'li firmalar ise Toplam Kalite Yönetimi (TKY) anlayışına yönelmek durumunda kalmışlardır.

Öncü örnekleri üretim sektöründe gözlemlenen kalite geliştirme çalışmalarının, zaman içinde artan bilinç ve beklentilere paralel olarak eğitim de dâhil olmak üzere hizmet sektörü için de kaçınılmaz bir gereklilik olduğu konusu 1980'li yılların sonlarına doğru daha çok tartışılmaya başlanmıştır. Eğitimde baş gösteren kalite ihtiyacının temel nedenlerinden biri ülkelerin kendi ulusal eğitim seviyelerini artırma isteğidir. Eğitim, diğer bütün sektörlerde sunulan ürün ve hizmetlerin kalitesi üzerinde doğrudan etkiye sahip bir faaliyet alanıdır. Üretim sektöründe çalışan insan kaynağının sahip olduğu bilgi ve yetkinlik düzeyi, alınan eğitimin kalitesiyle ilişkilidir. Eğitim, fakirliğin ve eşitsizliğin azaltılmasındaki en güçlü adımlardan biridir ve sürdürülebilir bir ekonomik büyümenin de temelini oluşturmaktadır. Taşkesenlioğlu (2010), eğitim alanının ülkeye sağlayacağı katma değer öneminde bahsederek eğitimin geliştirilmesinde atılacak her adımın ülkenin geleceğinin ve bilgili, kendini yetiştirmiş nesillerin garantisi olduğu belirtilmektedir. Bu yüzden, hizmet sektörü içinde katma değer açısından eğitim faaliyetlerinin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bishop (1995) ise kişinin iş hayatındaki başarısının en önemli ve tek belirleyicisinin eğitimdeki başarısı olduğunu belirtmektedir. Bu nedenle günümüzün rekabetçi koşulları düşünüldüğünde, sadece bireylerin değil, ülkelerin de farklı alanlar itibarıyla rakiplerine üstün gelebilmelerinin önemli bir ölçütü alınan eğitimin kalitesiyle ilgili olmaktadır.

Eğitimin kalitesinin bu denli önemli olduğu göz önüne alındığında, eğitimde kalitenin ne olduğu ve kalitenin nasıl ölçüleceği soruları ön plana çıkmaktadır. Ürünler için kalite standartlarının belirlenmesi ve kalite güvence sistemlerinin oluşturulması için daha somut ölçütler söz konusuysen, hizmet sektöründe, bu sektörün nitelikleri itibarıyla kalitenin tanımlanması ve ölçülmesi konusu biraz daha zor olmaktadır. Çünkü hizmet soyuttur ve sunulduğu anda tüketilir (Filiz ve Kolkusaoğlu, 2014; Taş, 2012). Hizmet sektöründe kalite, idrak edilebilme, uygulanabilirlik, kontrol edilebilme ve sürekliliği sağlayabilme açısından oldukça güç, belirsiz ve karmaşık bir kavram olarak ifade edilmektedir (Kılıç ve Eleren, 2009). Benzer şekilde eğitimde kalitenin tanımlanmasında farklı görüşler ileri sürülmektedir. Fredriksson (2004), eğitim kalitesinin, bilgi ve becerinin öğrenilme düzeyiyle ilişkilendirildiğini, bunun yanı sıra, öğretilen/öğrenilen bilgi ve becerinin kapsamının da kalite tanımına dâhil edildiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, eğitimde kalite, doğru şeyleri iyi öğrenmekle alakalı olmaktadır. Dünya Bankası'nın Eğitim İçin Öncelikler ve Stratejiler (1995) başlıklı

raporunda, eğitimde kalitenin tanımlanmasının ve ölçülmesinin zor olduğu belirtilmekte ve iyi bir tanımın mutlaka öğrencilerle ilgili çıktılarını içermesi gerektiği bildirilmektedir. Bazı bilim adamları kaliteyi bir çıktı, bazıları ise özellik olarak görmektedir. Bazı uzmanlar eğitimi hiçbir zaman sona ermeyen hata giderme süreci olarak değerlendirmektedir (Henard and Leprince-Ringuet, 2008). Farklı bakış açıları, eğitimde kalitenin sağlanması ve sürdürülmesi konularında da birbirinden farklı ulusal ve uluslararası yaklaşımların geliştirilmesine neden olabilmektedir. Ancak eğitimin evrenselliği, hem örgün hem de yaygın eğitimin kalitesinin de aynı evrensel çizgiyi yakalaması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır.

Bu ihtiyaçlara bağlı olarak eğitimde kalite geliştirmeye yönelik önemli uygulamalardan biri yükseköğretim alanında 1990'lı yılların sonuna doğru Avrupa'da başlatılmıştır. Başlangıçta 2010 yılına kadar Avrupa Yükseköğretim Alanı (AYA) oluşturmayı hedefleyen Bologna Süreci, karşılıklı tanınırlığı olan ve kaliteli bir yükseköğretim çerçevesi ortaya koyarak, üye ülkelerdeki yükseköğretimin, özellikle ABD'deki yükseköğretim kalitesiyle yarışabilir hale gelmesini amaçlamıştır. Bologna Süreci kapsamındaki kalite yönetimi ve kalite güvencesi strateji ve uygulamaları, yükseköğretim programlarının akreditasyonunu da ön plana çıkarmıştır. Eğitimde kalite güvencesi konusunda özellikle temel kalite temin araçlarından biri sayılan kurumsal ve programa yönelik akreditasyonun önemi de oldukça büyüktür. Temeli 1950'li yıllarda ABD'de atılan ve eğitim kurumlarında kurumsal veya programlar açısından belirli standartların sağlanmasına yönelik ortaya çıkan akreditasyon, günümüzde yükseköğretim kurumlarında en etkili kalite güvence araçlarından birisi haline gelmiştir (Çabuk, 2010). Bu çerçevede, mühendislik, mimarlık, fen ve edebiyat alanlarında gerçekleştirilen program akreditasyonu çalışmaları da düşünüldüğünde, ülkemizde peyzaj mimarlığı programlarının akreditasyonuna yönelik çalışmaların önemi daha iyi anlaşılmaktadır.

Peyzaj mimarlığı programlarının akreditasyonuna yönelik ulusal ve uluslararası girişimlerin ve uygulamaların varlığı, ülkemizdeki peyzaj mimarlığı eğitimi veren yükseköğretim kuruluşları için kalite güvencesinin sağlanmasında başvurabilecekleri önemli referanslar arasında yer almaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'deki peyzaj mimarlığı programları açısından kalite yönetimi ve program akreditasyonu gereklilikleri irdelenerek, mevcut durum üzerine önerilerde bulunulacaktır.

Yükseköğretimde Kalite ve Akreditasyon

Üst düzey istihdam becerilerini arttırmak, küresel olarak rekabet edebilir araştırma yeteneklerini sürdürmek ve toplumsal fayda sağlayacak bilgi yayılımını geliştirebilmek, ülkelerin en önemli gündemleri arasında yer almaktadır. Yükseköğretim, başlıca 4 misyon itibarı ile sosyal ve ekonomik kalkınmaya hizmet etmektedir. Bunlar; insan kapitalinin oluşturulması, bilgi altyapısının oluşturulması, bilgi kullanımının yaygınlaştırılması ve bilginin yaşatılmasıdır (Bradley, 2008). Diğer yandan yükseköğretimin küreselleşmeden etkilenmesi ve sınırlar ötesi bir yayılım göstermesi, söz konusu ekonomik ve sosyal kalkınmanın sürdürülebilirliği konusunu gündeme getirmekte ve yükseköğretimde kalite güvencesinin sağlanmasına hizmet edecek uygulamaların geliştirilmesine aracılık etmektedir.

Yükseköğretimde kaliteye ilgi duyulması 1980'li yıllarda daha etkili bir eğitimin sağlanması ihtiyacı ile birlikte baş göstermiş ve üniversitelerdeki finansal yönetimden derslerin işlenmesine kadar tüm alanlarda ilerleme sağlayacak bir değer olarak görülmüştür. Bu dönemden itibaren eğitim alanında "müşteri odaklılık", "çalışanların yetkilendirilmesi" sürekli iyileştirme" ve "Deming'in 14 ilkesi" gibi kavramlar sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (Green, 1994; Felder and Brent, 1999). Özellikle 1985'ten sonra ABD'de, 1990'lardan sonra İngiltere'de TKY'nin yükseköğretimde uygulanmasına dair çalışmalar oldukça dikkat çekicidir (Kalaycı, 2008). Stephenson (2012), küreselleşmeyle birlikte yaşanan hızlı değişimlerin, yükseköğretimin kalitesini değerlendirmeyi zorunlu kıldığını bildirmektedir. Bu değerlendirme konuları içinde; eğitimin öğrencilere kişisel ve mesleki gelişimleri için sorumluluk alma konusunda edindirdiği özgüven, gerek özel hayat gerekse iş yaşamında sergilenen yeterliliklerin düzeyi, bilgi ve becerinin kazanılma, geliştirilme ve uygulanma seviyesidir. Kaliteli bir yükseköğretimin sağlanması eğitimcilerin desteklenmesi, buna ek olarak öğrencilerin, eğitim kurumunun içindeki ve dışındaki paydaşların sürece dâhil edilmesini gerektirmektedir. Arzu edilen bilgi ve yetkinliklerin asgari düzeylerde kazandırılabilmesi için kurumların misyonlarıyla ve

programın nitelikleriyle uyumlu müfredatların geliştirilmesi de son derece önemlidir. Bu çerçevede, sadece akademik programlara yönelik değil, aynı zamanda bir yükseköğretim programının etkili şekilde yönetilebilmesi için gerekli olan idari süreçlerin de kalitesinin sağlanmasında farklı kalite geliştirme yaklaşımlarının benimsendiği görülmektedir. Bunlar arasında uzman yaklaşımları, ödül benzetme yaklaşımları, ulusal ve/veya uluslararası işbirlikleri çerçevesinde geliştirilen kalite sağlama protokolleri, sözleşmeler ve standartlar gibi araçların uygulanması yer almaktadır.

Yükseköğretimde kalite sağlamaya duyulan bu ihtiyaca cevaben başlatılan önemli girişimlerden bir tanesi Bologna Süreci olmuştur. 1999 yılında 29 Avrupa ülkesinin temsilcileri tarafından imzalanan Sorbonne Bildirisi ile başlatılan Bologna Süreci'nin temel amacı 2010 yılına kadar AYA oluşturmaktır. Böylelikle, yükseköğretimde ulusal düzeydeki zenginliğin ve çeşitliliğin korunması koşuluyla, Avrupa genelinde belirli temel çerçeveler açısından bir bütünlüğün ve uyumun yakalanması amaçlanmıştır. Hedefler arasında; kurumların ve programların değerlendirilmesi, öğrenci ve öğretim elemanlarının hareketliliği, derecelerin tanınırlığı, karşılaştırılabilir prosedürlerin geliştirilmesi, eğitimde fırsat eşitliği yaratılması, yaşam boyu öğrenme, akreditasyon sistemlerinin oluşturulması, kalite güvencesi sağlanmasına yönelik uygulamalar ve uluslararası ağların oluşturulmasına yönelik pek çok konu yer almıştır (YÖK, 2018). Sürecin 10. yılındaki Budapeşte-Viyana Konferansı'nda, sonraki 10 yıl için hedefler belirlenmiş ve Mayıs 2015'te Erivan'da yapılan toplantı ile 4. Bologna Politika Formu yayımlanmıştır. Erivan Bildirisi ile sürecin üyesi olan 47 ülkenin, “yükseköğretim için kamusal sorumluluk, akademik özgürlük, kurumsal özerklik ve bütünlüğe olan bağlılığı temel alan” AYA'nın oluşturulmasına yönelik çalışmaların, “güçlü bir kamusal finansman sağlamaya dayalı ve ortak bir derecelendirme yapısı, kalite güvencesi ve tanınma ile ilgili ilke ve süreçlerde ortak bir anlayış ve birtakım ortak araçlar yoluyla yürütüldüğü” vurgusu yapılmaktadır (Erivan Bildirisi, 2015).

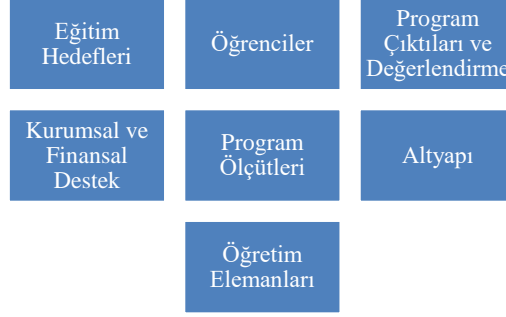
Bologna Süreci kapsamında, yükseköğretimde kalite güvencesi sağlanmasına yönelik en belirgin yaklaşım 2005 Bergen Konferansı'nda ortaya çıkmıştır. Bu konferansta “Avrupa Yükseköğretim Alanı'nda Kalite Güvencesi için Standartlar ve İlkeler (ESG)” kabul edilmiş ve kalite güvencesi anlamında önemli aşamalar kaydedilmiştir. Bu süreçte yükseköğretimin kalitesinin tanımlanabilmesi ve sürdürülmesi amacıyla yeterlilikler çerçevelerinin oluşturulması, öğrenme çıktılarının belirlenip uygulanması ve öğrenci merkezli öğrenme ve eğitime odaklanılması önemli çalışmalar olarak kabul edilmektedir. 2015 yılında ise, güncel ihtiyaçları ve gereklilikleri içerecek şekilde güncellenen ESG dokümanı kabul edilmiştir. Bu dokümanda, kalite güvencesinin, yükseköğretim sistemlerinin ve kurumlarının eğitim alanında yaşanan gelişme ve değişimlere ayak uydurabilmelerini sağlamak ve aynı zamanda öğrenciler tarafından kazanılan yeterliliklerin kurumsal misyonlarla uyumlu olmasını güvence altına almak konularında önemli bir rol oynadığı belirtilmektedir. ESG, yükseköğretimde iç ve dış kalite güvencesi için bir dizi standart ve ilke sunmaktadır (Tablo 1) (Çabuk, 2010; ESG, 2015).

Tablo 1. ESG 2015 kapsamındaki kalite güvence standart ve ilkeleri (Çabuk, 2010; ESG, 2015)

İÇ KALİTE GÜVENCESİ İÇİN STANDARTLAR VE İLKELER	DIŞ KALİTE GÜVENCESİ İÇİN STANDARTLAR VE İLKELER	KALİTE GÜVENCE AJANSLARI İÇİN STANDARTLAR VE İLKELER
<ul style="list-style-type: none">• Kalite güvence politikası• Programların tasarlanması ve onaylanması• Öğrenci merkezli öğrenme, öğretme ve değerlendirme• Öğrenci kabul, kazanım, tanıma ve belgelendirme• Öğretim kadrosu• Öğrenme kaynakları ve öğrenci desteği• Bilgi yönetimi• Kamunun bilgilendirilmesi• Sürekli izleme ve programların periyodik gözden geçirilmesi• Dönemsel dış kalite güvencesi	<ul style="list-style-type: none">• İç kalite güvencesinin göz önüne alınması• Amaca uygun metodolojilerin tasarlanması• Süreçlerin uygulanması• Değerlendirme uzmanları• Değerlendirme karar ölçütleri• Raporlama• İtirazlar ve şikâyetler	<ul style="list-style-type: none">• Kalite güvencesi için faaliyetler, politikalar ve süreçler• Resmi statü• Bağımsızlık• Tematik analiz• Kaynaklar• İç kalite güvencesi ve profesyonel yönetim• Ajansların dönemsel olarak dış denetime tabi tutulması

ESG'deki temel amaç, AYA'daki yükseköğretim kurumlarının uyumlu ve kıyaslanabilir kalite düzeyinde hizmet vermelerini sağlayacak ilkeler ortaya koymaktır. Bu çerçevede ülkeler ulusal kalite güvence standartlarını oluşturmakta ve buna uygun olarak kendi yükseköğretim sistemlerini değerlendirmektedir (Çabuk, Tazebay ve Çabuk, 2010). Bologna Süreci'ne 2001 yılındaki Prag Konferansı ile üye olan Türkiye'de, ulusal yükseköğretim kalite güvence sistemini oluşturmak amacıyla 2005 yılında Yüksek Öğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Komisyonu (YÖDEK) kurulmuş ve Yüksek Öğretim Kurumlarında Akademik Değerlendirme ve Kalite Geliştirme Yönetmeliği yayımlanmıştır. 23 Temmuz 2015 tarihinde ise Yükseköğretim Kalite Güvencesi Yönetmeliği yayımlanmış ve bu Yönetmelik çerçevesinde oluşturulacak Yükseköğretim Kalite Kurulu için üye ve değerlendirici belirlenmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Ayrıca, YÖK tarafından Türk Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi'nin geliştirilmesi yükseköğretim ile kazandırılması hedeflenen asgari bilgi, beceri ve yeterlilikleri tarif eden önemli ulusal kalite geliştirme çalışmaları arasında yer almaktadır.

Söz konusu gelişmeler ve ülkemizdeki yükseköğretim kalite güvencesi oluşturma girişimlerine bakıldığında, yükseköğretim programlarına yönelik akreditasyon faaliyetlerinin önemli bir kalite sağlama aracı olduğu açıkça görülmektedir. Akreditasyon ayrıca bir dış kalite güvencesi prosedürlerinden biri olarak da görülmektedir (ENQA, 2008; Özer, Gür ve Küçükkan, 2011). Akreditasyon, eğitim, araştırma ve akademik performansın geliştirilmesinde önemli faydalar sağlayan, sürekli iyileşmeyi ve yaşam boyu öğrenmeyi hedefleyen, öz değerlendirme ve dış değerlendirme uygulamalarıyla yürütülen gönüllü bir kalite sağlama aracıdır. Kavak (1999), yükseköğretimdeki akreditasyonun başlıca amaçları arasında; eğitimin kalitesinin yükseltilmesi, sürekli bir iç ve dış denetim mekanizmasının geliştirilmesi, öğrenci, toplum ve işverenlere eğitimin asgari standartlara uygun yürütüldüğüne dair güvencenin verilmesi, yükseköğretimin her kademedeki çalışanının uygun seviyelerde kalite geliştirme çalışmalarına katılımının sağlanması ve yükseköğretimde öğrenci seçme sistemini geliştirmeye yönelik önerilerde bulunulması gibi konuların yer aldığını bildirmektedir. Bu çerçevede oluşturulan akreditasyon standartları akreditasyon ajansına, akredite edilen programa ve ulusal yaklaşımlara göre farklılıklar gösterebilmektedir. Ancak yine de, yükseköğretim programlarının akreditasyonunda asgari olarak göz önüne alınması gereken belli başlı ölçütlerin varlığından söz etmek mümkündür (Şekil 1).

Şekil 1. Temel akreditasyon ölçütleri (Çabuk, Uluçay ve Çabuk, 2013)

Her eğitim programındaki en önemli ölçütlerin başında, eğitim kurumunun hedefleri, verilen eğitim ile kazandırılmak istenen bilgi, beceri ve yetkinliğin tarif edildiği öğrenme çıktıları ve programa alınacak öğrencilerin nitelikleri gelmektedir. Öğretim kadrosunun, fiziksel ve finansal koşulların niteliği ve niceliği programın arzu edilen çıktılara ulaşmasında oldukça önemlidir. Programın bağlı olduğu eğitim kurumunun diğer birimleri ile olan iyi ilişkiler, toplumla ve sektörle yapılan işbirlikleri ise akreditasyonun sürdürülebilirliği için önemli bir gerekliliktir. Tüm bu unsurlar birbirleriyle etkileşimli şekilde oluşturulmalı, iyileştirilmeli ve yönetilmelidir.

Dünyadaki örneklerine bakıldığında, ABD ve İngiltere’deki akreditasyon uygulamalarının Kıta Avrupası ülkeleri, Avustralya ve Japonya’ya aynı felsefi temeller üzerinde, ancak değişik şekillerde ve oranlarda yansıdığı görülmektedir. Diğer taraftan Meksika, Türkiye gibi ülkelerde de ABD modeline uygun akreditasyon çalışmaları ve uygulamaları yapılmaktadır. Türkiye’de YÖK, Milli Eğitim Bakanlığı ve Dünya Bankası ortaklığıyla gerçekleştirilen “Hizmet Öncesi Öğretmen Eğitimi Projesi” çerçevesinde 1998 yılında Eğitim Fakülteleri akredite edilmiştir (Erdem, 2006). Mühendislik Dekanları Konseyi’nin başlattıkları girişimler sonucunda 2003 yılında Mühendislik Eğitim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (MÜDEK)’nin kurulması, yükseköğretim programlarının akreditasyonunda önemli bir adım taşı olmuştur. 2017 yılı itibariyle 50’den fazla üniversitede 300’den fazla mühendislik programı MÜDEK tarafından akredite edilmiştir.

Bir diğer akreditasyon girişimi Mimarlık Akreditasyon Kurulu (MİAK)’nın kurulmasıdır. TMMOB Mimarlar Odası altında oluşturulan MİAK da 2017 yılı itibariyle 7 farklı üniversite altında eğitim veren mimarlık programlarının akreditasyonunu onaylamış olup 5 üniversitenin başvurusunu ise kabul etmiş bulunmaktadır. MÜDEK ve MİAK örneklerini takip ederek 2009 yılında Fen, Edebiyat, Fen-Edebiyat, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakülteleri Öğretim Programları Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (FEDEK), 2012 yılında Eğitim Fakülteleri Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (EPDAD), 2014 yılında Eczacılık Eğitimi Programlarını Değerlendirme ve Akreditasyon Derneği (ECZAKDER) ve Türk Psikologlar Derneği tarafından Akreditasyon Üst Kurulu’nun oluşturulması, Güzel Sanatlar Fakülteleri’ne bağlı programların akredite edilmesine yönelik başlatılan girişimler yükseköğretimde akreditasyon konusunda yapılan önemli ulusal girişimler arasında yer almaktadır.

Bu çerçevede ülkemizde farklı fakülteler altında eğitim-öğretim ve araştırma faaliyetlerini sürdürmekte olan peyzaj mimarlığı programlarının akreditasyonun sağlanması da önemli bir konu olarak gündeme gelmektedir. Çalışma alanları oldukça geniş bir yelpazede çeşitlilik gösteren peyzaj mimarlarının, mesleğin gerektirdiği asgari bilgi, beceri ve yetkinlik düzeyine sahip olarak mezun olmalarını sağlamak, böylelikle sektörde nitelikli bir istihdamın sağlanmasını ve mesleğin doğru şekilde icra edilebilmesini güvence altına almak için program akreditasyonuna yönelik çalışmaların biran önce tamamlanması ve uygulamaya sokulması önem kazanmaktadır

Peyzaj Mimarlığı Programlarında Kalite ve Akreditasyon

Peyzaj mimarları, gezegenimizdeki yaşamı mümkün kılan tüm unsurları ve sistemleri barındıran, içinde zamana bağlı hızlı veya yavaş değişimlerin meydana geldiği alanlarda faaliyet

gösteren profesyonellerdir. Bu gerçek, peyzaj mimarlarının, pek çok farklı temel bilimler hakkında bilgi ile farklı sistemleri ve bu sistemler arasındaki ilişkileri anlayıp değerlendirebilecek bir altyapıya sahip olmalarını gerekli kılmaktadır (Çabuk ve Değerliyurt, 2014). Peyzaj mimarlığı birçok açıdan mimarlık ve şehir planlama arasındaki zemini doldurmaktadır ve iki disiplinle de örtüşen bir çalışma alanına sahiptir. Sonuç olarak, peyzaj mimarlığı, plancılarının kural koyucu yönelimi ile mimarların form oluşturma vurgusu arasında bir köprü kurulmasına yardımcı olan bir meslektir (Steiner, 2011). Mesleğin bu yapısı, peyzaj mimarlarının yükseköğretim boyunca aldıkları eğitimin, faaliyet gösterilecek tüm alandaki bilgi ve beceriyi kazandıracak yeterlilikte olmasının önemini gözler önüne sermektedir.

Bu önem ve ihtiyaçtan yola çıkarak peyzaj mimarlığı eğitiminin kalitesini arttırmak amacıyla ABD başta olmak üzere pek çok ülkede asgari kalite standartları tanımlanmış ve akreditasyon uygulamaları geliştirilmiştir. Bu çerçevede, Amerikan Peyzaj Mimarları Topluluğu (American Society of Landscape Architects - ASLA) bünyesinde kurulmuş olan Peyzaj Mimarlığı Akreditasyon Kurulu (Landscape Architecture Accreditation Board- LAAB), ABD'deki peyzaj mimarlığı programlarını akredite etmektedir. Benzer misyonla hareket eden diğer organizasyonlar arasında; Kanada'daki Peyzaj Mimarları Akreditasyon Konseyi Topluluğu (Canadian Society of Landscape Architects Accreditation Council - CSLA), İngiltere'deki Peyzaj Enstitüsü (Landscape Institute - LI), Avustralya'daki Avustralya Peyzaj Mimarları Enstitüsü (Australian Institute of Landscape Architects - AILA) ve Almanya'daki Mimarlık ve Planlama Programları Akreditasyon Kuruluşu (Akkreditierungsverbund für Studiengänge der Architektur und Planung - ASAP) sayılabilir. Bunun dışında uluslararası seviyede, Avrupa Peyzaj Mimarlığı Okulları Konseyi (European Council of Landscape Architecture Schools - ECLAS), LE:NOTRE (Peyzaj Eğitimi: Avrupa'da Yeni Öğretim ve Araştırma Fırsatları) Tematik Ağı, Uluslararası Peyzaj Mimarları Federasyonu (International Federation of Landscape Architects – IFLA), Avrupa Peyzaj Mimarlığı Okulları Konseyi (European Council of Landscape Architecture Schools - ECLAS) gibi kuruluşlar peyzaj mimarlığı eğitiminin geliştirilmesine, eğitimdeki asgari gerekliliklerin tanımlanmasına, peyzaj mimarlığı eğitimlerinde kalite güvencesi oluşturulmaya yönelik sistemlerin tarif edilmesine yönelik önemli çalışmalar ve işbirlikleri gerçekleştirmektedir. IFLA, UNESCO işbirliği ile oluşturduğu “UNESCO/IFLA Peyzaj Mimarlığı Eğitimi Anlaşması” (2005) kapsamında peyzaj mimarlığı eğitiminin gerekliliklerini ve hedeflerini ortaya koymuş, 2012 yılında paydaş geribildirimleri doğrultusunda bu dokümanı güncelleştirilmiştir. IFLA tarafından onaylanan bir diğer önemli doküman ise “Akreditasyon veya Tanınırlık için Kılavuz Doküman” (2008) olmuştur. Bu kılavuz vasıtasıyla peyzaj mimarlığı programlarının tanınırlığı ve akreditasyonu için temel ilkeler ortaya koyulmuştur.

Ulusal bazda yapılan önemli çalışmalar içinde TMMOB Peyzaj Mimarlığı Odası (PMO) ve Peyzaj Mimarlığı Akademik Topluluğu (PEMAT) tarafından gerçekleştirilen girişimler önemli bir yere sahiptir. PMO tarafından taslak bir yönetmelik hazırlanmış, PEMAT tarafından çeşitli dönemlerde yapılan toplantılarda peyzaj mimarlığı eğitiminde kalitenin artırılması ve akreditasyon hazırlıklarının sürdürülmesi konusunda kararlar alınmıştır.

Ülkemizde program akreditasyonu alanında hizmet veren MÜDEK ve MİAK'ın ABD'deki kendi alanlarına denk kuruluşların akreditasyon standartlarını, FEDEK'in MÜDEK standartlarını, ECZAKDER'in ise Kanada Eczacılık Programları Akreditasyon Kurulu'nun standartlarını örnek almış olduğu gerçeğinden hareketle, ulusal düzeydeki peyzaj mimarlığı program akreditasyonu standartlarının oluşturulmasında bu konuda en tecrübeli ülkelerin başında gelen ABD'deki LAAB standartlarını göz önüne almanın yol gösterici olacağı açıktır. 2016 yılında revize edilen ve güncel olarak ABD'deki peyzaj mimarlığı programlarının akreditasyonunda temel alınan kılavuza göre peyzaj mimarlığı programları için akreditasyon standartları aşağıdakilerden meydana gelmektedir (LAAB, 2016):

- **Programın Misyonu ve Hedefleri:** Her programın, peyzaj mimarlığı mesleğine uygun amaç ve hedeflerle desteklenmiş bir misyonu olmalı, bunlara ulaşılması konusunda ilerleme gösterilmelidir. Misyon, programın bağlı olduğu kurumun misyonu ile de uyum içerisinde olmalı, programın varoluş amacını açık şekilde ifade etmelidir. Bu standardın diğer alt bileşenleri; eğitim amaçları, eğitim hedefleri, uzun vadeli planlama süreci ve program tanıtımı olarak belirlenmiştir.

- **Programın Özerkliği, Yönetimi ve İdaresi:** Program; misyonuna, amaç ve hedeflerine ulaşabilmesini sağlayacak yetkiye ve kaynaklara sahip olmalıdır. Standardın alt bileşenleri; programın yönetimi, kurumsal destek, çeşitlilik taahhüdü, öğretim kadrosunun katılımı, öğretim elemanlarının sayısı konularından meydana gelmektedir.
- **Mesleki Müfredat:** Müfredat, mesleğe yönelik temel bilgi, beceri ve uygulamaları içerecek şekilde oluşturulmalıdır. Misyon ve hedefler, müfredat, ders programı, müfredatın değerlendirilmesi, örgün eğitim deneyiminin artırılması, lisans düzeyinde ödevler/çalışmalar, lisans düzeyi ilgi alanları, yüksek lisans düzeyindeki araştırma/burs olanakları bu standart maddesi altında incelenen diğer alt ölçütlerdir.
- **Öğrenci ve Program Çıktıları:** Program, öğrencileri, peyzaj mimarı olarak kariyer yapabilecekleri şekilde yetiştirmelidir. Bu konuda verilen hizmetlere; sunulan eğitim programları, danışmanlık/rehberlik hizmetleri, diğer akademik ve mesleki olanaklar dahildir. Öğrenme çıktıları, öğrencilere verilen danışmanlık ve diğer program faaliyetlerine katılım konuları bu standart maddesi altında değerlendirilmektedir.
- **Öğretim Kadrosu:** Öğretim elemanlarının niteliği, akademik pozisyonları, mesleki faaliyetleri, programın akademik misyonunun ve hedeflerinin gerçekleştirilmesini destekleyecek ve geliştirecek yeterlilikte olmalıdır. Bu standart; yeterlilikleri kanıtlayan dokümanlar, öğretim elemanlarının geliştirilmesi ve öğretim elemanlarının özlük hakları başlıkları altında incelenmektedir.
- **Kurum, Toplum, Mezunlar ve Çalışanlarla İlişkiler:** Programın; bağlı olduğu kurumla, meslek topluluklarıyla, toplumla, mezunlarla ve çalışanlarla kuracağı ilişkilere dair bir planının veya buna ilişkin kayıtlarının olması gereklidir.
- **Tesisler, Ekipman ve Teknoloji:** Öğretim elemanlarının, öğrencilerin ve tüm personelin program misyon ve hedeflerine ulaşılması için gerekli olan tesislere, ekipmana, kütüphaneye ve teknolojik imkanlara erişebilmesi önemlidir. Tesisler (mekanlar), bilgi sistemleri ve teknik ekipman ile kütüphane kaynakları bu standart altında değerlendirilmektedir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Genel olarak, ülkemizdeki program akreditasyonu çalışma ve uygulamaları bazı çevreler tarafından eleştirilmekte ve önyargı ile karşılanabilmektedir. Ancak bu eleştirilerin temel nedeninin belirli konuların eksik ya da yanlış bilinmesinden kaynaklandığı açıkça görülebilmektedir. Henüz ulusal altyapısı oluşturulmamış olsa da peyzaj mimarlığı programlarının akreditasyonu için de aynı durum söz konusudur.

İlk olarak, akreditasyonun eğitim programlarını tek bir kalıba sokacağı, tek bir ders programının ve sadece belirli ders kitaplarının kullanımını zorunlu hale getireceği yönünde endişelerin çeşitli ortamlarda dile getirildiği görülmektedir. Oysa, akreditasyon, bir mesleğin başarı ile icra edilmesinde gerekli olacak asgari gereklilikleri ortaya koyan bir kalite güvence sistemidir. Dolayısıyla, akreditasyonun amacı, eğitimde asgari koşullar sağlanmak koşuluyla çeşitliliğin ve iyileştirilmelerin sağlanmasıdır.

Bir diğer endişe ise akreditasyonun getireceği iş yükü ve masraflardır. Her kalite güvence sisteminin kurulduğunda olduğu gibi, süreç boyunca belirli bir iş yükü ve masraf şüphesiz söz konusudur. Ancak sistemin uzun vadede getireceği akademik, sektörel ve toplumsal faydalar düşünüldüğünde, yapılan yatırımın gerekliliği daha iyi anlaşılacaktır. Akreditasyon, periyodik gözetimleri gerekli kılan, böylelikle kalitenin sürekliliğini sağlayan bir güvence sistemi yaratılması açısından önemlidir.

Bazı eleştiriler ise, ISO 9001 gibi temel bir kalite yönetim sistemi sertifikasyonunun, program akreditasyonu ile sağlanacak kalite güvencesinin yerine geçebileceği yönündedir. ISO 9001 gibi kalite yönetim sistemi standartları, idari anlamda kalite güvencesi sağlamaya yönelik unsurlardan meydana gelmektedir. Ayrıca, ISO 9001 sertifikasyonu, ürünlerin/hizmetlerin kaliteli olduğunun göstergesi olmayıp, işletmede standartlara uygun bir yönetim sisteminin işletildiğini kanıtlamaktadır. Dolayısıyla

ISO 9001 sertifikasyonunun, program akreditasyonunun yerini tutması mümkün değildir. Aslında eğitim programlarında kalite sağlama yolunda gerek akademik gerekse idari kalite güvence sistemlerinin bütünlük olarak uygulanması daha faydalı olacaktır.

Peyzaj mimarlığı programlarının ülkemizde hangi fakülteler altında yapılandırılması gerektiğine dair tartışmalar da akreditasyon sürecinin bir konusu gibi algılanmaktadır. Oysa akreditasyonun temel amacı ve yapısında böyle bir yaptırım söz konusu olmadığı gibi, daha önce de belirtildiği üzere asgari gereklilikler yerine getirilmek şartıyla çeşitlilik desteklenmektedir. Peyzaj mimarlığı bölümlerinin fakülteler bazında idari yapılanması konusu bir akreditasyon şartı olmayıp, farklı platformlarda mesleğin geleceği göz önüne alınarak tartışılabilir önemli bir unsurdur.

Ülkemizdeki peyzaj mimarlığı programlarının akreditasyonuna yönelik ulusal çalışmaların diğer ulusal örneklerle kıyasla yavaş ilerlediği görülmektedir. Bu çalışmaların, MÜDEK örneğindeki gibi benzer bir idari yapılanma altında biran önce tamamlanması ve farklı fakülteler altında yer alan peyzaj mimarlığı programlarındaki asgari eğitim koşullarının sağlanmasına yönelik uygulamaların başlatılması önemlidir. Bununla birlikte, akreditasyon kapsamında peyzaj mimarlığı programlarının tamamının aynı fakülteler altında toplanması zorunluluğu yoktur. Yurtdışı örneklerinde, programların farklı fakülteler bünyesinde eğitim verdikleri görülmektedir. Önemli olan, hangi fakülte altında olursa olsun eğitimin asgari standartlarının sağlanmasıdır. Akreditasyonun ve amaçlarının iyice anlaşılıp gönüllülük çerçevesi içinde uygulamaya geçilmesi, “tanınırlık” sorunları yaşayan mesleğin gelişimi için faydalı olacaktır. Dolayısıyla, vakit kaybetmeden peyzaj mimarlığı programlarının akredite edilebileceği oluşumları ortaya koymak gerekmektedir.

İstanbul Teknik Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Programı’nın 2017 yılı içerisinde IFLA tarafından akredite edilmesi (tanınması) peyzaj mimarlığı alanında akreditasyon çalışmaları adına önemli bir ulusal başarı ve deneyimdir. Ulusal akreditasyon süreçlerinin tanımlanması aşamasında bu kıymetli deneyimler de mutlaka göz önüne alınmalıdır.

ÖNERİLER

Ulusal anlamda peyzaj mimarlığı eğitiminde kalite güvencesinin sağlanabilmesi için PMO ve PEMAT tarafından 2010 yılından bu yana sürdürülen akreditasyon çalışmalarının hızlandırılması önemlidir. Bu çerçevede, ülkemizdeki peyzaj mimarlığı programlarının akreditasyonu kapsamında oluşturulacak yapılanmada göz önüne alınması gereken temel konular aşağıda belirtilmiştir.

- **Yasal, idari ve mali yapılanmanın tanımlanması:** Akreditasyondan sorumlu olacak kuruluşa ait yasal dayanak, organizasyon yapısı, finansal sürdürülebilirliği güvence altına alacak kaynaklar (mali kaynaklar başta olmak üzere) belirlenmelidir.
- **Başvuru alma ve değerlendirme süreçlerinin tanımlanması:** Akreditasyon başvurusu yapmak için gerekli asgari koşulların, yöntemlerin, dokümanların/formatların, sürelerin, ücretlerin ve başvuruların değerlendirilerek başvuru sahiplerine sonuçların bildirilmesine yönelik tüm prosedürlerin belirlenmesi gereklidir. Tüm koşullar IFLA ve Türkiye Yükseköğretim Yeterlilikler Çerçevesi (TYYÇ) ve ilgili yükseköğretim mevzuatı ile uyumlu olacak şekilde oluşturulmalıdır. Süreçlerde görev alacak kurulların, komisyonların da kimlerden oluşacağı, görev, yetki ve sorumlulukları ortaya konulmalıdır.
- **Akreditasyon standartlarının belirlenmesi:** Programların hangi standartlara göre değerlendirilecekleri, değerlendirmeler sırasında esas alınacak ölçüt ve göstergelerin neler olduğu açık ve anlaşılır şekilde ortaya koyulmalıdır. Bu kapsamda, asgari olarak programların öğrenme çıktılarının ortaya konması önemli bir aşamadır. Öğrenme çıktıları belirlenirken örnek alınacak uluslararası benzer çalışmaların yanı sıra UNESCO/IFLA Peyzaj Mimarlığı Eğitimi Anlaşması ile TYYÇ kapsamında yer alan ölçütler mutlaka göz önüne alınmalıdır. 2004 yılında ASLA tarafından yayımlanan “Landscape Architecture Body of Knowledge” da bu anlamda yol göstericiliğe sahip bir çalışmadır. Ölçütlerin belirlenmesi çerçevesinde de daha önceden bahsedilmiş olan LAAB Akreditasyon Standartları dokümanından faydalanılması yerinde olacaktır.

- **Rapor formatlarının ve değerlendirme süreçlerinin belirlenmesi:** Başvurusu kabul edilen tüm programlar için hazırlanacak rapor formatının asgari yapısının ortaya koyulması, bu raporlar ve beraberinde istenen kanıtların denetçiler/uzmanlar tarafından masa başında incelenmesine, saha ziyaretlerinin gerçekleştirilmesine, denetçi raporlarının hazırlanmasına yönelik tüm usul ve esasların belirlenmesi gereklidir.
- **Denetçi/uzman havuzunun oluşturulması:** Akreditasyon denetimi süreçlerinde görev yapacak kişilerin yetkinlikleri, çalışma ekiplerinin kimlerden oluşacağı, denetçilerin eğitimi ve gelişimi için uygulanacak faaliyetler belirlenmelidir.
- **Karar verme sürecinin tanımlanması:** Denetim ekiplerinin bulgularını ve diğer gereklilikleri esas alarak akreditasyon kararının verilmesine yönelik tüm süreçler ortaya konmalıdır. Akreditasyona yönelik karar türleri, akreditasyon süresi, akreditasyon kararının kimler tarafından verileceği ve/veya onaylanacağı gibi kritik aşamalar belirlenmelidir.
- **İtiraz ve şikâyet süreçlerinin tanımlanması:** Akreditasyonun tüm aşamaları boyunca objektif, tarafsız ve şeffaf bir itiraz ve şikâyet yönetim süreci işletmek için gerekli tüm usul ve esaslar oluşturulmalıdır. Bu çerçevede; itiraz ve şikâyet başvuru süreleri, yöntemleri, bunların değerlendirilmesine yönelik prosedürler ve kurallar, itirazların/şikâyetlerin değerlendirilmesinde görev yapacak kişiler vb. tanımlanmalıdır.
- **Gözetim sürecinin tanımlanması:** Akreditasyonun verilmesi durumunda, geçerlilik süresi boyunca programların ilgili standartlara uygunluğunun sürdürüldüğünü denetlemek amacıyla gerçekleştirilecek gözetim faaliyetlerinin ve bu faaliyetlerin kapsamının tanımlanması gerekmektedir.
- **Kamuya açık bilgi:** Akreditasyona yönelik tüm süreçlerin ilgili paydaşların erişimine açık şekilde duyurulması, hiçbir kesime ayrıcalık tanımayacak şekilde süreçlerin işletilmesini sağlayacak bilgilendirmenin uygun yöntemlerle ve ortamlarda yapılması şarttır.

KAYNAKÇA

- Bishop, J. H. (1995). Improving Education: How Large are The Benefits? How Can It Be Done Efficiently? (CAHRS Working Paper #95-21). Ithaca, NY, USA: Cornell University.
- Bradley, D. (2008). Review of Australian Higher Education Final Report (the Bradley Review), Australian Government, December 2008.
- Çabuk, S.N. (2010). Peyzaj Mimarlığı Eğitiminde Kalite Yönetimi ve Akreditasyon: Ülkesel Bir Model Önerisi, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye.
- Çabuk, S.N., Değerliyurt, M. (2014). Değişen Gezegenimizde Yaşanabilir ve Sağlıklı Çevreler için Peyzaj Mimarlığı. A. Keçeli, Ş. Çelikoğlu (Yay. Haz.). Kent Çalışmaları I içinde (s. 93-128). Ankara: Detay Yayıncılık
- Çabuk S.N., Tazebay İ., Çabuk A. (2010). Peyzaj Mimarlığı Eğitiminde Program Akreditasyonunun Önemi. Peyzaj Mimarlığı IV. Kongresi, Bildiriler Kitabı – Açılımlar, 21-24 Ekim 2010, (s. 540-549), İzmir, Türkiye.
- Çabuk, S.N., Taner Uluçay, D.M., Çabuk, A. (2013). Accreditation of Online and Distance Learning Programs: Online GIS Education Program Experience. Turkish Online Journal of Distance Education, 14(1), 231-244. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1006262.pdf> adresinden erişildi.
- ENQA. (2008). Quality procedures in the European higher education area and beyond: Second ENQA survey. Helsinki: ENQA. <http://www.enqa.eu/indirme/papers-and-reports/occasional-papers/ENQA%20Occasional%20papers%2014.pdf> adresinden erişildi.
- Erdem, A. R. (2006). Dünyadaki Yükseköğretimin Değişimi, Selcuk University Social Sciences Institute Journal, (15), 299-314.
- Erivan Bildirisi. (2015). http://yok.gov.tr/documents/10279/15644851/erivan_bildirisi.pdf/8bd7dc00-3b15-4b7f-b0a2-b13d84918b43 adresinden erişildi.

- Felder, R.M., Brent, R. (1999). How to improve teaching quality, *Quality Management Journal*, 6(2), 9-21.
- Filiz, Z., Kolukısaoglu, Y. İ. S. (2014). Servqual yöntemi ve bir hizmet işletmesinde uygulaması. *Dumlupınar University Journal of Social Science/Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, EYİ 2013 Özel Sayısı, 253-266. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/358784> adresinden erişildi.
- Fredriksson, U. (2004). Quality education: the key role of teachers. *International Conference on Education*, 47th Session, 8-11 September 2004, Geneve.
- Green, D. (1994). What is Quality in Higher Education? The Society for Research into Higher Education. UK: Taylor and Francis.
- Henard, F., Leprince-Ringuet, S. (2008). The path to quality teaching in higher education. Paris: OCED Publication.–2008 <http://www1.oecd.org/education/imhe/44150246.pdf> adresinden erişildi.
- IFLA. (2005). IFLA/UNESCO Charter for Landscape Architecture Education. <http://iflaonline.org/wp-content/uploads/2014/11/IFLA-Charter-for-Landscape-Architectural-Education-Revised-2012.pdf> adresinden erişildi.
- IFLA. (2008). Guidance Document For Recognition Or Accreditation. Professional Education Programmes in Landscape Architecture. <http://iflaonline.org/wp-content/uploads/2014/11/IFLA-Guidance-Document-for-Recognition-or-Accreditation.pdf> adresinden erişildi.
- Kalaycı, N. (2008). Yükseköğretimde Uygulanan Toplam Kalite Yönetimi Sürecinde Gözardı Edilen Unsurlardan "TKY Merkezi" ve "Eğitim Programları". *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 163-188. <http://dergipark.gov.tr/tebd/issue/26112/275106> adresinden erişildi.
- Kavak, Y. (1999). Öğretmen eğitiminde yeni bir yaklaşıma doğru: standartlar ve akreditasyon. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 19(19), 313-324. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/kuey/article/view/5000050897> adresinden erişildi.
- Kılıç, B., Eleren, A. (2009). Turizm sektöründe hizmet kalitesi ölçümü üzerine bir literatür araştırması. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/201495> adresinden erişildi.
- LAAB. (2016). Accreditation Standards and Procedures. American Society of Landscape Architects. <https://www.asla.org/uploadedFiles/CMS/Education/Accreditation/STANDARDS%20PROCEDURERevised2013.pdf> adresinden erişildi.
- Özer, M., Gür, B. S., Küçükcan, T. (2011). Kalite güvencesi: Türkiye yükseköğretimi için stratejik tercihler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(2), 59-65.
- Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG) (2015). Brussels, Belgium. http://www.enqa.eu/wp-content/uploads/2015/11/ESG_2015.pdf adresinden erişildi.
- Steiner, F. (2011). *Design For A Vulnerable Planet*, Austin: University of Texas Press.
- Stephenson, J. (2012). The Concept of Capability And Its Importance in Higher Education. J. Stephenson (Yay. Haz.). *Capability And Quality In Higher Education (First Edition 1998)* içinde (s. 1-13). USA: Yorke, Taylor and Francis.
- Taş, D. (2012). Sağlık hizmet kalitesinin ölçümüne ilişkin bir araştırma, *Sağlıkta Performans ve Kalite Dergisi*, (4), 79-102. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/303537> adresinden erişildi.
- Taşkesenlioğlu, Z. (2010). 2009 Hizmet Sektörü Raporu (MÜSİAD Araştırma Raporları No: 63), İstanbul: MÜSİAD.
- World Bank (1995). *Priorities and Strategies for Education*. Washington D.C: The World Bank.
- Yükseköğretim Kurulu (2018). *Bologna Süreci Nedir?* <http://www.yok.gov.tr/web/uluslararası-iliskiler/bologna-sureci-nedir> adresinden erişildi.
- Yüksek Öğrenim Kalite Güvencesi Yönetmeliği (2015). Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı, Resmi Gazete Tarih/Sayı: 15.07.2015/29423, Ankara.

KENTSEL PLANLAMA İÇERİSİNDE YER ALAN ÇOCUK OYUN ALANLARININ ÖNEMİ; AMASYA KENTİ ÖRNEĞİ

Mustafa ERGEN

Siirt Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
mustafaergen2002@yahoo.com

Özet

Kentlerimiz hızla gelişim gösterirken diğer yandan planlı bir gelişimi sağlamak zorlanmaktadır. Bu anlamda kanun ve yönetmeliklerle kontrol altına alınmaya çalışılan planlı gelişim içerisinde eksiklikler meydana gelmektedir. Özellikle yeşil alanların planlı gelişimini sağlamak üzere 10 m² olarak 3914 sayılı kanunla düzenleme yapılmıştır. Ülkemizde birçok kent bu düzenlemeye gerçekleştirmek uğraşı içine girmektedir, fakat kentlerimizin sağlıklı ve düzenli gelişmesi için sadece 10 m² sağlanması yeterli olmamaktadır. Bu alanların nasıl tasarlandığı ve planlandığı da önemli olmaktadır.

Bu anlamda araştırmamız içerisinde tarihi bir misyonu da bulunan Amasya kenti seçilmiştir. Amasya kenti içerisinde 1/1000 uygulama planlarında tespit edilen park ve çocuk oyun alanı sayısının 1/5000 nazım imar planlarında artırılarak geleceğe yönelik bir planlama çalışması yapıldığını ortaya koymaktadır. Özellikle kent merkezi sayılan mahallelerde bu alanların sık olduğu görülmektedir. Fakat çalışmamızda bu alanların planlamasının yanı sıra tasarımsal yaklaşımları da ortaya koymasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu anlamda kent planları sadece 10 m² yaklaşımıyla sınırlı kalmamalı ayrıca tasarımsal ve ekolojik anlamda da eksiklikleri giderecek yaklaşımlar ortaya koyulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Park ve Çocuk Oyun Alanları, Amasya, Uygulama İmar Planı, Nazım İmar Planı, Kent Merkezi

IMPORTANCE OF PLAYGROUNDS INCLUDED IN URBAN PLANNING: THE CASE FOR AMASYA CITY

Abstract

Cities in Turkey are undergoing rapid development at the same time as they are having difficulty in keeping this development within in a planned structure. Therefore, several shortcomings occur in the planned development that laws and regulations try to bring under control. Adjustments regarding the 10-square-meters issue were made through the law number 3914, particularly for the planned development of green areas. Many cities in Turkey try hard to implement such an adjustment; however, provision of an area measuring only 10 square meters is not sufficient for healthy economic growth and regular development of Turkish cities. The way that these green areas are designed and planned is also important.

In this regard, the city of Amasya, which also has historical significance, was selected for this study. The number of children's parks and playgrounds specified in the 1/1000 complementary plans in Amasya city was increased to 1/5000 in the master development plans, which proves that an effort that included future planning was put into practice. These green areas are frequently seen, particularly in the neighborhoods that are considered to be city centers. However, the study revealed the necessity to put the agricultural approaches forth in addition to other planning in these areas. Thus, city planning should not be limited to 10 square meters, and approaches that would fill the agricultural and ecological gaps should also be introduced.

Keywords: Parks and playgrounds, Amasya, complementary development plan, master development plan, city center.

GİRİŞ

Kentsel planlama içerisinde kentsel yeşil alanların planlaması her zaman en büyük sorun yumaklarından birisi olarak karşımıza çıkmıştır. Önceliğin barınmaya yönelik olarak konut olması, iş ve istihdam açısından endüstri alanlarının almasından dolayı kentsel yeşil alanlar arka planda kalmış ve yeterli önemi görmemiştir. Günümüzde kentlerin çevresel koşulları üzerine yapılan düzenlemeler ile kentsel yeşil alanlar üzerindeki baskıyı da azaltmaya yönelik çalışmalar yapılmaktadır (Demirel ve ark., 2005, s. 202). Ülkemizde kanun ve yönetmelikler ile kentsel yeşil alanın düzenlenmesi ve geliştirilmesi amaçlanmış olmasına rağmen, birçok şehirde kentsel yeşil alanların iyi planlanmadığı görülmektedir. Kentsel gelişim içerisinde kentsel yeşil alanlar çocuk oyun alanlarından, kent parklarına, orman alanlarından, refüjlere kadar her yeşil alanı kapsayan bir yapıya sahip olmasına rağmen kentsel planlama içerisinde sadece kişi başı olarak saptanmış yaklaşımı karşılama hesabından öteye geçememiştir.

Çocuk oyun alanları kentsel yeşil alanların en önemli kısmını oluşturmaktadır. Hem çocuklara oyun alanı oluşturan hem de kentin nefes alacak alanlarını yaratmak açısından önemli alanlar olmaktadır. Fakat bu alanlar incelendiğinde hem yeşil alanların sağlanmasında hem de çocuklara oyun alanlarını yaratmakta çok büyük sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Birçok çocuk oyun alanında yeşil düzenlemesi ve çocukların yaş gruplarına göre düzenlemelerinin yetersiz olduğu göze çarpmaktadır. Önemli açık kamusal alanlardan birisi olarak göze çarpan çocuk oyun alanları çok fazla ihmal edilmiş alanlar olarak da dikkati çekmektedir (Uysal, 2015, s. 424).

Ülkemizde çocuk oyun alanları, kent parkları, mahalle parkları 3914 sayılı kanun içerisinde kişi başına düşen 10 m² ile sınırlandırılmıştır. Bu anlamda bir kent eğer kent parkları ve mahalle parkları ile bu standardı sağlıyor ise çocuk oyun alanlarının düzenlenme zorunluluğu bir kenara bırakılabilecek konuma gelmiş olmaktadır. Kentlerimiz içerisinde var olan çocuk oyun alanları ise sadece yapılmış olmak için yapılmış izlenimi vermektedir. Fakat çocuk oyun alanları peyzaj planlama ve tasarım ilkelerine göre tasarlanır ve bu tasarımlar uygulanırsa bu türdeki çocuk oyun alanları çocukların sosyal, duygusal ve zihinsel açıdan gelişimine olumlu katkı yapmaktadır (Aksoy, 2011, s. 85).

Görülmektedir ki çocuk oyun alanları 10 m² uygulamasının ötesinde gerekli ve her kent içerisinde bulunması zorunlu alanlar olarak dikkati çekmektedir. Kentsel gelişim içerisinde çocukların kendi kişisel gelişimlerini sağlayacağı kentsel mekanların yeşil düzenlemelerinin bulunduğu alanlar sağlıklı bir kentsel gelişim için önemlidir.

Bu çalışma içerisinde imar planları ile gelişim gösteren kentlerimizin yönetmeliklerle ve kanunla sınırlandırılan yeşil alanlar içerisinde bulunan çocuk oyun alanlarının durumu incelenmiştir. Amasya kenti üzerinden yapılan örneklem çalışma çocuk oyun alanlarının hem tasarımsal anlamda hem de sayısal anlamda ne kadar yetersiz olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çalışma ile birlikte kentsel planlama içerisinde yeşil alanların yeterliliğinin tartışılmasının yanı sıra bu yeşil alanlar içerisindeki çocuk oyun alanlarının durumu ortaya koyulacaktır.

MATERYAL ve YÖNTEM

Materyal

Amasya kenti Karadeniz bölgesinde yer alan bir kentimizdir. Tokat, Çorum, Samsun, Yozgat illeri ile sınırı bulunan bir ilimizdir. Tarihi bir geçmişe sahip olan Amasya kentsel gelişimin düzenli olmasının beklenebileceği bir il olarak karşımıza çıkmaktadır. Fakat kentsel planlamanın düzgün yapılmadığı veya uygulanmadığı alanlarda planlı kentsel gelişimin imkansız olduğu gerçeği karşımıza çıkmaktadır.

Yöntem

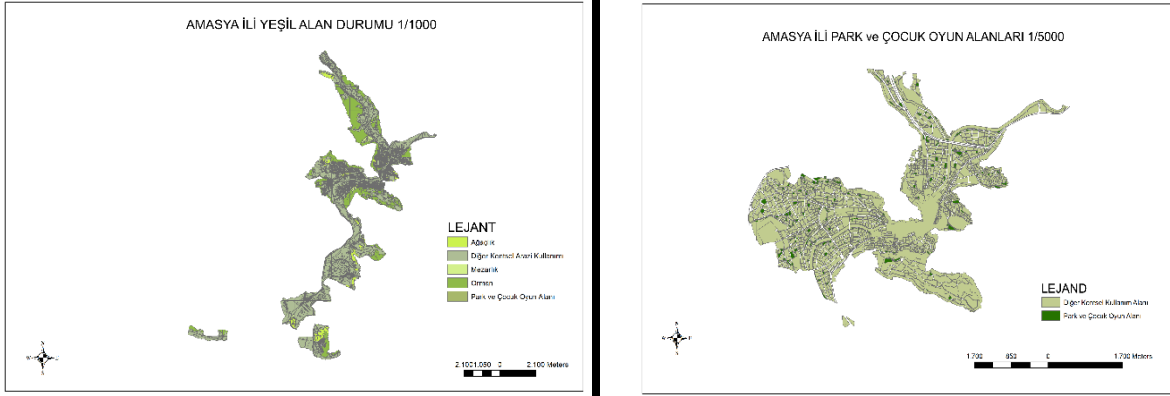
Amasya kenti imar planı çalışmanın materyalini oluşturmaktadır. Mevcut yeşil alan analizleri bu imar planları üzerinden yapılmıştır. Çocuk oyun alanları imar planları üzerinden tanımlanmış ve

mahalleler bazında analizinden ortaya çıkan yeterliliği ortaya koyulmuştur. Ayrıca Amasya kenti içerisindeki çocuk oyun parkları yerinde incelenerek eksiklikleri ve yeterlilikleri ortaya koyulmuştur.

Amasya kenti içindeki bu çalışmada Netcad olarak alınan veriler Arcgise döndürülmüştür ve analizler için Arcgis programı kullanılmıştır. Mahalle verileri içerisinde bulunan yeşil alanlar ve çocuk oyun alanları bu program yardımıyla saptanmıştır. Ayrıca yerinde tespitler yaparak çocuk oyun alanlarının kentsel yeşil alana ne kadar katkı yaptığı veya çocuklar için ne kadar sağlıklı tasarım yapıldığı ortaya koyulmuştur.

AMASYA KENTİ İÇERİSİNDE YEŞİL ALANLARIN ve ÇOCUK OYUN ALANLARININ DAĞILIMI ve ÇOCUK OYUN ALANLARININ DURUMU HAKKINDA BULGULAR

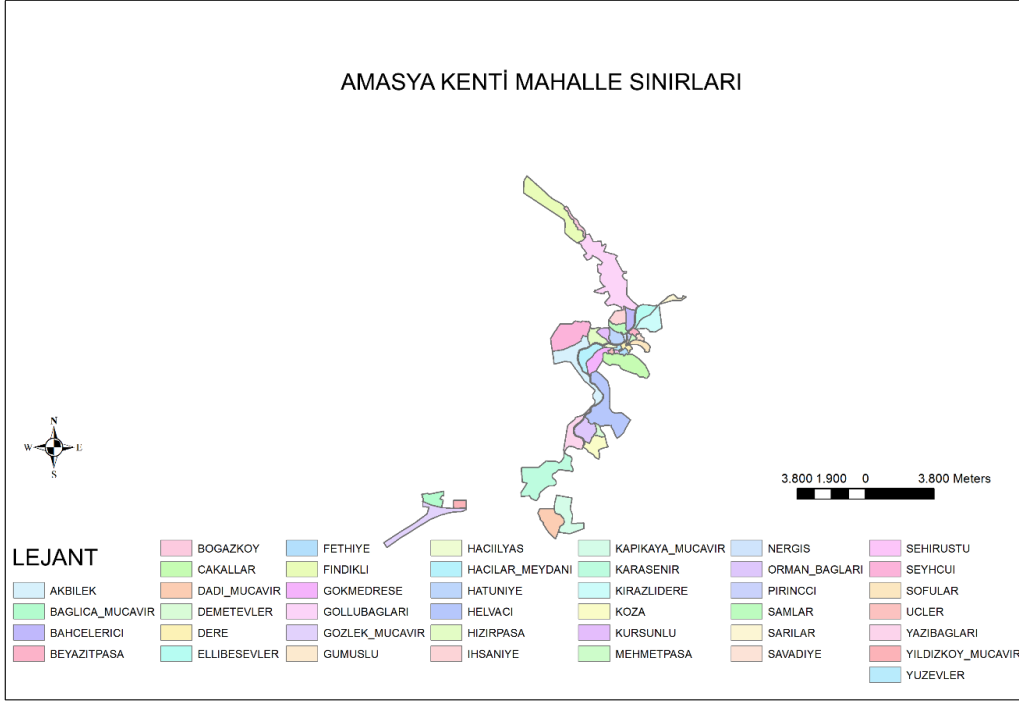
Kentsel karakter içerisinde yeşil alanlar önemi artmaktadır (ERGEN, 1981, s. 86). Buna bağlı olarak kentsel alanlar içerisinde yeşil alanların düzenlenmesi önemli hale gelmektedir. Amasya kenti içerisinde 41 mahalle bulunmaktadır. 1/1000 uygulama imar planlarında yeşil alanlar kavramı ile Park ve Çocuk Oyun alanları bu mahalleler içerisinde tanımlanmıştır. Sayı olarak bakıldığında 1/1000 imar planlarında 74 tane park ve çocuk oyun alanı dikkati çekmektedir. 1/5000 nazım imar planlarında bu sayının 832 ile arttığı dikkati çekmektedir.

*Kaynak: Bu haritalar belediyeden elde edilen Netcad verisinin Arcgise verisine döndürülmüş halidir ve yazar tarafından hazırlanmıştır.

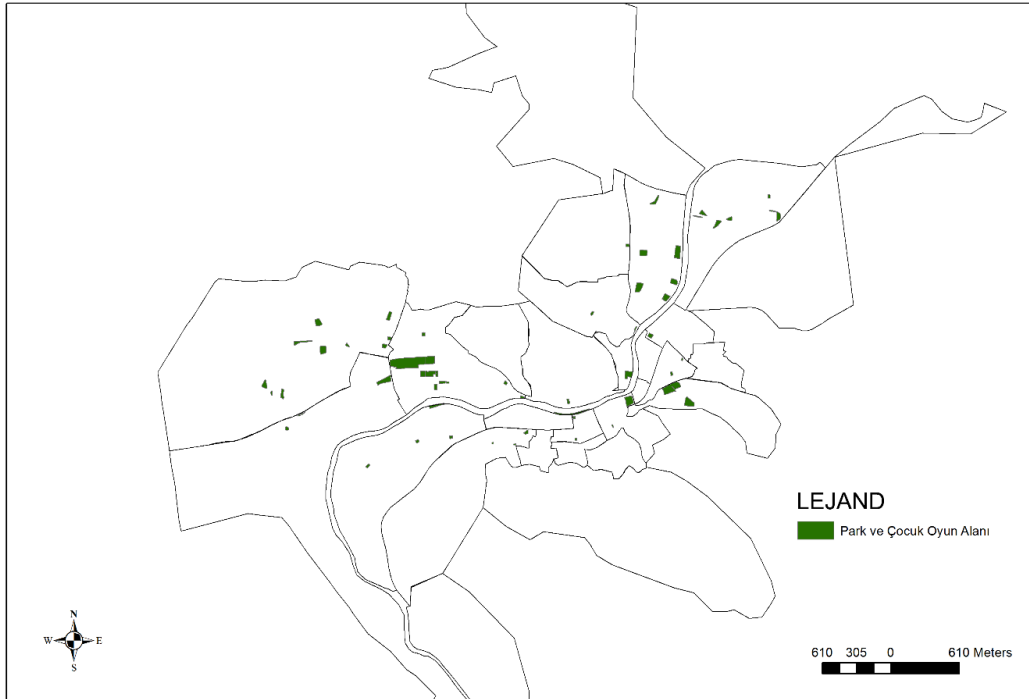
Şekil 1. Amasya İli Park ve Çocuk Oyun Alanlarının Dağılımı 1/1000 ve 1/5000 Ölçekli İmar Planları

1/1000 imar planında sayı itibari ile az gözükse de park ve çocuk oyun alanlarının mahallelere dağılımında da birçok mahallenin park ve çocuk oyun alanına sahip olmadığı dikkati çekmektedir. 1/5000 nazım imar planları ile geleceğe yönelik olarak park ve çocuk oyun alanlarının nicelik bakımından yeterli aşamaya getirme çalışmaları dikkati çekmektedir. Fakat çocuk oyun alanlarının sadece nicelik bakımından yeterli hale gelmesi mi gerekli yoksa nitelik anlamında da yapılan düzenlemelerin gözden geçirilmesi mi gerekli? Soru işareti ortaya çıkmaktadır.

*Kaynak: Bu harita belediyeden elde edilen Netcad verisi Arcgise verisine döndürülmüştür ve yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 2. Amasya Kenti Mahalle Sınırları 1/5000 ölçekte

*Kaynak: Bu harita belediyeden elde edilen Netcad verisi Arcgise verisine döndürülmüştür ve yazar tarafından hazırlanmıştır.

Şekil 3. 1/1000 ölçekli İmar Planı Üzerinde Park ve Çocuk Oyun Alanlarının Dağılımı

Amasya kenti içerisindeki park ve çocuk oyun alanları incelendiğinde 1/1000 uygulama imar planları üzerinde genelde kent merkezi sayılabilecek mahallelerde toplandığı dikkati çekmektedir.

Örneğin Hacılar Meydanı, Kirazlıdere, Şeyhçui, Akbilek, 55 Evler ve Sofular mahalleleri öne çıkanlar olmaktadır.

*Kaynak: Ergen, 2017

Şekil 4. Amasya’da Çocuk Oyun Alanlarından Bir Görüntü-1

Amasya kent merkezi içerisinde bulunan parkların tasarımsal anlamda en büyük eksikliği çocuk oyun aletleri ile yetişkin spor aletlerinin bir arada bulunması olarak göze çarpmaktadır. Bu birçok park içerisinde en büyük sıkıntı olarak gösterilebilir. Bir diğer unsur ise çocuk parklarının yaş gruplarına uygun olarak tasarlanmaması dikkati çekmektedir.

*Kaynak: Ergen, 2017

Şekil 5. Amasya’da Çocuk Oyun Alanlarından Bir Görüntü-2

Yeterli yönlendirme levhasının olmaması başka bir tasarım eksikliği olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca ağaç, çalı gibi çocuk oyun alanının kullanımını şekillendiren ve park alanı içini olmazsa olmazlardan olan tasarımsal öğelerin ya hiç kullanılmadığı ya da yetersiz kullanıldığı saptanmıştır. Çocuk oyun aletlerinin firmalardan standart olarak temin edilmiş olmasından dolayı tasarımsal olarak alana uygunluk olup olmaması dikkate alınamamıştır. Çocuk oyun aletinin kullanımından kaynaklı sıkıntılar da aletlerin standart olmasından dolayı yeni tasarımsal bir yaklaşım oyun aletleri üzerinden görülmektedir.

TARTIŞMA

İmar planları içinde kentsel yeşil alanlar istenilen düzeyde planlama kriterleri belli olarak planlanamamaktadır. İmar planları içerisinde 10 m² yeşil alanlar içerisinde değerlendirilen çocuk oyun alanları istenilen düzeyde tasarım kriterleri ışığında değerlendirilememektedir. Buna bağlı olarak

kullanımı zor, istenilen çocuk yaş grubuna hitap etmeyen fakat isminin bulunduğu yeri dolduran bir görüntüyü kentlerimizde ortaya çıkarmaktadır.

Yeşil alanlar üzerine yapılan çalışmalar göstermektedir ki yeşil alanın planlama içerisindeki dağılımının ve 10 m² standardının önemli bir şekilde üzerinde durulduğu fakat çocuk oyun alanlarının nasıl tasarlanması ve bu 10 m² yaklaşımının dışına taşınmasının gerekliliğinin altı çizilmemiştir. Bu çalışma içerisinde çocuk oyun alanlarını önemi vurgulanmış ve nasıl tasarlanması gerektiğine dair yaklaşımlar ortaya koyulmuştur. Amasya kenti üzerinden diğer kentlerimizde de benzer yaklaşımların ortaya çıkardığı sorunların ortadan kaldırılması gerekliliğini altı çizilmiştir. Ayrıca imar planlarımız üzerinde yeni bir düzenleme ile çocuk oyun alanlarının daha düzenli, uygun yaş gruplarına yönelik ve daha kullanılabilir bir yaklaşımla planlanıp tasarlanabileceği unutulmamalıdır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç olarak bakıldığında imar planları üzerinde yapılan düzenlemeler de eksikliklerin dikkate alınmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Park ve yeşil alanların çok önemli bir sosyal altyapı ögesi olduğu belirlenmiştir. Kentlerin nefes alan alanları olan parklar ve çocukların oyun oynayabileceği yegane alanlar olan çocuk oyun alanları sürdürülebilir ve sağlıklı kentleşmenin olmazsa olmazıdır. Yeşil alanların kişi başına 10 m² olan kanun ve yönetmeliklerin ortaya çıkardığı durumu karşılamaya yönelik yapılan düzenlemeler her kentimizde dikkati çekmektedir.

Çocuk oyun alanlarının düzenlenmesinde sadece yeşil alan metre kare üzerinden yaklaşılması gerekmektedir. Açıkça görülmektedir ki çocuk oyun alanları tasarımsal sorunları çözülerek daha sürdürülebilir bir kentleşme yaklaşımı içerisinde çözülmesinin gerekliliği anlaşılmaktadır. Yeşil alanların çocuk oyun alanlarını kapsaması ve çocuklara yönelik daha hassas ve daha kullanılabilir yaklaşımla düzenlenmesi gerekliliği gerçeğini göz ardı etmemize neden olmaktadır.

İmar planları içerisinde çocuk oyun alanları sadece yeşil alanlar içerisinde irdelenmemelidir. Çocuk oyun alanlarının tasarımsal eksikliklerinin de giderilmesi gerekmektedir. Çocuk oyun alanları kentin nefes alma alanları olma yönüyle de dikkati çekmektedir. Fakat yapılan düzenlemelerde çocuk oyun alanlarının ve parkların sadece 10 m² düzenlemesi içerisinde yok olması gerekli düzenlemelerden yoksun kalması sorunsalını ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda yapılan düzenlemelerde çocuk oyun alanlarının imar plan yönetmeliği içerisinde ayrı bir planlama kriteri olarak ele alınıp buna bağlı düzenlemelerin yapılması daha gerçekçi ve daha sağlıklı planlama anlayışını ortaya çıkaracaktır.

KAYNAKLAR

- Aksoy, Y. (2011). Çocuk Oyun Alanları Üzerine Bir Araştırma İstanbul, Isparta, Eskişehir, Erzurum, Kayseri, Ankara, Zonguldak Ve Trabzon İlleri Örneği. Yıl 3, Sayı 11, *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, İstanbul, 82-106. http://iaud.aydin.edu.tr/makaleler/ciltysayiy/yildiz_aksoy.pdf adresinden erişildi.
- Ergen, Y. B. (1981). *Şehircilik*. Ankara: Yüksek Teknik Öğretmen Okulu Yayını.
- Demirel, Ö., Pirselimoglu, Z., Sarikoç, E. ve Özdemir, B. (2005). Kent Ormanlarının Sosyal ve Çevresel İşlevlerinin Kullanıma Dayalı Bozulma Süreci. *Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 36 (2), 201-205. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/34190> adresinden erişildi.
- Uysal, A. B. (2015). Çocuk Oyun Alanlarının Geliştirilmesinde Bir Yerel Katılım Deneyimi. *Yıldız Teknik Üniversitesi Megaron Dergisi*, 10 (3), 423-439, İstanbul http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_10_3_423_439.pdf adresinden erişildi.

REKREASYONEL AKTİVİTELERE KATILIMIN MENTAL SAĞLIĞA ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: DÜZCE KENTİ ÖRNEĞİ

Pınar GÜLTEKİN¹ Sinem ÖZDEDE² Can KORKUT³ Aysu ESENTÜRK³ Hakan GÜL³ Kerem TOPÇU³

¹Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Peyzaj Planlama Anabilim Dalı.

pinargultekin@duzce.edu.tr

²Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü Peyzaj Tasarımı Anabilim Dalı

sinemozdede@duzce.edu.tr

³Düzce Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

Özet

Günümüzde artan ekonomik problemler, çevresel sorunlar, yaşamsal kaygılar, yoğun iş temposu kaynaklı stres insanlarda ruhsal hastalıklara ve zihinsel sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Dünya Ruh Sağlığı Örgütü'nün verilerine göre, dünyada 300 milyondan fazla kişi depresif bozukluklar, 250 milyondan fazla kişi kaygı bozuklukları yaşamaktadır. Her iki hastalığın da neden olduğu üretkenlik kaybı, dünya ekonomisini olumsuz yönde etkilemektedir. Hızlı yapılaşan, çarpık kentleşmelere maruz kalan ve doğal çevrelerden uzaklaşan kentlerimizin, yapay çevrelere dönüşmesi sonucunda, sadece kent ekolojisi zarar görmemekte, aynı zamanda insanların psikolojik sağlığı da olumsuz etkilenmektedir. Bu bağlamda bilim adamları, insan ruh ve beden sağlığına iyi gelebilecek koşulları ve mekânları araştırmaktadır. Yeşil alanların ise, bu mekânsal arayışta önemli bir yeri bulunmaktadır. Bireyin yaşadığı ortam koşulları aynı zamanda bireylerin kişiliklerini şekillendirmektedir. Bu nedenle tasarımcı ve planlamacı sadece bir çevre tasarımı değil, aynı zamanda bireyin yaşamını tasarladığı olgusunun bilincinde olmalıdır.

Bu çalışmada açık havada rekreasyon faaliyetlerine katılımın, kişilere kazandırdığı sosyal, psikolojik, fiziksel, ve duygusal katkıların belirlenmesine çalışılmıştır. “Yeşil Düzce” olarak bilinen, rekreasyon olanakları ve turizm potansiyeli açısından zengin bir alan olan “Düzce Kenti” çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Çalışmada katılımcıların demografik özellikleri, açık havada ortalama geçirdikleri süre, fiziksel aktivite sıklıkları değerlendirilerek; zihinsel açıdan sağlıklı olma durumları ile ilişkilendirilmiştir. Toplam 405 kişiye anket yapılarak, IBM SPSS Statistics 22 programı ile sıklık analizi, çapraz tablolama, bağımsız örneklem t testi ve tek yönlü varyans analizi uygulanarak, açık ve yeşil alanlarda rekreasyonel aktivitelere katılımın yalnız fiziksel sağlık üzerinde değil, aynı zamanda zihinsel sağlık üzerinde de olumlu etkileri bulunduğu belirlenmiştir. Çalışmadan elde edilen veriler ışığında, insanları açık havada bulunmaya ve gün ışığına erişime olanak sağlayan, sosyal etkileşimin sağlanmasını destekleyen, yürüme, koşma, bisiklete binme, yüzme vb. fiziksel aktivitelere katılmaya teşvik edebilen mekanlar yaratılmasının önemi vurgulanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Açık ve Yeşil Alanlar, Düzce, Rekreasyon, Mental Sağlık

EVALUATION OF MENTAL HEALTH EFFECTS AT THE PARTICIPATION OF RECREATIONAL ACTIVITIES: A CASE STUDY OF DÜZCE CITY, TURKEY

Abstract

Today, increasing economic problems, environmental problems, vital concerns, heavy works caused by stress; leads to mental illness and physical health problems in humans. According to the World Mental Health Organization, more than 300 million people suffer from depressive disorders and over 250 million people suffer from anxiety disorders. The loss of productivity caused by both diseases affects the world economy negatively.

As a result of the rapid transformation of our cities, which are exposed to unplanned urbanization and away from natural surroundings, are transformed into artificial environments; not only urban ecology is harmed, but also the psychological health of people are negatively affected. In this context, scientists are searching the conditions and places that can be good for mental and body health. Green spaces have an important place in this spatial search. The conditions of the environment in which the individual lives also shape the personalities of the individual. For this reason, designers and planners must be aware of the fact that they design not only an environmental design, but also an individual's life as well.

This study is trying to determinate of participation in outdoor recreational activities which gains psychological, physical and emotional contributions to the people. "The city of Düzce ", which is known as "Green Duzce", rich in recreation possibilities and tourism potential, has been determined as a study area. In the study, demographic characteristics of the participants, average time spent in the open air, evaluating the frequency of physical activity; have been associated with mental health status. 405 students were surveyed and frequency analysis, cross tabulation, independent sample t test and one way variance analysis were applied with IBM SPSS Statistics 22 program. Thus, it has been determined that participation in recreational activities in open and green areas has positive effects not only on physical health, but also on mental health. In the direction of the datas emphasize the importance of creating places that allows people access to the open air and daylight, promotes the social international and encourages participation in physical activities such as walking, running, cycling, swimming, etc.

Key Words: Open and Green Lands, Düzce, Recreation, Mental Health

GİRİŞ

Savaşlar, ekonomik sıkıntılar, çevresel sorunlar gibi dünyanın birçok ülkesinde yaşanan olaylar insanlarda ruhsal hastalıklara ve zihinsel sağlık sorunlarına yol açmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (2008) tarafından belirtildiği üzere; dünya üzerinde en fazla yeti kaybına neden olan 10 hastalıktan 4'ünü ruhsal hastalıklar (depresyon, şizofreni, alkol-madde kullanım bozuklukları ve obsesif-kompulsif bozukluğu) oluşturmaktadır. Ruh sağlığı, Türk Dil Kurumu (2018)'na göre; kişinin yaşama uyumunda başarılı olması, yaşama isteği duyması, dilek ve isteklerini toplumla uzlaşacak biçimde doyurabilmesi durumudur.

Modern yaşamın koşulları, yerleşik hayatın gereklilikleri, günlük yaşam süreci, trafik, internet bağımlılığı, stres, gelecek kaygısı vb. nedenlerle insanlarda zihinsel yorgunluklar ortaya çıkmaktadır. Zihin yorgunluğu ise dikkatsizliğe, kaza geçirme eğilimlerinin artmasına, sinirli ve tükenmiş hissetme halinin daha sık yaşanmasına ve depresyona sebebiyet vermektedir (Sullivan ve Chang 2011). Günümüz kent insanı, "depresyon" diye adlandırılan durum ile sıklıkla karşı karşıya kalmaktadır. "Mutsuzluk, güçsüzlük ve aktivasyonda azalma" ile seyreden bu hastalıkta, insanların duygu durumları ciddi olarak değişmekte ve devamında bu yakınma ve belirtiler kalıcı hale gelmektedir (Anonim 2018a).

Bazı mekânların zihinsel sağlık ve insan refahı üzerinde olumlu etkileri vardır. Örneğin, bitki örtüsü varlığı, sessizlik düzeyi (Kaplan 2001; Day 2008) ve yaşanan mahalle memnuniyeti arasında bir ilişki saptanmıştır (Kaplan 2001; Kearney 2006; Lee ve ark. 2008; Sullivan ve Chang 2011). Evans (2001), trafiğe ve havaalanı gürültüsüne maruz kalmayı inceleyen araştırmaların, gürültünün ne kadar büyük olursa psikolojik sıkıntının da o kadar arttığını ortaya koyduğunu belirtmiştir. Özellikle kentsel alanlarda açık yeşil alanlara yakınlık, stres düzeylerinin azalmasıyla doğrudan ilişkilidir (Grahn ve Stigsdotter 2003; Sullivan ve Chang 2011). Bir mekânın ruhsal ve zihinsel sağlığı ne ölçüde desteklediği, kişi ile çevrenin eşleşmesine de bağlıdır. Eşleşme daha başarılı olursa, bireyin zihinsel sağlık ve refah seviyesinin yüksek olması olasılığı da artar; uyuşmazlık ne kadar büyük olursa, bireyin psikolojik sıkıntı yaşama olasılığı o kadar yüksektir (Sullivan ve Chang 2011).

İnsanlar sıklıkla pozitif deneyimler ve anıların bulunduğu yerlere duygusal bağlar geliştirirler. Bireyler, pozitif sosyal etkileşimleri ve toplumsal bağları geliştirmeyi destekledikleri bu yerleri sık görmeyi seçebilirler. Mekân yaratıcıları için oluşturulmuş, bir kişi ile bir yer arasındaki bu pozitif duygusal bağları oluşturmak için kullanabilecekleri basit bir formül bulunmamaktadır. Tasarımcılar ve planlamacılar; çekici, sosyal etkileşimi destekleyen ve insanları oyalanmaya davet eden mekânlar yaratarak bu tür bağların gelişme ihtimalini artırabilir. Bir mahalle, park veya diğer yerleşim bölgeleriyle duygusal bir bağ kuran insanlar, o yeri çevreleyen topluluğa daha fazla bağlılık

göstermekte, yüksek refah seviyelerinde hissetmektedir (Altman ve Low 1992; Sullivan ve Chang 2011). Bireyin yaşanılan yeri benimseyerek aidiyet duygusu yaratılması, bağlılığı artırarak, mental sağlığa pozitif katkı sunmaktadır.

Yapılı çevrenin bazı yapılandırmaları, zihinsel yorgunluğu hafifletme ve kişinin dikkat etme kapasitesini arttırabilme özelliğine sahiptir. Kaplan (1995), kişinin dikkatini hafifçe çeken yerler (örneğin ağaçlar, yeşil araziler ya da bir su varlığı) bireylerin zihinsel yorgunluğundan kurtulmalarını sağladığını belirtmektedir. Doğal alanlar ve yeşil manzaralar gibi uyaranlar zahmetsizce dikkat çeker ve istemsiz olarak bu gibi ortamlarda olmak, dikkat etme kapasitesini yeniden arttırmayı sağlamaktadır. Bu bağlamda, doğal ortamların dikkati geri kazandıran etkileri konusunda artan ampirik kanıtlar bulunmaktadır (Sullivan ve Chang 2011). Aynı zamanda doğal peyzaj elemanlarının insanlar üzerinde depresyonu azaltıcı etkileri bulunmaktadır. Doğa, insanların ilgi ve dikkatini kendine çekerek bu sayede olumsuz düşünceleri bulunduğu ortamdan uzaklaştırmaktadır (Ulrich, 1981; Pouya, Bayramoğlu ve Demirel 2015).

Ulrich (1981) tarafından İsveç'te gerçekleştirilen çalışmada, doğal manzaraların psikolojik faydalarının stresli olmayan bireylerde de ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Ulrich bu konu üzerindeki bir diğer araştırmasında (Ulrich ve ark. 1991) doğal manzaraları seyreden bireylerin fizyolojik ve psiko-fizyolojik tepkilerini (kalp atış hızı, kan basıncı, adale gerilimi, beyin dalgaları) ölçmüş, doğal manzaraları seyretmenin denekler üzerindeki gerilimi düşürdüğünü ve stresli durumdan iyileşmeyi hızlandırdığını kanıtlamış, stres ölçen değerler arasında da doğanın iyileştirici etkileri olduğu konusunda tam bir tutarlılık olduğunu göstermiştir (Özgüner 2004). Yapılan diğer araştırmalara göre doğaya ait elemanların fazla olduğu mekânları kullanan hastaların diğer yapay manzaraları kullanan hastalara oranla daha hızlı bir şekilde iyileştikleri gözlemlenmiştir (Kaplan, 1973; Hartig ve ark., 1991; Rohde ve Kendle, 1994; Pouya ve ark. 2015). Bu bağlamda kişilerin ruh ve beden sağlığının tekrar elde etmek, korumak ve aynı zamanda zevk almak amaçlı yapılan "rekreasyon" kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Rekreasyon; 21. yüzyılın meşgul ve stresli kişileri için bir motivasyon aracı olma özelliği ile giderek bir gereklilik haline gelmektedir (Özışık 1998; Sabancı 2016). Kelime anlamı olarak rekreasyon; yenilenme, yeniden var olma anlamı taşıyan Latince "recreate" sözcüğüyle aynı anlamı taşımaktadır. Türkçedeki anlamı yaygın bir şekilde boş zamanları değerlendirme olarak kullanılmaktadır. Bu ise bireyin ya da toplumsal kişilerin boş zamanlarında gönüllü olarak yaptıkları rahatlatıcı ve keyifli faaliyetler anlamını taşımaktadır (Coleman ve Barries 2000; Şama 2003; Sabancı 2016).

Günümüzün modern insanı artık hem fiziksel, hem ruhsal, hem de zihinsel yönden sağlıklı bir hayat sürmek için rekreatif alanları ve çeşitli aktiviteler gerçekleştirebilecekleri yeşil alanlar ve parkları sıklıkla kullanmaktadırlar (Özdemir ve Polat 2014; Uyanık 2016). Ayrıca, bir insanın yaşam ortamında daha fazla yeşil alan varlığı, çok yoğun şehirlerde yaşayanlar haricinde, artan emniyet duyguları ile ilişkilendirilir (Maas ve ark. 2009; Sullivan ve Chang 2011). Fiziksel aktiviteyi destekleyen veya teşvik eden mekânlar, depresyonu önlemeye ve tedavi etmeye yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Saxena ve ark., (2005), çalışmalarında, daha yüksek fiziksel aktivite düzeylerinin depresyon riskinin azalmasıyla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak Farmer ve ark. (1988), fiziksel hareketsizliğin, depresyon için bir risk faktörü olduğunu ilave etmiştir. Bireysel düzeydeki gelir faktörleri, fiziksel aktivite, eğitim durumu, sigara içme durumu, yalnız yaşama, yaş, etnisite ve kronik hastalık faktörleri için değerlendirdikten sonra, mahallede yürümenin daha yüksek seviyeleri ile erkeklerde depresyon belirtilerinin daha düşük seviyeleri arasında önemli ilişkiler olduğu bildirilmiştir (Berke ve ark. 2007; Sullivan ve Chang 2011).

Rekreatif faaliyetlerin sosyal boyutu göz önüne alındığında Torkildsen (2005) rekreasyonel aktivitelerin, bireylerin sosyal değerlerini yükseltmek için var olduğunu ifade etmektedir. Rekreatif faaliyetlere bu açıdan bakıldığında, toplumsal rahatlama, sosyal uyum ve yaşam kalitesinin sağlanması ve geliştirilmesi kavramları ile ilişkili olduğu görülmektedir. Rekreasyonel etkinliklere katılan birey, kendini ifade etme imkânı bulur, içinde bulunduğu gruba aidiyet duygusu gelişir (Sabancı 2016).

Yapılı çevrenin tasarımı zihin sağlığı için önemli sonuçlar doğurmaktadır. Yeşil alanlardan yoksun kalabalık, gürültülü, harap durumda ve güvensiz yerler, psikolojik sıkıntı ve hatta

antidepresandaki artışlara kadar birçok olumsuz sonuçlarla ilişkilendirilir. Bu koşullar aynı zamanda hafif saldırganlık, şiddet ve şiddetli şiddet artışlarıyla bağlantılıdır. Ancak, yapılı çevrenin birçok özelliği aynı zamanda zihinsel sağlığı geliştirmektedir. Komşuların birbirlerini tanımaları için fırsatlar sağlayan ortamlar, evde, işyerinde ve okulda yeşil alanlar, zihinsel yorgunluğu azaltır ve bireylerin çevrelerindeki açık-yeşil alanlara ulaştıklarında daha üst düzeylerde dikkat etmelerine yardımcı olmaktadır (Sullivan ve Chang 2011).

Bireyler, duygusal ihtiyaçlarını da karşılamak için rekreasyonel etkinliklere katılım ihtiyacı duymaktadırlar. Literatürdeki pek çok araştırmada, bireylerin günlük yaşantılarında maruz kaldıkları stresten fiziksel, sosyal ve duygusal olarak etkilendikleri tespit edilmiştir (Tolukan 2010; Sabancı 2016). Örneğin; Cooper ve Cartwright (1994)'in yaptıkları çalışmanın sonucunda, bireylerin iş ile ilgili stres durumunun hem fiziksel hem de duygusal sağlık üzerinde zararlı birçok etkisinin bulunduğu tespit edilmiştir (Sabancı 2016).

Bu çalışmada, açık havada rekreasyon faaliyetlerine katılımın, kişilere kazandırdığı sosyal, psikolojik, fiziksel, ve duygusal katkılarının belirlenmesine çalışılmıştır. Sahip olduğu rekreasyon olanakları ve turizm potansiyeli açısından zengin bir alan olan "Düzce Kenti" çalışma alanı olarak belirlenmiştir. Çalışmada katılımcıların demografik özellikleri, açık havada ortalama geçirdikleri süre, son 1 ay içerisindeki duygu durumları, katıldıkları aktivite türleri ve sıklıkları değerlendirilerek; zihinsel açıdan sağlıklı olma durumları ile ilişkilendirilmiştir.

YÖNTEM

Çalışmada veri toplama aracı olarak anket tekniğinden yararlanılmıştır. Anket formunun oluşturulmasında konuyla ilgili akademik çalışmalar incelenerek ve alana ilişkin daha önceki gözlemlere dayanarak araştırmada kullanılacak sorular oluşturulmuştur. Anket formunda, kapalı uçlu demografik sorular, Düzce halkının açık hava rekreasyon faaliyetlerine katılım sıklığı, katıldıkları aktivite türleri ve mental sağlık durumlarını belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır. Anket formu hazırlandıktan sonra, Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı bölümünden konu hakkında bilgi sahibi olan 3 akademisyenin görüşüne başvurularak uzman değerlendirmesi yapılmıştır. Soruların anlaşılabilirliği, anket formunun cevaplanma süresi üzerine değerlendirmeler getirilmiş ve anlam güçlüğü yaratan ifadeler değiştirilmiştir. Anketi cevaplayanlardan sağlıklı bilgiler alabilmek amacıyla soru sayısının sınırlı tutulmasına gayret gösterilmiştir. Anket formunda cevap aranan sorular, Budak ve Sürgevil (2005), Güllüce ve İşcan (2010), Gültekin (2010), Taş (2012), Okutan ve ark. (2013) ile Adıgüzel ve ark. (2014) kaynaklarından yararlanılarak, literatür çerçevesinde hazırlanmıştır. Çalışmada kullanılan anket iki sayfa ve 19 sorudan oluşmaktadır.

Düzce İli Merkez İlçe Nüfusu 2017 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sisteminde belirtildiği üzere 235.165 kişidir. Coşkun ve ark. (2017) tarafından belirtildiği üzere 100.000-1.000.000 arasındaki evren için kabul edilebilir örneklem büyüklüğü, 384 kişi aralığında bulunmalıdır. Araştırmada, hatalı ya da geri dönmeyen anket sayısı da göz önüne alınarak, yerel halka araştırmanın amacı açıklanarak, yüz yüze görüşme tekniği ile 2017 yılı bahar ayları (mart-nisan-mayıs) içerisinde, 5 kişilik peyzaj mimarlarından oluşan bir ekip tarafından Düzce kent merkezinde anketi cevaplamayı kabul eden 450 kişiye uygulanmıştır. Anket çalışması sonucunda 405 adet anket geçerli kabul edilmiştir. Elde edilen verilerin istatistiksel değerlendirmesi IBM SPSS Statistics 22 programında yapılmıştır. Sonuçlar sıklık analizi, çapraz tablolama, bağımsız örneklem t-testi ve tek yönlü varyans analizi uygulanarak yorumlanmıştır.

MATERYAL

Çalışma alanı olarak; Anadolu'nun kuzeyinde Batı Karadeniz Bölgesinde yer alan, Abant, Kartalkaya, Samandere Şelalesi, Güzeldere Şelalesi ve Yedigöller gibi önemli turizm merkezleri ve rekreasyon olanakları ile çevrelenmiş Düzce Kenti mücavir alan sınırları belirlenmiştir (Şekil 1). Ayrıca Düzce kenti, Ankara ve İstanbul gibi iki büyük kentin güneybatı veya hafta sonu tatili için gereksinim duyduğu bir turizm merkezi niteliği taşımaktadır. 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999

depremlerinden sonra kısa sürede yeniden kalkınabilmesi amacıyla 09 Aralık 1999 tarihinde Türkiye'nin 81. İli ilan edilmiştir.

Şekil 1. Çalışma Alanı Konumu

Düzce kentine ilişkin ekonomik göstergeler incelendiğinde, Düzce Kenti ekonomisinin dinamik bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Bu dinamikliğinde iki metropol kent arasında oluşu önemli rol oynamaktadır. Metropollere mesafesi zaman açısından uzak denilemeyecek düzeyde olup 2-2,5 saatte Ankara ve İstanbul Kentlerine karayolu ulaşımı otoban bağlantılı olarak yapılmaktadır. Akçakoca ilçesi ile deniz bağlantısı bulunmaktadır (TUİK 2013).

Kent çevresinde rekreasyon ve ekoturizm kaynakları olarak; Kocayayla, Şehiryayla, Odayeri Yaylası, Torkul Yaylası, Topuk Yaylası, Pürenli ve Kardüz Yaylaları başlıca yaylalardır. Uğur Suyu, Aksu, ve Küçük Melen suları Efteni Gölünde birikmektedir. Büyük Melen üzerinde akımın izin verdiği dönemlerde rafting sporu yapılabilmektedir (Düzce İli Raporu 2001). İlin başlıca akarsuyu Melen Çayı'dır. Yapımı 1972 yılında tamamlanan Hasanlar Barajı ve Efteni Gölü Yaban Hayatı Geliştirme Sahası Düzce'nin önemli yüzey sularıdır (TUİK 2013). Düzce, önemli rekreasyon ve turizm kaynakları ile çevrelenmiş olmasına rağmen, kent halkının açık hava rekreasyon etkinliklerine katılım oranları henüz arzu edilen düzeyde değildir.

Düzce kent merkezindeki park alanları incelendiğinde; 48 mahallede, 21 adet çocuk parkı (32.560m²), 8 adet kent parkı (46.896m²) olup, kent merkezinde toplam 29 adet park (79.456m²) bulunmaktadır. Kalıcı konutlarda ise, 6 mahallede 17 adet çocuk parkı (201.650m²) 43 adet yeşil alan (359.332m²) olup, toplam 560.982m² olarak belirlenmiştir. Düzce genelinde var olan park alanı miktarı olarak bakıldığında ise, toplam 640.438m² olduğu belirtilmiştir (Düzce İl Çevre Durum Raporu 2011; Özdede 2017). Bu nedenle, kent kullanıcılarının rekreasyon gereksinimlerini giderecek, kentnin fiziksel yapısını olumlu anlamda geliştirecek yeşil alan eksikliği güncel olarak tartışılan konular arasındadır. Ayrıca kent merkezinde yer alan parkların toplam alanlarının 640.438m² olması ve Düzce Kenti merkez toplam nüfusunun 219.533 olması; kişi başına 2,91m² kadar bir park alanının varlığı durumunu ortaya koymaktadır (Özdede 2017).

"İllere Göre Mutluluk Düzeyleri" açısından yapılan çalışmada (TUİK 2013), %64 ila %86 arasında değişen ve Türkiye oranının %59 olduğu oranda Düzce Kenti; %72,8 mutluluk düzeyine sahip ve %10,4 mutsuz bulunmuştur. Aynı çalışmada "İllere Göre Umut Düzeyleri" de açıklanmış ve

%42 ila %77 arasında değişen ve Türkiye oranının %77 olduğu oranda Düzce Kenti; %69,6 umut ve %30,4 umutsuzluk düzeyine sahip olduğu belirlenmiştir.

BULGULAR

Çalışmanın bulgular bölümünde, Düzce kent merkezinde mental sağlık durumu ve açık hava rekreasyon faaliyetlerine katılımın ilişkisini istatistiki olarak açıklayabilmek amacı ile IBM SPSS Statistics 22 programında yapılan çözümlemelere yer verilmiştir. Ankete katılanların sosyo-demografik özellikleri ve genel sağlık durumlarına ilişkin sıklık ve yüzde değerleri Tablo 1’de belirtilmektedir.

Tablo 1. Ankete Katılanların Sosyo-Demografik Özellikleri ve Sağlık Durumları

DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER		SAYI	YÜZDE
Cinsiyet	Bay	237	58,5
	Bayan	168	41,5
Yaş	12-20	111	27,4
	21-30	146	36,0
	31-40	62	15,3
	41-55	57	14,1
	56-70	25	6,2
Medeni Durum	Evli	125	30,9
	Bekâr	278	68,6
Genel Sağlık Durumu	Mükemmel	53	13,1
	Çok iyi	115	28,4
	İyi	179	44,2
	Orta	51	12,6
	Kötü	7	1,7
Teşhis Konulmuş Hastalığınız Var mı?	Evet	143	35,3
	Hayır	260	64,2
Sigara İçiyor musunuz?	Evet	99	24,4
	Hayır	264	65,2
	Bıraktım	42	10,4
Sağlığınızı Etkileyen En önemli Faktörler	Beslenme Alışkanlığı	219	54,1
	Vücut Ağırlığı	23	5,7
	Sigara İçme	51	12,6
	Çevresel Faktörler	44	10,9
	Fiziksel Aktivite Durumu	8	2,0
	Alkol Kullanımı	2	,5
	Stres	24	5,9
	Genetik Yapı	34	8,3

Tablo 1 incelendiğinde, ankete katılanların %58,5’i erkek, %41,5’i kadındır. Yaş grupları açısından değerlendirildiğinde, ankete katılanların % 27,4’ü 12-20 yaş aralığında, %36’sı 21-30 yaş aralığında, %15,3’ü 31-40 yaş aralığında, %14,1’i 41-55 yaş aralığında, %6,2’si 56-70 yaş aralığında bulunmaktadır. Medeni durum açısından değerlendirildiğinde, ankete katılanların % 30,9’u evli, %68,6 ‘sı bekârdır. Genel sağlık durumu açısından değerlendirildiğinde, ankete katılanların % 13,1’i

sağlık durumunun mükemmel olduğunu, %28,4'ü sağlık durumunun çok iyi olduğunu, %44,2'si sağlık durumunun iyi olduğunu, %12,6'sı sağlık durumunun orta derecede olduğunu ve % 1,7'si sağlık durumunun kötü olduğunu belirtmiştir. Katılımcılardan %35,3'ünün teşhis konan bir hastalığı vardır, % 64,2'sinin ise teşhis konulmuş bir hastalığı yoktur. Ankete katılanların %24,4'ü sigara kullandığını, % 65,2'si kullanmadığını, %10,4'ü ise sigarayı bıraktığını belirtmiştir. Sağlıklarını etkileyen faktörlere ilişkin değerlendirme yapıldığında, ankete katılanların %54,1'i beslenme alışkanlığı, %5,7'si vücut ağırlığı, %12,6'sı sigara içme, %10,9'u çevresel faktörler, % 2'si fiziksel aktivite durumu, %0,5'i alkol kullanımı, %5,9'u stres, % 8,3 'ü ise genetik yapı yanıtını vermişlerdir. Sosyo-demografik özellikler ve sağlık durumlarına ilişkin bilgiler değerlendirildiğinde ankete katılanların çoğunluğunun 12-30 yaş aralığında, bekâr, erkek olduğu, sağlık durumunu “iyi” olarak tanımladığı, teşhis konulmuş bir hastalığının bulunmadığı ve sigara kullanmadığı söylenebilir.

Ankete katılanların fiziksel aktivite katılım durumlarına ilişkin sıklık ve yüzde değerleri Tablo 2'de belirtilmektedir.

Tablo 2. Ankete Katılanların Fiziksel Aktivite Katılım Durumlarına İlişkin Sıklık ve Yüzde Değerleri

ÖZELLİKLER		SAYI	YÜZDE
Düzenli Fiziksel Aktivite Katılımı	Evet	141	34,8
	Hayır	246	60,7
Son 1 Ayda Açık alanda yapılan Faaliyetler	Oturma	192	47,4
	Yürüme	129	31,9
	Koşu	20	4,9
	Basketbol	14	3,5
	Trekking	4	1,0
	Futbol	10	2,5
	Piknik	8	2,0
	Kitap gazete okumak	4	1,0
	Çocuklarla aktiviteye katılmak	2	,5
Açık havada vakit geçirme sıklığı	Her gün	98	24,2
	Haftada 3-4 gün	77	19,0
	Haftada 2-3 gün	72	17,8
	Haftada 1-2 gün	106	26,2
	15 günde 1	23	5,7
	Ayda 1	9	2,2
Fiziksel Aktiviteye Katılım Nedeni	Gerginliği azaltmak stres atmak	209	51,6
	Sağlıklı olmak	85	21,0
	Yeni insanlarla tanışmak	2	,5
	Eğlence	9	2,2
	Kendimi iyi hissetmek için	10	2,5
	Kilo vermek için	10	2,5
	Bilmiyorum	4	1,0
	Diğer	2	,5
Fiziksel Aktiviteye Katılmama Nedeni	Zamanım yok	152	37,5
	Nasıl başlayacağımı bilmiyorum	11	2,7
	O enerjiyi kendimde bulamıyorum	21	5,2
	Maddi gücüm yeterli değil	8	2,0

Tablo 2'nin devamı.

Sağlık sorunlarım var	7	1,7
İşlerim çok yoğun	5	1,2
Spor yapabileceğim yer yok	6	1,5
TV izlemeyi tercih ediyorum	6	1,5
Daha fazla egzersize ihtiyaç duymuyorum	2	,5
Bilmiyorum	4	1,0
Diğer	2	,5

Tablo 2 incelendiğinde, ankete katılanların % 34,8'inin düzenli olarak fiziksel aktivitelere katıldığı, % 60,7'sinin fiziksel aktivitede bulunmadığı görülmektedir. Ankete katılanların son 1 ay içerisinde açık alanda katıldığı aktivite çeşitleri değerlendirildiğinde, %47,4'ünün oturmayı tercih ettiği, %31,9'unun yürümeyi tercih ettiği, %4,9'unun koşuyu tercih ettiği, %3,5'inin basketbol oynadığı, %1'inin trekking yaptığı, %2,5'inin futbol oynadığı, %2'sinin piknik yaptığı, %1'inin kitap yada gazete okuduğu, %0,5'inin çocukları ile aktiviteye katıldığı görülmektedir. Katılımcıların açık havada vakit geçirme sıklıkları değerlendirildiğinde, % 24,2'sinin her gün, % 19'unun haftada 3-4 gün, %17,8'inin haftada 2-3 gün, %26,2'sinin haftada 1-2 gün, %5,7'sinin 15 günde 1 gün, %2,2'sinin ayda 1 gün yanıtını verdikleri görülmektedir. Katılımcıların fiziksel aktivitelere katılım nedenleri değerlendirildiğinde %51,6'sının gerginliği ve stresi atmak amaçlı, %21'inin sağlık için, %0,5'inin yeni insanlarla tanışmak için, %2,2'sinin eğlence amaçlı, %2,5'inin kendini iyi hissetmek için, %2,5'inin kilo vermek için yanıtlarını verdikleri görülmektedir. Fiziksel aktiviteye katılmama nedenleri değerlendirildiğinde ise, % 37,5'i zamanı olmadığını, %2,7'si nasıl başlayacağını bilmediğini, % 5,2'si enerjik hissetmediğini, %2'si maddi gücünün yeterli olmadığını, %1,7'si sağlık sorunları olduğunu, %1,5'i spor yapabileceği yerin bulunmadığını, %1,5'i TV izlemeyi tercih ettiğini, %0,5'i ise egzersize ihtiyaç duymadığını belirtmiştir.

Bu bölüme ilişkin genel bir değerlendirme yapıldığında; ankete katılanların çoğunluğunun düzenli olarak fiziksel aktivitede bulunmadığı, son 1 ay içerisinde açık havada yaptıkları aktivitelerin koşu ve yürüyüş gibi hafif ve fazla yorucu olmayan aktiviteler olduğu, anket bahar aylarında yapılmasına karşın piknik ve çocuklarla aktivitelere katılım oranının düşük olduğu, katılımcıların fiziksel aktivitelere katılmama nedenlerinin çoğunlukla yeterli zamanları olmamasından kaynaklandığı ve fiziksel aktivitelere katılanların ise stres atmak amacı ile katıldıkları söylenebilmektedir.

Ankete katılanların ruhsal durumlarına ilişkin ortalama değerleri ve standart sapmaları Tablo 3'te belirtilmektedir. Tablo 3'te belirtilen ifadelerin değerlendirilmesinde "5'li Likert Ölçeği" kullanılmıştır. Öncelikle bu ifadeler devamlılık ölçeğinde, "1: Hiçbir zaman" ile "5: Sürekli" aralığında düzenlenerek katılımcılar açısından bu ruhsal sağlık durumunu ölçmeye yönelik ifadelerin devamlılığı ölçülmeye çalışılmıştır.

Tablo 3. Ruhsal Duruma İlişkin İfadelerin Değerlendirilmesi

Ruhsal duruma ilişkin ifadeler	Ortalama	Standart Sapma
Yaşam dolu	3,4527	1,05839
Sinirli	2,8052	1,07091
Enerjik	3,3558	,98986
Üzgün	2,8198	1,04427
Yıpranmış	2,9375	1,17024
Mutlu	3,5995	1,01138
Yorgun	3,4073	1,06646
Barışçı	3,5584	1,08606
Sosyal aktivite katılımı kısıtlı	2,1558	1,18657
Tükenmiş	2,4099	1,28079

Tablo 3'te belirtildiği üzere ankete katılanların ruhsal durumunu ifade eden duygu tanımları değerlendirildiğinde yaşam dolu, enerjik, mutlu ve barışçı olduklarını ifade etmişlerdir. Tablo 4'te katılımcıların açık havada bulunma sıklıkları ile kendilerini enerjik hissetme durumlarına ilişkin çapraz tablo yer almaktadır.

Tablo 4. Açık Havada Bulunma Sıklığı ve Enerjik Hissetme İlişkisi

Açık Havada Bulunma Sıklığı	Enerjik Hissetme					Toplam
	Hiçbir zaman	Ara sıra	Bazen	Çoğunlukla	Sürekli	
Her gün	0	14	22	42	14	92
Haftada 3-4 gün	2	13	24	24	10	73
Haftada 2-3 gün	5	20	17	18	6	66
Haftada 1 gün	2	12	45	35	10	104
Haftada 1 İki Haftada 1	0	2	17	4	0	23
Ayda 1	2	2	2	3	0	9
Toplam	11	63	127	126	40	367

Tablo 4'te görüldüğü üzere açık havada bulunma sıklığı fazla olan adaylar kendilerini çoğunlukla enerjik hissettiklerini belirtmişlerdir. Tablo 5'te de katılımcıların açık havada bulunma sıklıkları ile kendilerini tükenmiş hissetme durumlarına ilişkin çapraz tablo yer almaktadır.

Tablo 5. Açık Havada Bulunma Sıklığı ve Tükenmiş Hissetme İlişkisi

Açık Havada Bulunma Sıklığı	Tükenmiş Hissetme					Toplam
	Hiçbir zaman	Ara sıra	Bazen	Çoğunlukla	Sürekli	
Her gün	36	14	14	16	10	90
Haftada 3-4 gün	22	26	15	4	6	73
Haftada 2-3 gün	16	14	22	6	8	66
Haftada 1 gün	37	23	29	8	7	104
Haftada 1 İki Haftada 1	2	4	11	2	4	23
Ayda 1	2	2	2	3	0	9
Toplam	115	83	93	39	35	365

Tablo 5 incelendiğinde, ankete katılanların, açık havada bulunma sıklığı en fazla olanların, çoğunlukla hiçbir zaman tükenmiş hissetmediklerini belirttikleri görülmektedir. Tablo 6'da katılımcıların fiziksel aktivitelere katılımı ile kendilerini mutlu hissetme durumlarına ilişkin çapraz tablo yer almaktadır.

Tablo 6. Fiziksel Aktivitelere Katılım Durumu ve Mutlu Hissetme İlişkisi

Fiziksel Aktivite Katılım Durumu	Mutlu Hissetme					Toplam
	Hiçbir zaman	Ara sıra	Bazen	Çoğunlukla	Sürekli	
Düzenli katılan	4	12	26	58	34	134
Katılmayan	9	97	80	20	24	230
Toplam	13	109	106	78	60	368

Tablo 6 incelendiğinde, fiziksel aktivitelere düzenli katılanların çoğunlukla mutlu hissettikleri, aktivitelere katılmayanların ara sıra ve bazen mutlu hissettikleri görülmektedir. Tablo 7’de katılımcıların fiziksel aktivitelere katılımı ile kendilerini üzgün hissetme durumlarına ilişkin çapraz tablo yer almaktadır.

Tablo 7. Fiziksel Aktivitelere Katılım Durumu ve Üzgün Hissetme İlişkisi

Fiziksel Aktivite Katılım Durumu	Üzgün Hissetme					Toplam
	Hiçbir zaman	Ara sıra	Bazen	Çoğunlukla	Sürekli	
Düzenli katılan	6	54	41	14	18	133
Katılmayan	16	91	69	40	16	232
Toplam	22	145	110	54	34	365

Tablo 7 incelendiğinde, fiziksel aktivitelere düzenli katılmayanların çoğunlukla, bazen ve ara sıra üzgün hissettikleri, aktivitelere katılanların ise ara sıra ve bazen üzgün hissettikleri görülmektedir. Tablo 8’de cinsiyet değişkeni açısından ankete katılanların fiziksel aktivite katılımı, açık alanda bulunma sıklığı ve ruhsal duruma ilişkin değişkenler için bağımsız örneklem T- Testi uygulanmıştır. T testi, iki grup arasında karşılaştırma yapmak ve aralarında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek için uygulanan bir yöntemdir (Tetik, 2012). Bu doğrultuda cinsiyet açısından yapılan analiz sonucunda; Tablo 8’de belirtilen değişkenler için Levene testi anlamlılık düzeyi Sig.(,000) değerinin $p < 0,05$ den küçük olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Cinsiyet Değişkeni Açısından Bağımsız Örneklem T -Testi Değerlendirmesi

		Levene's Testi		t-testi			
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalama lar Farkı
Genel Sağlık Durumu	Eşit Varyanslar	40,578	,000	1,937	403	,053	,18015
	Eşit Olmayan Varyanslar			2,059	402,650	,040	,18015
Sigara Kullanma Alışkanlığı	Eşit Varyanslar	19,525	,000	-,414	403	,679	-,02396
	Eşit Olmayan varyanslar			-,439	402,893	,661	-,02396

Tablo 8'in devamı.

Düzenli Aktivite Yapma durumu	Eşit Varyanslar	10,550	,001	2,248	389	,025	,11532
	Eşit Olmayan varyanslar			2,267	361,617	,024	,11532
Son 1 Ayda Katıldığı Fiziksel Aktivite	Eşit Varyanslar	8,049	,005	1,563	296	,119	,75521
	Eşit Olmayan varyanslar			1,550	276,925	,122	,75521
Fiziksel Aktivite Yapma Nedeni	Eşit Varyanslar	9,209	,003	-2,921	331	,004	-,51257
	Eşit Olmayan Varyanslar			-3,027	330,996	,003	-,51257
Yaşam dolu Hissetme	Eşit Varyanslar	3,043	,082	-1,197	389	,232	-,13001
	Eşit Olmayan varyanslar			-1,228	373,891	,220	-,13001
Sinirli Hissetme	Eşit Varyanslar	,003	,958	-1,978	383	,049	-,21785
	Eşit Olmayan varyanslar			-2,002	361,163	,046	-,21785

* 0.05 düzeyinde anlamlı farklılık

Tablo 8 incelendiğinde; cinsiyet değişkeni ile genel sağlık durumu, sigara kullanma alışkanlığı, düzenli aktivite yapma durumu, son 1 ay içerisinde katıldığı aktivite, fiziksel aktivite yapma nedeni, yaşam dolu hissetmek ve sinirli hissetmek değişkenleri arasında istatistiksel farklılık bulunmaktadır. Ankete katılan erkekler genel sağlık durumlarını kadınlara göre daha iyi olarak tanımlamışlardır. Sigara kullanımı açısından değerlendirildiğinde ise, erkekler kadınlara göre daha fazla sigara kullanıcısıdır. Buna karşın erkekler ankete katılan kadınlardan daha fazla düzenli fiziksel etkinliklere katılmaktadır. Son 1 ay içerisinde katıldıkları aktivite çeşitleri açısından değerlendirildiğinde ise, kadınların açık havada oturma ve yürüyüş gibi hafif egzersizleri tercih ettikleri, erkeklerin ise koşu, basketbol ve futbol gibi daha fazla efor sarf ettirici aktivitelere de katıldıkları görülmektedir. Fiziksel aktivitelere katılma nedeni açısından ele alındığında ise erkeklerin stres atmak kadınların ise kilo vermek amacı ile katıldıkları görülmektedir. Ankete katılan kadınlar erkeklere göre daha fazla yaşam dolu ve daha az sinirli hissetmektedirler.

Tablo 9'da medeni durum değişkeni açısından ankete katılanların fiziksel aktivite katılımı, açık alanda bulunma sıklığı ve ruhsal duruma ilişkin değişkenler için bağımsız örneklem T-Testi uygulanmıştır. Medeni durum açısından yapılan analiz sonucunda; Tablo 9'da belirtilen değişkenler için Levene testi anlamlılık düzeyi Sig.(,000) değerinin $p < 0,05$ den küçük olduğu görülmektedir.

Tablo 9. Medeni Durum Değişkeni Açısından Bağımsız Örneklem T -Testi Değerlendirmesi

		Levene's Testi		t-testi			
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)	Ortalamlar Farkı
Genel Sağlık Durumu	Eşit Varyanslar	8,956	,003	2,263	401	,024	,22483
	Eşit Olmayan Varyanslar			2,386	272,283	,018	,22483
Teşhis Konulan Hastalığı	Eşit Varyanslar	30,706	,000	-6,529	401	,000	-,32941

Tablo 9'un devamı.

	Eşit Olmayan Varyanslar			-6,112	205,79 1	,000	-,32941
Düzenli Aktivite Yapma Durumu	Eşit Varyanslar	30,738	,000	3,039	387	,003	,16445
	Eşit Olmayan varyanslar			3,120	260,40 7	,002	,16445
Son 1 Ayda katıldığı Fiziksel Aktivite	Eşit Varyanslar	41,683	,000	5,856	316	,000	2,82131
	Eşit Olmayan varyanslar			5,018	116,45 7	,000	2,82131
Fiziksel Aktivite Yapma Nedeni	Eşit Varyanslar	27,082	,000	4,331	329	,000	,83127
	Eşit Olmayan varyanslar			3,581	116,51 2	,001	,83127
Yaşam dolu Hissetmek	Eşit Varyanslar	9,552	,002	1,963	387	,050	,23053
	Eşit Olmayan varyanslar			2,160	268,55 7	,032	,23053
Enerjik Hissetmek	Eşit Varyanslar	12,094	,001	-2,114	381	,035	-,23622
	Eşit olmayan Varyanslar			-2,346	251,91 9	,020	-,23622
Üzgün Hissetmek	Eşit Varyanslar	9,738	,002	-7,528	379	,000	-,83314
	Eşit Olmayan Varyanslar			-8,521	265,55 3	,000	-,83314
Yıpranmış Hissetmek	Eşit Varyanslar	37,505	,000	-3,916	380	,000	-,50829
	Eşit Olmayan Varyanslar			-4,804	332,15 6	,000	-,50829
Yorgun Hissetmek	Eşit Varyanslar	18,007	,000	-6,609	379	,000	-,75894
	Eşit Olmayan Varyanslar			-7,172	239,61 7	,000	-,75894

* 0.05 düzeyinde anlamlı farklılık.

Tablo 9 incelendiğinde, medeni durum değişkeni ile genel sağlık durumu, teşhis konulan hastalığı olup olmaması, düzenli aktivite yapma durumu, son 1 ayda katıldığı fiziksel aktivite çeşidi, fiziksel aktivite yapma nedeni, yaşam dolu hissetmek, enerjik hissetmek, üzgün hissetmek, yıpranmış hissetmek ve yorgun hissetmek değişkenleri arasında istatistiki olarak anlamlı farklılıklar bulunmaktadır. Evli olmayanlar sağlık durumlarını, evli olanlara göre daha “iyi” olarak tanımlamışlardır. Ankete katılan evli katılımcılar teşhis konulan bir hastalıklarının olduğunu belirtmişlerdir. Ankete katılan katılımcılardan evli olmayanlar fiziksel aktivitelere katılırken, evliler katılmamaktadır. Evli olanlar futbol, basketbol ve koşu gibi daha hareketli aktivitelere katılırken, evli olmayanlar oturmak ve yürüyüş gibi hafif fiziksel aktivitelere katılmaktadırlar. Fiziksel aktivitelere katılım nedenleri incelendiğinde, evli olanların sağlık kazanmak ve kilo vermek amaçlı, evli olmayanların ise stres atmak amacı ile fiziksel aktivitelere katıldıkları görülmektedir. Duygu durumları açısından değerlendirildiğinde, evli olmayanların daha enerjik hissettiği fakat aynı zamanda evli olanlara göre daha üzgün, yıpranmış ve yorgun hissettikleri görülmektedir.

T Testi sadece iki grup arasındaki farklılıkların incelenmesi için uygun bir test iken ikiden fazla değişkenin karşılaştırılması gereken durumlarda uygulanan test ise varyans analizidir (Çoşkun ve ark. 2017). Çalışmanın bu kısmında araştırmaya katılan kişilerin özellikleri itibarıyla farklılıkları tek yönlü varyans analizi ile incelenmiştir. Ankete katılanların açık havada aktivitelere katılımları ile duygu durumlarını belirten değişkenler arasındaki ilişki $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir. Belirlenen bu anlamlı farklılığın kaynağını tespit etmek için Scheffé ve Tukey testleri yapılmıştır.

Tablo 10. Ankete Katılanların Açık havada Aktivitelere Katılma Sıklıkları İle Duygu Durumlarını Belirten Değişkenlerin Karşılaştırılmasına İlişkin Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)

	Kareler Toplamı	df	Kareler Ortalaması	F	Sig.	
Yaşam dolu	Gruplar arası	18,298	5	3,660	3,413	,005
	Gruplar içinde	393,472	367	1,072		
	Toplam	411,769	372			
Enerjik	Gruplar arası	19,978	5	3,996	4,330	,001
	Gruplar içinde	333,128	361	,923		
	Toplam	353,106	366			
Üzgün	Gruplar arası	26,830	5	5,366	5,002	,000
	Gruplar içinde	385,126	359	1,073		
	Toplam	411,956	364			
Mutlu	Gruplar arası	11,221	5	2,244	2,397	,037
	Gruplar içinde	335,139	358	,936		
	Toplam	346,360	363			
Yorgun	Gruplar arası	27,752	5	5,550	5,218	,000
	Gruplar içinde	381,848	359	1,064		
	Toplam	409,600	364			

* 0.05 düzeyinde anlamlı farklılık.

Tablo 10 incelendiğinde; yaşam dolu, enerjik ve mutlu hissedenlerin açık havada aktivitelere daha çok katıldığı, üzgün ve yorgun hissedenlerin ise açık havada aktivitelere 15 günde 1 ve daha fazla aralıklarla katıldığı belirlenmiştir.

Ankete katılanların düzenli olarak fiziksel aktivitelere katılımları ile duygu durumlarını belirten değişkenler arasındaki ilişki $p < 0,05$ düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir.

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

21. yüzyılda modern yaşamın ortaya çıkardığı olumsuz koşullardan birisi, kent halkının yeterli fiziksel aktiviteye katılma olanağına sahip olmamasıdır. Hızlı yapılaşan, çarpık kentleşmelere maruz kalan ve doğal çevrelerden uzaklaşan kentlerimizin, yapay çevrelere dönüşmesi sonucunda, sadece kent ekolojisi zarar görmemekte, aynı zamanda insanların psikolojik sağlığı da olumsuz etkilenmektedir. Kentlerin sağlıklı yaşam biçimi sunabilir hale getirilmesi, toplumun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması amacıyla parklar, meydanlar ve ağaçlarla çevrili caddeler gibi ortak kamusal alanlar ile sosyal etkileşimi, fiziksel hareketi teşvik eden, insancıl ve güvenli mekânlar oluşturmak planı ve tasarımcıların en önemli görevlerindedir.

Bireylerin zihinsel ve ruhsal sağlıklarına etki eden faktörler değerlendirildiğinde, bireyin içsel özellikleri dışında, yaşadığı çevre koşullarının iyileştirilmesi, açık hava rekreasyon aktivitelere katılımının artırılması, açık alanda düzenli fiziksel egzersizler yapması, günlük yaşamda kent içerisinde yeşil alanlar ile daha fazla etkileşim halinde bulunması ile daha mutlu, daha pozitif, özgüvenli, iş hayatında daha başarılı ve daha dikkatli olabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda Kaplan (2001) çalışmasında, doğal alanların bireylerin yaşam memnuniyetlerini artırdığına ilişkin görüşlerini belirtmiştir. Ayrıca (Ulrich ve ark. 1991) çalışmalarında, doğal manzaraları seyretmenin denekler üzerindeki gerilimi düşürdüğünü ve stresli durumdan iyileşmeyi hızlandırdığını kanıtlamıştır. Bu çalışmada da yer aldığı üzere; düzenli fiziksel aktivite yapan, her gün veya haftada bir kaç gününü açık alanda geçiren insanların fiziksel ve ruhsal sağlıklarının açık alanda vakit geçirmeyen ve fiziksel aktivitelere katılmayan bireylere göre daha özgüvenli, enerjik, mutlu ve barışçı olduğunu ortaya koymaktadır. Çalışmaya katılan bireylerden çocukları ile haftada en az 3 gün açık alanda, parklarda fiziksel aktivitelere katıldıklarını belirtenler, bu durumun çocuklarını daha sakin ve mutlu kıldığını,

ders başarılarının yüksek olduğunu özellikle vurgulamışlardır. Çocukların ilgilerini yeşil alanlara yönlendirmek, gerek aile içerisinde gerekse örgün öğretim sürecinde doğa deneyimleri yaşama fırsatlarını arttırmak yalnızca fiziksel gelişimlerini değil, ruhsal gelişimlerini de olumlu etkileyecektir.

Düzce Kent nüfusunun hızlı bir şekilde artıyor olması, kent içerisinde kırsaldan kent merkezine doğru bir iç göçün söz konusu olması, birçok kentsel sorunu da beraberinde getirmektedir. Düzce Kent merkezinde kişi başına düşen 2,91m² kadarlık yetersiz park alanı olması, özellikle kış aylarında kentte görülen yoğun hava kirliliği, yeşil alanlar, yeşil koridorlar, parklar, ağaçlandırılmış cadde ve bulvarlar ve diğer doğrusal hatların oluşturduğu bir yeşil sisteme sahip olmaması hızlı ve plansız kentleşme ile birlikte; kent halkında umutsuz, asabi, tükenmiş, sabırsız, gergin, mutsuz, olması gerekenden daha fazla kaygılı bir profil ortaya çıkarmaktadır. Düzce’de özellikle trafikte yaşanan sözlü ve fiziksel saldırılar, artan suç oranları, komşuluk ilişkilerinin zayıflaması, yaşam ortamlarının güvensiz hale gelmesi gibi pek çok sorun görülmektedir. Nitekim Sullivan ve Chang (2011) çalışmalarında, agresif davranışları, doğrudan kalabalık ile ilişkilendirmektedir.

Sullivan ve Chang (2011), modern yaşamın koşulları, yerleşik hayatın gereklilikleri, günlük yaşam süreci, trafik, internet bağımlılığı, stres, gelecek kaygısı vb. nedenlerle insanlarda zihinsel yorgunluklar ortaya çıktığını belirterek, bu durumun bireylerde dikkatsizliğe, sinirli ve tükenmiş hissetmeye ve depresyona sebebiyet verdiğini belirtmiştir. Bu çalışmada da saptandığı üzere bireyler genelde açık hava rekreasyonunu, yürüyüş, kilo verme gibi fiziksel sağlığa faydalı aktiviteler bütünü olarak algılamakta ve uygulamaya çalışmaktadır. Ancak, fiziksel sağlık kadar mental sağlığa da iyi geldiği ve bir o kadar gereklilik arz ettiği unutulmamalıdır. Bu anlamda halkın bilinçlendirilmesi, sağlıklı bireylerin ve güvenli mekânların oluşumu açısından önemlidir.

Cooper ve Cartwright (1994) çalışmalarında, bireylerin iş ile ilgili stres durumunun hem fiziksel hem de duygusal sağlık üzerinde zararlı birçok etkisinin bulunduğunu tespit etmiştir. Bu çalışmada da Düzce Kenti’ndeki bireylerin rekreatif faaliyetlere genelde vakit bulamadıkları sebebi ile katılım gösteremediği ortaya çıkmaktadır. Çoğunlukla halkın kendisini, yaşam dolu ve enerjik olarak tanımlamalarına karşın, bu aktivitelerle katılmayı tercih etmemeleri de dikkat çekmektedir. Ayrıca anket çalışması bahar aylarında uygulanmasına karşın, rekreasyonel aktivitelerle katılım gösterilmediği belirlemiştir. Bu anlamda rekreasyonel ilgi ve tercihleri değerlendirilerek, açık havada fiziksel aktivitelerle katılımlarını teşvik edecek mekânlar yaratılmalıdır.

Türkiye’de açık ve yeşil alanlarda yapılacak rekreasyonel aktivitelerle katılımın, ruhsal sağlığa etkilerinin disiplinler arası, geniş ve bilimsel çerçevede, gereken araştırmaların yapılarak tanımlanması gerekmektedir. Özellikle hukuki boyutu ile ele alınarak ülkemiz doğa koruma politikalarında yeşil alan miktarının korunması ve artırılmasının öneminin anlaşılabilmesi, insanların yaşadıkları çevre ile geliştirdikleri ilişkilerin teknoloji, ekonomi, din ve kültür alt bileşenleri ile değerlendirilmesi, doğal yapıyı etkileyebilecek insan davranışlarının tahmin edilmesi ve insanı rahatlatıcı etkisi olan doğal elemanlarının kentsel kullanımlarının yaygınlaştırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, O., Batur, H.Z., Ekşili, N. Kuşakların değişen yüzü ve y kuşağı ile ortaya çıkan yeni çalışma tarzı: mobil yakalılar. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2014/1, Sayı:19, 2014.
- Altman, I., and S. M. Low. (1992). *Place Attachment*. New York: Plenum Press.
- Anonim a (2018). <http://Bianet.Org/Bianet/Siyaset/13730-Turkiyenin-Ruh-Sagligi-Haritasi/> adresinden erişildi.
- Berke, E. B., L. M. Gottlieb, A. V. Moudon, and E. B. Larson. Protective association between neighborhood walkability and depression in older men. *Journal of the American Geriatrics Society* 55 (4), s. 526–33, 2007.
- Budak, G., Sürgevil, O. Tükenmişlik ve tükenmişliği etkileyen örgütsel faktörlerin analizine ilişkin akademik personel üzerinde bir uygulama. *D.E.Ü.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 20, Sayı:2, Yıl: 2005, s. 95-108, 2005.

- Coleman, R., Barries, G. (2000). *Yöneticinin Kılavuzu*, Remzi Kitabevi, s. 206. İstanbul.
- Coşkun, R., Altunışık, R., Yıldırım, E., (2017). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*. Sakarya Yayıncılık 9. Baskı, 144.
- Day, R. (2008). *Local Environments and Older People's Health: Dimensions from a Comparative Qualitative Study in Scotland*. Health & Place 14: s. 299–312.
- Düzce İli Raporu (2001). http://www.csb.gov.tr/db/ced/editorodnya/duzce_icdr2011.pdf/ adresinden erişildi.
- Evans, G. W. (2001). *Environmental Stress And Health*. In *Handbook Of Health Psychology*, Edited By A. Baum, T. Revenson, And J. E. Singer, s. 571–610. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Farmer, M. E., B. Z. Locke, E. K. Moscicki, A. L. Dannenberg, D. B. Larson, and L. S. Radloff. Physical activity and depressive symptoms: The NHANES I Epidemiologic Follow-up Study. *American Journal of Epidemiology*, 128: 1340–51. 1988.
- Güllüce, A. Ç., İşcan, Ö. F. Mesleki tükenmişlik ve duygusal zeka arasındaki ilişki. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, Ekim 2010, 5(2), s. 7-29, 2010.
- Gültekin, P., (2010). *Düzce Uğursuyu ve Aksu Havzaları Ekoturizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Peyzaj Yönetimi*, Yüksek Lisans Tezi, Düzce Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Düzce, Türkiye.
- Hartig T., Mang M., Evans G. W. (1991). *Restorative Effects Of Natural Environment Experiences*. *Environment and Behavior*, 23(1), 326.
- Kaplan R. (1973). *Some Psychological Penefits Of Gardening*. *Environment and Behavior*, Vol. 5(2), s. 145-61.
- Kaplan, S. The restorative benefits of nature—toward an integrative framework. *Journal of Environmental Psychology* 15 (3): s. 169–82. 1995.
- Kaplan, R. The nature of the view from home: psychological benefits. *Environment and Behavior* 33: s. 507–42, 2001.
- Kearney, A. R. Residential development patterns and neighborhood satisfaction: impacts of density and nearby nature. *Environment and Behavior* 38 (1): s. 112–39, 2006.
- Lee, S. W., C. D. Ellis, B.-S. Kweon, and S.-K. Hong. Relationship between landscape structure and neighborhood satisfaction in urbanized areas. *Landscape and Urban Planning*, 85: 60–70. 2008.
- Maas, J., P. Spreeuwenberg, M. Van Winsum-Westra, R. A. Verheij, S. De Vries, and P. P. Groenewegen. Is green space in the living environment associated with people's feelings of social safety? *Environment and Planning A* 41 (7): 1763–77, 2009.
- Okutan, E., Yıldız, Ş., Konuk, F. İş hayatında tükenmişlik sendromu: finans ve muhasebe çalışanlarının tükenmişlik düzeylerinin belirlenmesine ilişkin bir çalışma. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 3, Sayı 2, s.1-17, 2013.
- Özdede, S. (2017). *Kentsel Peyzaj Planlama ve Tasarımında Rüzgâr Etkisi; Düzce Kenti Örneği*, Düzce Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, Düzce, Türkiye.
- Özgüner, H., Doğal peyzajın insanların psikolojik ve fiziksel sağlığı üzerine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A, Sayı: 2, s. 97-107, 2004.
- Özdemir, B., Polat, A. The evaluation of user preferences: the case of urban parks in Konya. *The Journal of MacroTrends in Energy and Sustainability*, Macro Journals, Vol 2, 2014.
- Özışık, Y. (1988). *Kara Harp Okulu Öğretim Elemanlarının Rekreatyon Sorunları Üzerine Bir Araştırma*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Pouya, S., Bayramoğlu, E., Demirel, Ö., Şifa bahçesi tasarım yöntemlerinin araştırılması. *Kastamonu Üni., Orman Fakültesi Dergisi*, 15 (1): s. 15-25, 2015.
- Rohde, C. L. E., Kendle, A. D. (1994). *Human Well Being, Natural Landscapes And Wildlife In Urban Areas*. English Nature Science Publications, No: 22, English Nature, Peterborough.

- Sabancı, G. (2016). *Öğretim Elemanlarının Rekreasyonel Faaliyetlere Katılımlarını Engelleyen Faktörlerin Belirlenmesi*, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya, Türkiye.
- Saxena, S., Ommeren, M. V., Tang, K. C., Armstrong, T. P. Mental health benefits of physical activity. *Journal of Mental Health*. 14 (5): 445–51, 2005.
- Sullivan, W.C., Chang, C. (2011). Mental Health and the Built Environment. *Mental Health And The Built Environment For Health, Well-Being, And Sustainability* içinde (s. 106-116) Island Press.
- Şama E, Öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23(2), s. 99-110, 2003.
- Taş, S., (2012). *Trabzon ve Ekoturizm: Yerli Ziyaretçilerin Yöreyi Değerlendirmesine Yönelik Bir Araştırma*. Basılmamış yüksek lisans tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Turizm işletmeciliği ve otelcilik Anabilim dalı, Balıkesir, Türkiye.
- TDK (2018) http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelime_sec=268890/ adresinden erişildi.
- Tetik, N., (2012). *Turist Rehberlerinin Ekoturizm Alanındaki Yeterlilikleri: Doğu Karadeniz Örneği*, Basılmamış doktora tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim dalı, Balıkesir, Türkiye.
- Tolukan E, (2010). *Niğde Özel Yetenekle İlgili Bölümlerde Okuyan Üniversite Öğrencilerinin Rekreasyonel Aktivitelere Katılımlarına Engel Olabilecek Unsurların Belirlenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde, Türkiye.
- Torkildsen, G. (2005). *Leisure And Recreation Management* (5th Edition), London.
- TUİK (2013), Seçilmiş Göstergelerle Düzce. ISBN 978-975-19-6071-9. <http://www.tuik.gov.tr/> adresinden erişildi.
- TUİK (2018) ADKNS. <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr/> adresinden erişildi.
- Uyanık, H.S. (2016). *Yeni Kent Kurgusunda Rekreatif Yeşil Alanlar ve Parklar Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, Türkiye.
- World Health Organization (2008). http://www.Who.Int/Gho/Publications/World_Health_Statistics/EN_WHS08_Full.Pdf/ adresinden erişildi.
- Ulrich, R. S. Natural versus urban scenes: Some psychological effects. *Environment and Behaviour*, 13(5), s. 523-556, (1981).

PARKLARIN BİTKİSEL TASARIMINDA YENİLEBİLİR TÜRLERİN KULLANIMI ÜZERİNE KULLANICI GÖRÜŞLERİNİN ANTALYA- KONYAALTI ÖRNEĞİNDE ARAŞTIRILMASI

Rifat OLGUN¹, Tahsin YILMAZ², Saliha TÜRK²

¹Akdeniz Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Antalya

²Akdeniz Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Antalya

Özet

Yapılan çalışmalar 2050 yılına kadar dünya nüfusunun üçte ikisinin, Türkiye nüfusunun ise %95'inin kentsel alanlarda yaşayacağını ve yalnızca çevre kalitesinin ve yaşanabilir alanların değil, aynı zamanda gıda güvenliği ve esnek gıda sistemlerinin sağlanmasının da öneminin artacağını göstermektedir. Bu kapsamda, geçmişte çok eski dönemlere uzanmasına rağmen, kentlerde yer alan açık yeşil alanlara yönelik peyzaj tasarımlarında yenilebilir peyzaj tasarımı yaklaşımı tekrar gündeme gelmiştir.

Yenilebilir peyzaj, yenilebilir bitki türlerinin (meyve ağaçları, sebze türleri, yenilebilir çiçek türleri ve diğer süs bitkileri) kamu veya özel mülke ait alanlarda hem besin ihtiyacını karşılama hem de fonksiyonel ve estetik beklentiyi yakalamak amacıyla kullanılması sonucu ortaya çıkan peyzaj türüdür.

Çalışmanın amacı, yenilebilir peyzaj tasarımına yönelik kavramsal bir çerçeve oluşturmak, yenilebilir bitki türlerinin parklarda kullanımına yönelik kullanıcıların görüşlerini tespit etmek ve yenilebilir peyzaj tasarımına yönelik öneriler geliştirmektir. Bu kapsamda konu ile ilgili literatür ve uygulamalar incelenmiş, Antalya Konyaaltı bölgesinde yer alan parklarda anket çalışması gerçekleştirilmiş ve elde edilen veriler SPSS programında analiz edilmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre; parkları kullanan bireyler yenilebilir bitki türlerinin parklarda kullanımını olumlu olarak karşılamakta ve parklarda yenilebilir peyzaj uygulamalarının gerçekleştirilmesinin parkların kullanımını arttıracaklarını düşünmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel yeşil alan, park, yenilebilir peyzaj, yenilebilir bitki, Antalya.

INVESTIGATION OF USER PREFERENCES ON THE USE OF EDIBLE PLANTS ON PLANTING DESIGNS OF PUBLIC PARKS, A CASE OF KONYAALTI, ANTALYA

Abstract

Previous studies show that by 2050, two thirds of the world's population and %95 of the Turkey's population will live in urban areas, increasing the importance of providing not only environmental quality and livable spaces but food security and resilient food systems. In this context, despite the fact that the history of edible landscape design dates back to ancient times, edible landscape design approach in landscape designs for open green spaces in cities has come to the fore again.

Edible landscape is a type of landscape that is the result of the use of edible plant species (fruit trees, vegetable species, edible flower species and other ornamental plants) to meet both nutritional needs and functional and aesthetic expectations in public or private property areas.

The aim this study is to establish a conceptual framework for edible landscape design, to identify the opinions of users for the use of edible plant species in parks and to develop recommendations for edible landscape design. In this context, literature and applications related to the subject were examined, a questionnaire survey was conducted in the parks located in Antalya Konyaaltı region and the data obtained were analyzed in the SPSS program. According to the results obtained from the research, The individuals who use the

parks have a favourable opinion the use of edible plant species in the parks and think that implementing edible landscaping application in the parks will increase the use of parks.

Keywords: Urban green space, park, edible landscape, edible plant, Antalya.

GİRİŞ

Dünya nüfusu sürekli bir artış göstermektedir. Birleşmiş Milletler raporuna göre dünya nüfusu 7,3 milyara ulaşmıştır ve bu oran son 12 yılda yaklaşık bir milyarlık bir artış olduğu anlamına gelmektedir. Hazırlanan nüfus projeksiyonlarında ise dünya nüfusunun 2030 yılında 8,5 milyar, 2050 yılında 9,7 milyar ve 2100 yılında ise 11,2 milyar olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2015).

Dünya nüfusunda yaşanan artış ile birlikte kentsel alanlarda da büyük bir artış ve yoğunluk yaşanmaktadır. Bu artış ülkelerin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısına bağlı olarak farklılık göstermektedir. Bu kapsamda ülkemizde 1950’li yıllardan itibaren devam eden hızlı kentleşme sonucunda kentlerde yaşayan nüfusun oranı 1950 yılında %25 iken, 1980 yılında %44’e, 2000 yılında %65’e ve 2012 yılında %77’ye yükselmiştir. 2016 yılı sonu itibariyle dünya nüfusunun %54’ü, ülke nüfusunun %88’i kentlerde yaşamaktadır. 2050 yılında ise dünya nüfusunun üçte ikisinin, Türkiye nüfusunun ise %95’inin kentlerde yaşayacağı öngörülmektedir (Haberman vd., 2014, s. 1102; Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017).

Kent kavramı, tarih boyunca farklı şekillerde yorumlanmış olmasına rağmen; genel olarak kentsel yerleşim alanlarının genel adı olarak karşımıza çıkmaktadır. Kenti kendi sınırları içinde yaşayan nüfusun geçim kaynaklarını tarım ve hayvancılık dışı uğraşların oluşturduğu, yönetim yapısı, toplumsal ilişkiler, kültürel alanlar, nüfus yoğunluğu gibi birçok yönden kırsal alanlardan farklı olan yerler şeklinde tanımlamak mümkündür (Başaran, 2008, s. 17). Bu kapsamda, kentler içerisinde yer alan kamusal alanlarda çok farklı fonksiyonlara sahiptirler. Sosyal, ekonomik, ekolojik bir çok fonksiyona sahip olan kamusal alanlar, toplumların din, dil, ırk gözetmeksizin bir araya geldiği birlikte vakit geçirebildiği ve bütüncül bir toplumsal yapının oluşturulduğu alanlardır.

Parklar veya daha geniş anlamda kentsel yeşil alanlar, özellikle büyük kentlerde önemli peyzaj alanlarıdır. Kentsel yeşil alanların çeşitli peyzaj parametrelerinin etkileri sonucunda farklı çevresel faydalar sağladığı yapılan birçok çalışmada ortaya konmuştur. Kentsel yeşil alanların sunmuş olduğu faydalar; sosyal faaliyetler için bir mekan oluşturması, insanların sağlığı ve psikolojisi üzerinde olumlu etkiler sağlaması, hava kirliliğini azaltma, konforlu mikro iklim oluşturma ve kentleşme sürecinde ortaya çıkan bir çok olumsuz faktörlerin azaltılmasına yönünde sağladığı faydalar şeklinde sıralanabilmektedir (Chiesura, 2004, s. 130; Maas vd., 2006, s. 587; Xu vd., 2017, s. 91).

Kentsel açık yeşil alanlar içerisinde yer alan parklar; kent sınırları içinde tasarlanmış doğal ve doğala yakın alanlardır. Büyük ölçüde toprak, çim, çalı, ağaç, ağaççık gibi yumuşak yüzeylerden oluşan bu alanlar, hem insan sağlığı ve yaşam kalitesi hem de kent ekolojisi için önemlidir. Bitkiler, bu mekânların en önemli elemanlarıdır. Parklarda yer alan bitki materyalinin ölçü, form, doku, renk vb. özelliklerinden faydalanılarak oluşturulan görünümler kent insanı üzerinde cezbedici bir değer taşımaktadır (Tercan, 1994, s. 1; Tarakçı Eren, 2012; Tarakçı Eren ve Var, 2016, s. 200).

Tasarımlarda, bir temaya ait olsa dahi bitki tercihi yapılırken ekolojik istekleri ve fonksiyonel kullanımları kadar sergiledikleri estetik görünüşleri de göz önünde bulundurulmaktadır. Bitkilerin yapraklarının, çiçeklerinin, meyvelerinin, dallarının ve kabuklarının rengi, şekli ve dizilişi tasarımlarda kullanım alanlarını belirlemekte ve etkili kompozisyonların oluşturulabilmesini sağlamaktadır (Dönmez vd., 2016, s. 2).

Günümüzde, geçmiş çok eski dönemlere uzanmasına rağmen, kentleşmenin etkisiyle kentsel alanlarda yer alan tarım alanlarının azalması veya yok olması sonucu, kentlerde bulunan yeşil alanlarda tekrar yenilebilir peyzaj tasarımı yaklaşımı benimsenmiş ve yenilebilir bitkilerin kullanımı gündeme gelmiştir.

Yenilebilir peyzaj, yenilebilir bitki türlerinin (meyve ağaçları, sebze türleri, yenilebilir çiçek türleri ve diğer süs bitkileri) kamu veya özel mülke ait alanlarda hem besin ihtiyacını karşılama hem

de fonksiyonel ve estetik beklentiyi yakalamak amacıyla kullanılması sonucu ortaya çıkan peyzaj türüdür.

Yenilenebilir peyzajlar, kente ve kentte yaşayan canlılara fayda sağlaması açısından pek çok farklı biçimde ve ölçekte tasarlanmaktadır (Lovell, 2010, s. 2506; Çelik, 2017, s. 120). Yenilebilir peyzaj uygulamaları, konut alanlarında, eğitim kurumlarında ve farklı kurumsal alanların bahçelerinde ve halka açık bir çok mekanda görülebilmektedir. Bu nedenle yenilebilir peyzaj alanları ev bahçesi, çatı bahçesi, park alanları, okul bahçeleri, üniversite kampüsleri, kent ormanı ve yol ağaçlandırma bölgeleri gibi farklı alanlarda karşımıza çıkmaktadır (MacKelvie, 2014, s. 1; Thompson and Sokolowski, 2016, s. 2) (Şekil 1).

Şekil 1. Farklı bölgelerde bulunan kentsel alanlardaki yenilebilir peyzajlara örnekler: (a) İtalya'da ev bahçesi, (b) İtalya'da çatıdaki mutfak bahçesi, (c) Finlandiya'da hobi bahçesi, (d) Birleşik Arap Emirlikleri'nde cadde bitkilendirmesi, (e) Almanya'da kentsel tarım alanı, (f) Yunanistan'da sokak bitkilendirmesi, (g) Japonya'da kentsel tarım alanı, (h) Rusya'da yaz bahçesi parkı (Russo vd., 2017, s. 56).

Yenilebilir peyzaj, su ve enerji verimliliğini maksimize eder, vahşi yaşamı destekler, peyzajda kimyasalların kullanımını azaltacak sürdürülebilir uygulamaları ve sağlıklı yaşamı teşvik eder, insanlarla doğa arasındaki ilişkiyi geliştirir ve yerel gıda sistemleri hakkında daha fazla kişiye bilgi verir. Yenilebilir peyzaj yaklaşımı diğer tasarım yaklaşımlarına göre daha fazla sürdürülebilir faydalar sunmaktadır (Creasy, 2009; Thompson and Sokolowski, 2016, s. 2; Çelik, 2017, s. 120).

Bu kapsamda çalışmanın amacı, yenilebilir peyzaj tasarımına yönelik kavramsal bir çerçeve oluşturmak, yenilebilir bitki türlerinin parklarda kullanımına yönelik kullanıcıların görüşlerini tespit etmek ve yenilebilir peyzaj tasarımı yaklaşımına yönelik öneriler geliştirmektir.

YÖNTEM

Türkiye'nin güneyinde, Akdeniz bölgesi içerisinde yer alan Antalya kenti 640 km uzunluğundaki kıyı şeridiyle ülkenin önemli turizm merkezlerinden birisidir. Kentin kuzeyinde; Burdur, Isparta, Konya, doğusunda; Karaman, Mersin, batısında; Muğla illeri bulunmaktadır. 20.723 km²'lik yüz ölçümüne sahip olan kentin 2016 yılı TÜİK verilerine göre nüfusu bir önceki yıla göre %1,75 artış ile 2.328.555 kişidir.

Çalışma Antalya'nın merkez ilçesi olan ve kentin güney doğusunda yer alan Konyaaltı Belediyesi mücavir alan sınırları içerisinde bulunan parklarda yürütülmüştür (Şekil 2).

Çalışma 3 aşamadan oluşmaktadır. Çalışmanın ilk aşamasında çalışma konusuyla ilgili literatür (kitap, tez, makale, bildiri ve rapor) taranmış ve incelenmiştir. İkinci aşamasında, gerek literatür taramasından elde edilen bilgiler gerekse de parkların mevcut durumu dikkate alınarak toplam 13 sorudan oluşan anket formu hazırlanmıştır. Anket formu Konyaaltı Belediyesi mücavir alan sınırları

içerisinde yer alan parklarda gönüllülük esasına dayalı ve tesadüfi olarak seçilen 99 kullanıcıya günün ve haftanın farklı zaman dilimlerinde uygulanmıştır. Çalışmanın son aşamasında ise, elde edilen anket verileri SPSS programında sayısallaştırılmış ve veriler frekans ve betimsel analiz yöntemleri ile değerlendirilmiştir. Literatürden elde edilen bilgiler, ortaya çıkan analiz sonuçları ve mevcut durum göz önüne alınarak yenilebilir bitkilerin parklarda kullanımı tartışılmış ve parklarda uygulanabilirliği üzerine öneriler geliştirilmiştir.

Şekil 2. Çalışma alanı (Google Earth, 2017).

BULGULAR

Konyaaltı bölgesinde yer alan parklarda yürütülen çalışmaya katılanların %37,4'ünü erkek bireyler oluştururken, %62,6'sını kadınlar oluşturmaktadır. Eğitim durumlarına göre katılımcıların; %2,0'si okur yazar değil, %24,2'si ilkokul, %24,2'si ortaokul, %32,3'ü lise, %9,1'i üniversite ve %8,1'i ise lisansüstü eğitim mezunudur. Ayrıca mesleki olarak katılımcıların %33,3'ünü ev hanımı, %8,1'ini öğrenci, %10,1'ini memur, %8,1'ini işçi, %11,1'ini çiftçi, %10,1'ini emekli, %13,1'ini serbest meslek grubunda yer alan bireyler oluştururken %6,1'ini işsiz bireyler oluşturmaktadır.

Anket sonuçları kullanıcının yenilebilir bitki kullanılması yönünde genelde olumlu bir izlenime sahip olduğunu göstermektedir. Parklarda gerçekleştirilen anket çalışmasına katılım gösteren bireylerin %82,8'i parklarda yenilebilir bitki türlerinin kullanılmasının kendisini memnun edeceğini ve bunun yanında parklardaki yenilebilir bitkilerin estetik açıdan da güzel bir görüntü sunduğunu (%85,9) ifade etmişlerdir. Katılımcıların %73,7'si parklarda yenilebilir bitki türlerinin kullanılması gerektiğini düşünmektedir. Parklarda bulunan yenilebilir bitki türlerinden yiyebileceğini belirten katılımcıların oranı %73,3 seviyesinde iken ayrıca katılımcıların %67,7'si ise bu bitkilerden çocuklarına da yedirebileceğini ifade etmiştir.

Katılımcıların yarısı daha önce parklarda bulunan yenilebilir bitki türlerinden yediklerini belirtirken, diğer yarısı bugüne kadar herhangi bir kamusal alanda yenilebilir bitki yemediğini ifade etmiştir.

Katılımcıların %65,7'si parklarda yenilebilir bitki türlerinin bulunmasının insan sağlığı açısından tehlike oluşturmayacağını düşünürken, %50,5'lik bir kısım bu bitki türlerinin parklarda bulunmasının çocuklar için tehlike oluşturabileceğini düşünmektedir. Katılımcıların %53,5'i parklarda bulunan yenilebilir bitki türlerinin, bireylerin o parkları tercih etmesinde bir tercih sebebi olacağını düşünmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. Parklarda yenilebilir bitki türlerinin kullanımına yönelik önermeler ve kullanıcı görüşleri

ÖNERMELER	Katılıyorum		Fikrim Yok		Katılmıyorum		X	Ss.
	n	%	n	%	n	%		
Parklarda yenilebilir bitki türleri kullanılmalıdır	73	73,7	1	1,0	25	25,3	2,48	0,873
Parklarda bulunan yenilebilir bitki türlerinden daha önce yedim	49	49,5	1	1,0	49	49,5	2,00	1,000
Parklardaki yenilebilir bitkilerden yerim	73	73,7	2	2	24	24,2	2,49	0,862
Parklardaki yenilebilir bitkileri çocuğuma yediririm	67	67,7	2	2,0	30	30,3	2,37	0,921
Parklarda yenilebilir bitki türlerinin bulunması insan sağlığı açısından tehlike oluşturmaktadır	30	30,3	4	4,0	65	65,7	1,65	0,918
Parklarda yenilebilir bitki türlerinin bulunması çocuklar için tehlike oluşturmaktadır	50	50,5	0	0,0	49	49,5	2,01	1,005
Parklardaki yenilebilir bitkiler estetik olarak güzel bir görüntü sunmaktadır	85	85,9	2	2,0	12	12,1	2,74	0,664
Parklarda yenilebilir bitki türlerinin bulunması beni memnun eder	82	82,8	1	1,0	16	16,2	2,67	0,742
Bir parkta yenilebilir bitki bulunması, oraya gitmek için bir tercih sebebidir	53	53,5	8	8,1	38	38,4	2,15	0,952

X: Ortalama, Ss: Standart Sapma, n: Tercih eden sayısı, %: Yüzde

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentsel yeşil alanlar kentlerde yaşayan bireylerin sosyal, ekonomik, sağlık vb. yönlerden fayda sağladığı önemli alanlardır. Parklarda bu alanlar içerisinde yer alan önemli kentsel fonksiyonlardan bir tanesidir. Bu nedenle kentsel yeşil alanlar içerisinde yer alan parkların gerek yapısal unsurlarının gerekse de bitkisel unsurlarının en üst düzeyde fayda sağlayacak şekilde planlanması ve tasarlanması gerekmektedir. Fakat kentleşmenin hızlı bir artış göstermesinden dolayı kentsel yeşil alanlar giderek yok olmakta özellikle ekolojik dengenin en önemli unsuru olan bitkisel materyaller kaybolmaktadır.

Park alanlarında hem estetik bir görünüm sunması hem de gerek yaban hayatı gerekse de parkı kullanan bireyler için bir besin kaynağı olması açısından, yenilebilir peyzaj yaklaşımıyla parklarda yenilebilir bitkilerin kullanımı kentlerin sürdürülebilir yeşil altyapı sistemlerinin oluşturulması açısından büyük önem taşımaktadır. Fakat bu konuyla ilgili ülkemizde gerek bilimsel gerekse de uygulamaya yönelik yeterince kaynak ve araştırma bulunmamaktadır.

Çalışma kapsamında, parkları kullanan bireyler yenilebilir bitki türlerinin parklarda kullanımını olumlu olarak karşılamakta ve parklarda yenilebilir peyzaj uygulamalarının gerçekleştirilmesinin parkların kullanımını arttıracaklarını düşünmektedir. Bununla beraber katılımcıların küçük bir bölümünün yenilebilir bitki türleri kullanımı ile ilgili endişeleri de bulunmaktadır. Bu endişeler özellikle çocukların söz konusu türleri tüketmeleri üzerinde odaklanmaktadır. Bu nedenle yenilebilir bitki türleri kullanımında güvenlik risklerini en alt seviyeye çekecek önlemler alınmalıdır.

Kamusal alanlarda zirai ilaçlamalardan mümkün olduğunca kaçınılması ve yenilebilir türlerin gerekli temizlik önlemleri alındıktan sonra tüketilmesi konusunda uyarı levhaları ve bilinçlendirme çalışmaları yapılmalıdır. Ayrıca ağaç formundaki bitkilerden meyve toplanması aşamasında meydana gelebilecek düşme vb. kazalar için ve yine meyve toplanması sırasında bitkiye zarar verilmemesi konusunda da uyarılar oluşturulmalıdır.

Gerekli önlemler alındığı şartlarda parklarda yenilebilir peyzaj tasarımı yaklaşımıyla yenilebilir bitkilerin kullanılması kent ve kentliye bir çok fayda sağlayacaktır. Bunlar;

- Parkların bitkisel tasarımında yenilebilir bitkilerin kullanımı, mevsimsel olarak farklılık gösteren yaprak, çiçek ve gövde yapılarından dolayı, dönemsel olarak farklılık gösteren estetik bir görünüm sağlayacaktır.
- Parklarda bulunan yenilebilir bitkiler sokaklarda yaşayan evsiz ve düşük gelirli bireyler için besin kaynağı olacaktır.
- Yenilebilir peyzajlar, şehirlerdeki hayvanlar ve bitkiler için bir ekosistem ve yaşam alanı oluşturacak ve kentsel biyoçeşitliliği geliştirecektir (Çelik, 2017, s. 124).
- Parklar aynı zamanda toplumun sosyalleşmesini ve toplumsal bütünleşmeyi sağlayan mekanlardır. Parklarda kullanılan yenilebilir bitkiler o bölgede bulunan bireylerin bir araya gelmesini teşvik eden bir unsur olacaktır.
- Parklar özellikle çocuklar için bir eğitim alanı niteliği taşımaktadır. Bu nedenle parklarda yer alan yenilebilir bitki türleri çocukların hem bitkiler ve bitkilerin sahip oldukları meyveler hakkında bilgi sahibi olmasını hem de bitkilerin büyümesi ve meyvelerin oluşmasına tanıklık etmelerini sağlayacaktır.
- Bireylerin parklardan estetik ve fonksiyonel açıdan fayda sağlamasının yanında ayrıca yenilebilir bitkiler sayesinde de bir fayda elde etmesi, bireylerin parkları sahiplenmesini ve bu alanları korumasını sağlayacaktır.
- Yenilebilir peyzaj tasarımları sağladığı ekonomik ve ekolojik faydalar sayesinde kentlerin yeşil alt yapı sistemlerinin gelişimine katkı sağlayacaktır.

Bu kapsamda kentsel alanlarda yenilebilir peyzaj yaklaşımıyla oluşturulan parklar kentlere sosyal, ekonomik ve ekolojik yönden önemli katkıda bulunacaktır. Özellikle yerel yönetimlerin bu konu ile ilgili duyarlı olması, yenilebilir peyzaj alanlarının kentlerde özellikle parklarda bir artış göstermesini sağlayacaktır. Antalya gibi yılda 4 mevsimin yaşandığı ve birçok yenilebilir bitki türünün yetiştiği bir bölgede yer alan kentsel alanlardaki parkların bitkisel tasarımında, yenilebilir bitki türlerinin seçimine büyük özen gösterilmeli ve tasarımlarda yenilebilir bitkilerin kullanımı teşvik edilmelidir.

KAYNAKLAR

- Başaran, İ. (2008). *Kent ve Yerel Yönetim*. Okutan Yayınları, İstanbul, 95 s.
- Chiesura, A. The role of urban parks for the sustainable city. *Landscape and Urban Planning*, 68: 129-138, 2004.
- Creasy, R. (2009). *Edible Landscaping Basics*. <http://www.rosalindcreasy.com> adresinden erişildi.
- Çelik, F., The importance of edible landscape in the cities. *Turkish Journal of Agriculture - Food Science and Technology*, 5(2): 118-124, 2017.
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2017). *Şehircilik Alanında Genel Durum*. <http://www.csb.gov.tr> adresinden erişildi.
- Dönmez, Ş.; Çakır, M.; Kef, Ş., Bartın'da yetişen bazı tıbbi ve aromatik bitkilerin peyzaj mimarlığında kullanımı, *Süleyman Demirel Üniversitesi Mimarlık Bilimleri ve Uygulamaları Dergisi*, 1(2):1-8, 2016.
- Google Earth (2017). <https://www.google.com.tr/intl/tr/earth/> adresinden erişildi.
- Haberman, D.; Gillies, L.; Canter, A.; Rinner, V.; Pancrazi, L.; Martellozzo, F., The potential of urban agriculture in montréal: a quantitative assessment. *Int. J. Geo-Inf.*, 3 (3): 1101-1117, 2014.
- Lovell, S.T., Multifunctional urban agriculture for sustainable land use planning in the United States. *Sustainability*, 2(8): 2499-2522, 2010.
- Maas, J.; Verheij, R.A.; Groenewegen, P.P.; Vries, S.D.; Spreeuwenberg, P., Greenspace, urbanity, and health: how strong is the relation? *Journal of Epidemiology & Community Health*, 60:587-592, 2006.
- Mackelvie, I. (2014). *Edible Landscaping: Student Themes and Implications for Decolonization*, Master Thesis, Humboldt State University, Arcata, California.

- Russo, A.; Escobedo, F.J.; Cirella, G.T.; Zerbe, S Edible green infrastructure: An approach and review of provisioning ecosystem services and disservices in urban environments, *Agriculture, Ecosystems and Environment*, 242: 53-66, 2017.
- Tarakçı Eren, E. (2012) *Kentsel Açık Yeşil Alanların Dağılımının Tarihi Süreç İçindeki Değişimi: Trabzon Kenti Boztepe-Ganita Aksı Örneği*, Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon, Türkiye.
- Tarakçı Eren, E.; Var, M., Parkların bitkisel tasarımında kullanılan taksonlar: Trabzon kent merkezi örneği. *Artvin Çoruh Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, 17(2): 200-213, 2016.
- Tercan, S. (1994). *Ankara Mamak İlçesinde Açık-Yeşil Alan İlişkileri ve Peyzaj Mimarlığı Açısından Alınması Gerekli Önlemler*, Yüksek Lisans Tezi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara Üniversitesi, Ankara, Türkiye.
- Thompson M.; Sokolowski S. (2016). Edible landscapes in business owned green spaces. http://www.wrfoodsystem.ca/files/www/Edible_Landscaping.pdf adresinden erişildi.
- TÜİK (2016). <http://www.tuik.gov.tr/> adresinden erişildi.
- United Nations (2015). *World Population Prospects: The 2015 Revision, Key Findings and Advance Tables*. https://esa.un.org/unpd/wpp/publications/files/key_findings_wpp_2015.pdf adresinden erişildi.
- Xu, X.; Sun, S.; Liu, W.; García, E.H.; He, L.; Cai, Q.; Xu, S.; Wang, J.; Zhu, J., The cooling and energy saving effect of landscape design parameters of urban park in summer: a case of Beijing, China, *Energy and Buildings*, 149: 91-100, 2017.